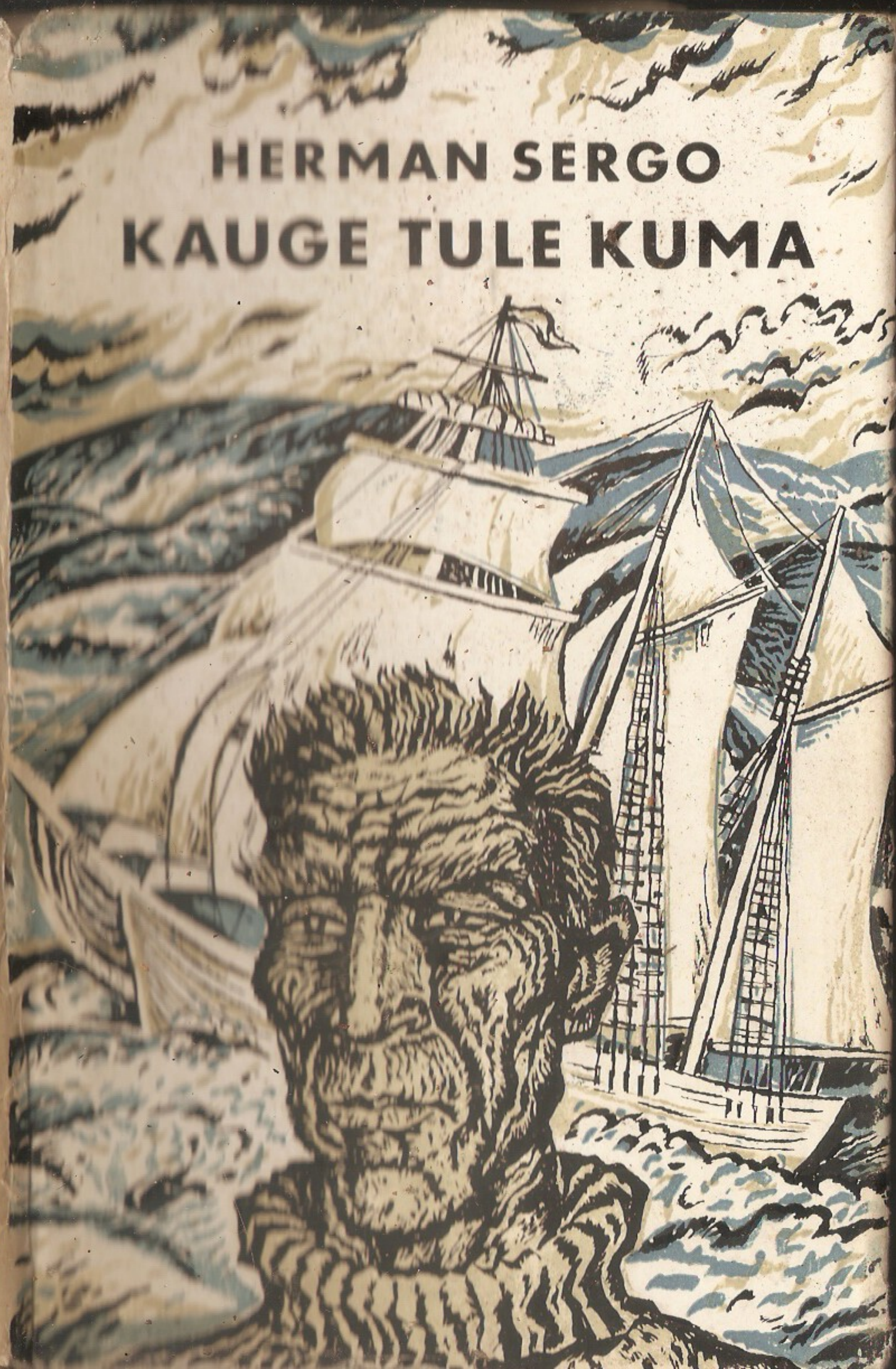
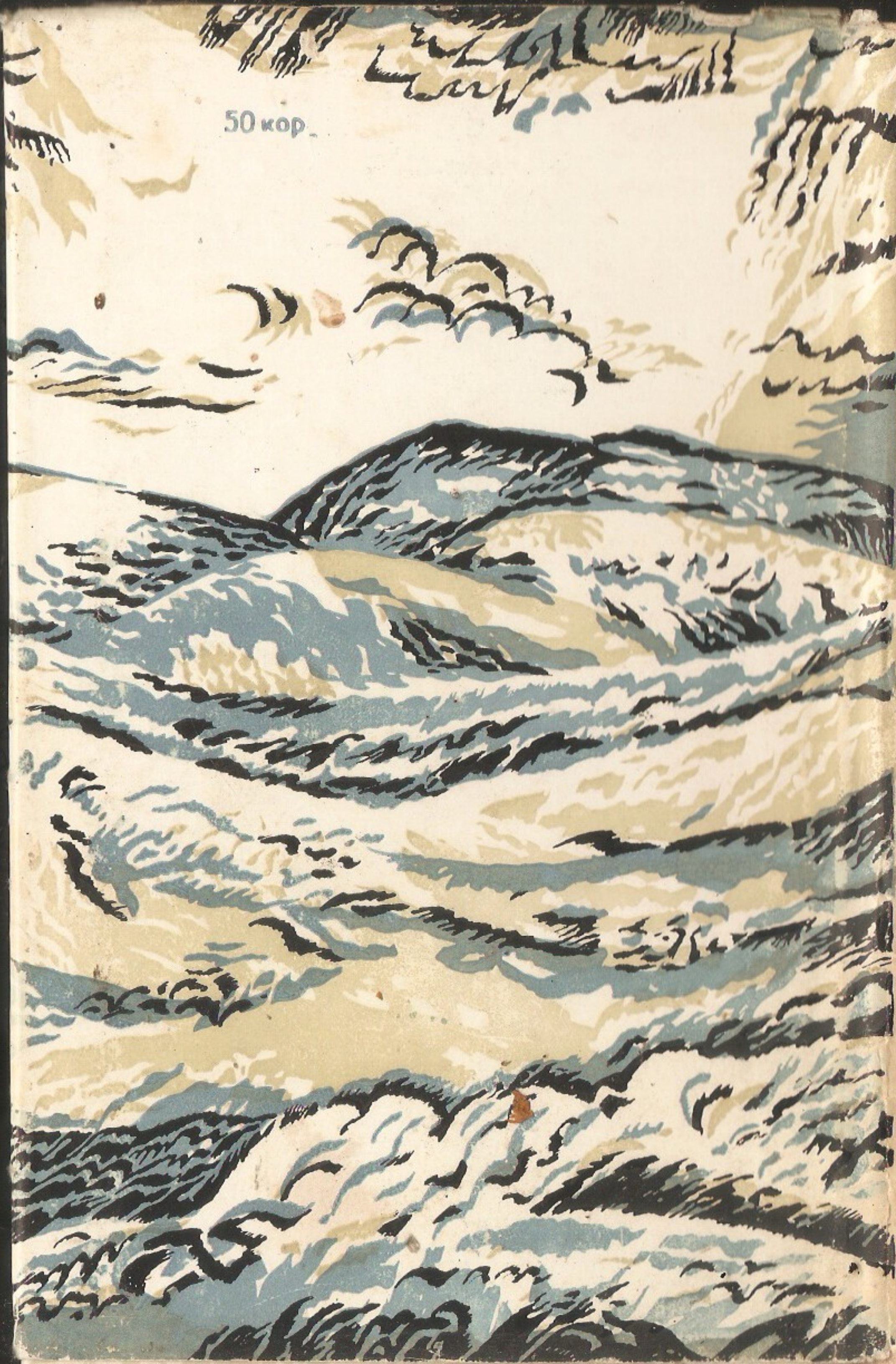

50 коп.

•HERMAN SERGO • KAUGE TULE KUMA.

HERMAN SERGO KAUGE TULE KUMA

HERMAN SERGO

KAUGE TULE KUMA

KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“ · TALLINN 1975

PAAR SÕNA SELLEST, KUIDAS SEE LUGU
MU 'SULE ALLA SATTUS

Mõni aeg tagasi astus sadamakontoris mu töölaua juurde lühike tugev vanamees, siiljuuksed peas puruhallid. Tutvustas end – „August Värt“ ja küsis: „Sina kirjutasid raamatu „Meri kutsub“?“ Vastasin, et ma tõesti säärase tükiga hakkama sain.

„Vaata, sel jutul pole nagu vigagi, aga ühe asja oled jätnud kahe silma vahele. Florida poolsaar on ikka Ameerikamaa Atlandi-poolisel küljel, aga mitte Vaikses ookeanis.“

„Tean seda, kuid neeme ei ujutanud sinna mitte mina, vaid too kuulus luiskaja Looritsa Villem, kui ta Rotterdamis Metsa kõrtsi pika laua taga oma merevahust köit keerutas. Selle jätsid jälle sina kahe silma vahele. Episood sealt?“

Mees mõtles veidi, lõi siis käega. „Õigus jah, Villem see oli küll! Madrusemehele võib andeks anda, aga ma juba mõtlesin...“

„Et tuled ja keedad mulle väikese katlaga geograafiat juurde?“

„Neh,“ tunnistas vanamees. Jätkas: „Ka mina olin omal ajal merimees. Astu õige mõnel õhtul minu poole sisse. Võiksin rääkida üht ja teist, mis sinusugust kirjameest ehk huvitada võiks.“

Andis aadressi, mille kalendrilehele üles märkisin. Lubasin minna ja läksingi.

Mees oli üksik. Elas linnaserva puumaja päris hubases kööktoas. Temal jätkus tahtmist rääkida, mul isu kuulata. Istusin oma märkimuga seal kohe mitu õhtut, sageli keskööni ja enamgi. Mõningate kärbete ja kohendustega on tema jutustuse peamine liin ära toodud käesoleva teose kaante vahel.

H. Sergo

Veel kevadel oli mul hõõgunud mütsi all pisike säde, et saan ehk pärast rehelõppekakku ja kartulivõtmist minna Kuriste kihelkonnakooli, seal Kadaste kolmetalvesele haridusevundamendile ka mingi pealeehituse laduda. Sūgis aga oma ränkraškete vihmadega pesi lahti Suuremõisa viinavabriku esisel teel viimase kui männijuurika ja isa tuli ühel õhtul koju, tagumiste vankrirataste asemel kaks lohisevat lauajuppi, ass pooleks, redelid murtud. Taat käis nimelt enne jääelset siiapüüki mõisas praaka vedamas. Ega see paha amet olnud. Tünniuurdest sai oma pörsaski osa ja Kõrvi karv lõi läikima nagu paruni ratsaloomal.

Nojah, vanker... Nüüd tuli mängu panna viimane kui kirstupõhjakopikas, et uus veoriist muretseda. Ja paljaks vanamehel neid peidetud rublasid ikka oli. Kevadine räimepüük ja heinaeelne tursasaak läks koharendiks. Raha vajati tallanaha, saapasihvide, lambiõli, vitsraua, paadipigi, tõrva ning tuletikkude ostuks. Ja kirikumütsi, lauluraamatut, tubakat ning tite nabaviinapudelit, mis alati kellakapis oma aega ootas, sulle ka keegi muidu ei andnud. Kust seal nüüd enam minu raamatuteks-riieteks, koolimaksuks, korterirahaks... Ja polnud ju enam rattaidki, mis mind mööda metsavahe liivarööpaid paarikümne versta taha Kuristesse oleksid viinud. Ise veel jalgsi, aga söögikraam ja muu...

Edasine tee hariduse saamiseks oli siis püsti, aga hakkaja mees elab merelibeda kivi otsas paremini kui nahavedaja suure mõisa peal, ütleb vanasõna. Saab läbi suuremate koolidetagi. Välisvetelt tulnud madrusemeestel, puuseppadel ja pootsmanitel olid kuldhambad suus, poeriided seljas, uurikett üle kõhu ja taskud dollareid täis. Polnud neile vaja ei tüürmani- ega kaptenipaelu. Ameerika maal elavatel lihtsatel eesti soost vendadel kuulukse olevat omad uhked lossid, tule jõul sõitvad vankrid, puud ja laevad...

Veel teati rääkida, et Inglise ja Ameerika laevadele võib end peale munsterdada tüürimeheõpilasena ja siis tehakse sust mõne lühikese aastaga kapten. Pole vaja kõrget haridust ega miskit suuremat ajuvaeva. Kas neid vähe oli, kes siit läksid, seljas maa-villased, peas vaevalt üks-kord-üks ja issameie, aga mõne aja pärast kirjutab – olen väljamaa laevas tüürman...

Selge see, et laias ilmas ei räsitud säärases puuduses, ei sumbatud sihukeses põhjatu mädasoo vaesusepadrikus nagu meil siin Hiiu-Kadastes. Üksainus põlvest põlve hädaorg ja hammaste kiristamine nagu piibliraamatu pörgus, üksainus küürukoolutamine parunite ja poolparunite hirmu all.

Ka mina otsustasin pääseda kodukaldalt kaugetele randadele, Uue Ilma kullamaale. Viigu minugipärast tee sinna üle kibuvitsa-okaste, lähen kas või paljajalu mööda katkilöödud pudelipõhjadega sillutatud rada! Läbi lukuaugu ja nõelasilma! Nui neljaks, aga sinna ma pean kunagi jõudma!

Jah, otsus oli tehtud ja need omaksvõetud mõtted ei pidanud mul mitte jääma ainult heade kavatsuste valgeks vahuks. Ei, samm-sammult ja aste-astmelt tegude juurde!

Järgmisel kevadel oli vaja läbi teha leer ning siis vaadata mõni laevaots, et pääseda merele. Algul muidugi mõnele väiksemale alusele, edaspidi suurematele ja kobedamatele, kuni juhtubki jalgade alla ookeanilainer, mis sihile viib.

Nüüd peate mind muidugi mõneks vagaks vennaks, valgeks lambaks. Issanda suures karjas või vähemalt munajoojaks, et kõigepealt just leeri. He-hee! Jumalate, kuradite, taevavägede ja pörgu peale ma vilistan! Aga saage aru, tol ajal oli see auküsimus. Allaleeri laps, leeristläbi poiss, merdsõitnud mees... Nii räägiti noil päevil. Olid altari ees oma veiniklõmaka hinge alla pistnud, armulaualeiva sakusmendiks peale hammustanud, võisid juba kellelegi aru andmata õhtul tädiranda minna, meeste seas suitsu ette panes polnud karta, et keegi sisse käib: „Näh, homme paha ilm, pörssal kõrs suus!“

Tüdrukutele aga andis leer õiguse magada aidas, otsakambris, kas või õueredeliga lakas. Kiige alt poiss kaasa tuua, koguni kosjad vastu võtta.

Et leerimaksu rublasid kokku saada, selleks kauplesin enda valve alla neli koduabajas talvekorterisse jäänud halujaalat. Igaüks teab, mis seal teha tuleb. Tõmba päeva paari tagant pumbad lentsiks, lükka külmal ajal labida ja luuaga tekkidelt suurem lumi üle parda ning vaata, et talvehaku tormid ja varakevadine käimajää neile liiga ei teeks.

Ka panin Sääre tirbi taha sadakunda kaks unda, millede jaoks Kargemaa Siimu käest söödakala võlgu võtsin. Siimul oli nimelt tihe viidikamõrd, mis tal Moorjaagu muuli taga varitses ja iga-sugu purukala enda pujuse taha pettis.

Nõndaks olid mul sel talvel käed-jalad tegemist täis, ole aga mees ja jaksa pihta panna! Ent ega ma siis enam nii poisike olnudki, viisteist täis ja kuueteistkümnes käsil.

Hommikuti ajasin end harkidele ammu enne, kui toa pisikesed aknaruudud koiduhahetusest helendama löid. Sauhh-sauhh püksid jalga, kampsun, pintsak ja isa vana varrukatega lambanahk kõige otsa. Seejärel veel juba aasta eest surnuaiale viidud vanaema varaste alt tulnud oinavillast sokid ning eelmisel õhtul tõkatipotist võetud jänesekepaga ületatud peaaegu kulumata kontsaraudadega säärikud. Alles siis meenus mulle ema poolt köögiriulile valmis pandud hapupiimapütt ja leivakädam. Ning peaaegu alati, nii kiire kui mul söömakorra seljataha jätmisega ka ei olnud, jõudsin istet võttes oma määrdest läikivad saapad silmadega üle silitada ja mõttehaagi tagasi teha, kuidas ma ikka need vägevad jalavarjud sain.

Nõndaks. Et kuidas ma nad siis sain?

See oli mihkkipäeva paiku. Paruni tali- ja suviviljade alt tulnud paratutel kõrrekooritud põllulagendikel uitas veel vaid sügiskõle tuul, ent peenramaadel ning kartuliväljadel küürutasid naised, vihmast ja mullast märjad undrukühannad pekslemas vastu poriseid pahkluid.

Kauplesin end mõisa kartulivõtmise juurde kärupoisiks ja vedasin neid mugulaid peaaegu oktoobri keskpaigani, kuni lumelõrts mu paljad varbad nii külmatuliseks võttis, et karju kas või appi.

Von Stackelbergi käest raha saama minnes tõusis mu jalg mõisa häärberi laia treppi mööda üles veelgi raskemalt kui põhjatuks muutunud põllul. Miks? Seepärast, et härra võis kaardimänguhoos küll küla või kaks maha mängida, kuid kopikas töömehe taskusse oli talt visa veerema.

Palusin toapoissi Mäe Juhanest küsida, kas saks mind vastu võtab. Ja ime küll, härra ees kummardamisest küüru kiskunud Juhanes oli varsti tagasi. „Võid minna!“ Viis mind kontori ukseni ning käskis härra ees ilusasti pea paljaks teha ja muuski igatepidi „ontlihh“ olla.

Pistsin oma mütsilätku kohe tasku, ja niipea kui üle läve sain, tegin kraapsjalga. Seda oli mulle õpetanud tädi Helene, kes noorest peast ühe Tallinna kaubasaksa juures lapsehoidjaks oli olnud.

„Kelle poik sa ooled?“ küsis laua taga istuv vanaparon ja tema terashall tusane pilk lõi mulle näkku nagu naaskel.

„Mu isa on Metsniidi Andrus, priinimi Värt. Mind ennast on ristitud Augustiks.“

„Mhh!“ tegi saks. „Näil Värtidel muud niime ei oolegi kui Andrus ja August. Mis sa tahhad?“

Vastasin, et varsti vana talv ukse taga ja vaja oleks nagu jalavarje. Paluksin parunihärralt tööraha kätte. Saabaste jaoks. Viita-

sin näpuga oma purupaljastele labajalgadele, mis pealt alles õue-
külmast punased nagu peedilehed.

„Kas täie kohha aastarent on juba makstud voi tasa tenitud?“

„Viimase kristuse kopikani! Kuidas ma siis muidu oleksin jul-
genud tulla härrat tülitama,“ olin varmas vastama.

Paruni pikad ja kondised sõrmed lappasid mingit raamatut, uuris siis mu otsekui punase pintsli alt tulnud varbaid. Tõusis toolilt, ringutas ning mõõtis toatuhvlite lohinal korda kaks oma töötoa põranda kulunud vaipa. Jäi minu kohale seisma.

„Mul ei oole rahha, aga mina annap sinule üks nou... Kui palju sedda nüüd ooli?“

„Üle rendi kümme rubla. Küll see paruni raamatutes peaks nii-
samuti seisma?“

„Ahh-jaa, tõssi-tõssi!“ Istus ja kirjutas paberitükile paar sõna. „Vii see tšekk Ristipere Gustav Elgi kette ja täna annap sulle see kümme ruubla. Jumalaga!“

Ristipere kerekas Kusti oli kipriks paruni purjekal, mis mõisniku halupuud, viina, või ja juustu Tallinna vedas. Tagasiteel tõi saar-
tele poekaupa. Kipper Elgi oli just eelmisel õhtul koduabajasse jõudnud ning reisisotid veel paruniga tegemata. Sellest siis johtuski, et vana Kustase vasikanahkne tengelpung oli mõisniku katariina-
dest ja viiekümnelistest lausa ümmargune. Peenem praht – kuld ja vask hoopis seapõiesi tubakakotis.

Juba lõunase koostakeeduse ajaks olin kodus, taskus kaks viielist.

Esimene nii suur omateenitud raha tegi mind peajao pikemaks. Reni äärest tõusnud ja koosta seinaprao vahele pistnud, ajasin pintsaku selga ning kuulutasin kõigile, et nüüd läheb August poodi saapanahku ostma. Lisasin veel: „Laevad järelevaatuseks kätte kaubeldud, aga säärikuteta, mis vee väljapool peavad, sa lahejäänud ei sõtku. Vahel lumelõrtsi vähekoodist saati ja enamgi. Kohase saapata võid jalust ära jääda või saada eluaegse kopsuvea – kiita pole kumbki.“

Isa naerune pilk vilksas silmanurgast ema poole. Mulle aga vastas tõsiselt nagu mees mehele: „Eks sa ise tea, mis sa oma rahaga teed.“

Esimene kord elus lasti mind nii suured ostud teha omapead. Panin lausa imeks, et keegi kodustest end kaasa ei kaubelnud. Et kuhu sina, poiss, nii palju raha...? On's sul mõistust vaadata või valida? Lapse asi, pistetakse praak pihku, hind võetakse topelt.

Poeukse kell tilises kuidagi heledamalt ja valjemalt kui neil kor-
dadel, mil vanemate kaasas siin olin käinud. Ent asjatult kutsus

selle trill seekord müüjat kohale. Vestiväel kaupmees, kelle kõhu-
kummi jäme hõbedane uurikett veel enam esile tõstis, oli juba enne nahanoast ja kääridest armiliseks täkitud leti taga ning ladus hommikul Tallinna laevalt toodud riiderulle riulitele, tõstis naha-
tahvleid ja saapasihvisid nurka hunnikusse. Müügilaua ees seisis paar-kolm mulle tundmatut meest, kel ostudega kiiret polnud. Nende vahel käis asjalik jutt.

„Ma tapsi mullu lehma, panin naha ise kodus parki. Äi tää, kudas see just juhtus, nahk jähi kõvaks naat plekk. Kolm tikuauku talda teed, naaskel nüri. Aga kus kiskuda...! Kersnal kingad juba üle aasta igapäevased, tald veel terve otsekut polaks vastu maad käindkid,“ rääkis pikk sorgusvuntsiline mehëkolakas. Võttis luri-
sema hakanud tobi suust, sülitas tähtsalt nurgas seisvale luuale ning hakkas tubakakoti küljes rippuva piibunõelaga oma suitsu-
riista lahendamaks torkima.

„Vanasti sai keik isi, kisse linnast toodud nahka pruukis. See niid kos... Säält ta oo, päälnäha paksut küll, aga teed saapaks, saab sutt märga, lõrts naat vilt. Isade ja vanaisade päevil oli keik see värk oopis-tükkis vissim!“ kiitis teine endisi aegu.

„Kihnusi oo terade seas ikka oln, küll vanaste, küll tänapäe. Silma peab olema. Näe, pret nahalasu nurgas, annab valida säältki hääd-paremat küll tallaks, küll päälseks,“ ehitas kolmas kiriku keset küla. „Kut sa aga asja äi tunne, võid osta seantse sodi, et siga ka äi söö. Viska moole säält pakk paberossi!“ Lühike vanamehejäss lõi suitsu näkku ja oli rahul, et tema sõna peale jäi.

Kuid minu süda hakkas valutama. Vanad ja näinud mehed peavad naha ostmist nii suureks asjaks, kus siis veel mina... Ehk läheks siiski veel koju tagasi ja kutsuks isa? Aga ei! Oskasin raha teenida ja paruni käest selle kätte saada, pean ka oskama seda õigesti välja anda. Ja või ma siis enam nii noor – kuueteistkümnend käsil.

Nojah, võõrad mehed polnud suuremad ostjad, pigem jutupuhu-
jad ja linnast toodud kraami vaatajad. Niisiis tuli mul nende silme all oma asjaga lagedale tulla.

Lühikese kasvu tõttu lõug ainult pisut kõrgemal letiäärest, mille vastu suuremad inimesed küünarnukke toetasid, küsisin: „Mul oleks vaja nagu saapanahku... Sihvid, tallad, pinsolid... Aga ikka niisugused, mis märjal ja kuival vahet peaksid,“ küsisin kohe täismehe kaalukal kombel. Ainult häbemata sant ja paha oli mul oma murtud hääle pärast, mis noodi bassi, teise tiiskanti laulis.

Kaupmees märkas alles nüüd, et ka mina poes olen. Vaatas algul mulle ülalt alla, pilgutas siis teistele ja lausus: „Eks sa vali,

täna pole mul puudust miskist. Seal on küll juhtnahka, küll kroomi." Tegi käega laia kaare nurka laotud nahalasude poole.

Kimpus olin. Teadsin küll, et kurruline kaelatükk tallanahaks ei kõlba ja et veisenaha tagapoolest enam peetakse, kuid kes seda saapa sääreks minevat nahka tunneb? Kas oskan mina proovida pinsoli pehmust? Kõige keerulisem on aga valida seda õiget sihvi-koolutust, et jalakurk end saapas vabalt tunneks ja käimise ajal ka loksuma ei annaks, mis villid talla alla võtab, rääkimata juba sellest, et sihukesed lõhvavad on suured sokiröövlid. Ent ometi peab saapas vabalt jalga minema ja hea on, kui sa need ka kõrvalise abita jalast kätte saad.

Tuli siiski isa appi võtta, kuid kavalusega, ilma teda kohale kutsumata. „Taadil polnud endal aega poodi tulla, andis raha minu kätte ja käskis sind need kõige paremad nahad mulle välja vaadata,“ luiskasin.

„Või sedamoodi, noh siis... Metsniidi Andruse pojale annan sihukesed eluigised meresaapa nahad, et läheb kas või kuiva jalaga läbi Soela Saaremaale! Tuled viie aasta pärast vastu, ikka need-samad jalas,“ hooples poemes ja hakkas oma suurte kämmaldega nahavirnast neid kõige paremaid otsima. Proovis pöidla ja esimese sõrme vahel paksust, pani silmaklaasid ette ning uuris tihedust. Lõpuks leidiski, millest võis lõigata.

Läksin otsejoonelt Tagaküla serval elava kingsepa Poolviltu Priidu pisikesse värkstuppa. Heitsin nahapaki põrandale: „Tee tublid saapad!“

„Tee, tee! Sedamoodi oskab igaüks ütelda, aga vaatame enne, millest?“ murises Priidu, endine tsaari soldat, kes sõjas türklase käest kõvera mõõgaga üle näo oli saanud, nõnda et see armist nüüd tiideviltu kiskus. Olles nahku näinud ja käega katsunud, kiitis ta: „Sihvid missugused! Ja üleprahi tallad! Kes sulle sihukese hea kauba välja oskas valida?“

„Kas sina üksi asja tunned? Ise ikka... Enne kah ilmas elatud ja nahku nähtud,“ lõin rinna ette.

Nõndamoodi oli see saabaste saamise lugu.

Kus ma talvepäevade jooksul eales käisin, unnajääl, isa kaasas heinu toomas või laevadel vett pumpamas, olid mu jalad kuivad ja soojad just nagu pliidipaistel.

Enamikul talvehommikutel kõigepealt aidaräästa alt kelk ja tuur, siis jäärauad alla ning abajasse vaatama, kuidas mu hoolealused seisavad. Sealt unnajääle. Lumevaestel kohtadel hüppasin jalastele, tõukasin tuuraga tagant. Pärituule puhul lendas kerge kelk nii, et kõrvus vihises. Lausa lust ja lõbu! Aga kui unnaaukudele märgiks pandud kadakatupsudeni jõudsin, algas see õige töö. Märga õnge-nööri sa kinnaskäsi välja ei lappa, seda tuleb teha paljaste sõrmedega. Sulatada neid sai ainult suus. Labakusooja tuli varuda tagasiteeks, mis algas õhtupimedikus. Nüüd juba kalakelk järel. Mida suurem saak, seda raskem. Unnakala sel talvel jooksis ja jalastel tagantlökkamisest ei tulnud koduteel midagi välja. Rihm üle rinna ja tõmba nagu ikkes härg.

Undade otsa sattus küll hauge, ahvenaid, küll turski. Kogu saagi andsin algul ema kätte, kes odavama purukala perekatlasse sorteeris. Havid aga, mille naclast kuni kuus kopikat maksti, läksid müügiks.

Juhtus teinekord sedagi, et jäin lumepaksu või tuisu kätte ja kodukalda asemel sattusin mõnele laiule, kus siis võõra mehe mõrrakuuris, kehvemal korral ka suure kivi varjus selgemat ilma tuli oodata. Ent säärastel öödel oli oma pisike seiklushõng. Kadak-okstest lõkketule ääres kala küpsetades kujutlesin end Alaska kulla-otsijana, vahel olin koerarakendiga äraeksinud polaaruurija või jälle kahvanägude eest kõrgmägedesse pääsenud indiaanipealik.

Alla kuutteist leeri ei võetud. Nii vanaks aga sain alles hiliskevadel. Õpetus pidi köstrimajas algama juba märtsi hakul. Oli ainult üks tee, kuidas sellest vanusepiirist mööda pääses. Nimelt tuli muretseda mõne laevakapteni allkiri selle kohta, et tema lubab sulle koha laeval. Sest õpetajahärra teadis: on mees juba merel, on temal meeles veel ainult kurat, kõrtsid ja „niisugused“ naised. Ei näe sa teda enne kui pikkade aastate pärast, kui üldse näed. Kirikuskäimise ja jumala peale nad siis enam ei mõtle. Kaduma on läinud Issanda kariloom, ka leerimaksurublad.

Teist väljapääsu polnud. Tuli kõigepealt otsida laevakoht. Ka omaläiu meestel oli kolm rannasõidualust, kuid need olid n.-õ. „perekonnalaevad“, kuhu võeti ainult kiprite sugulasi. Minu suguseltsis polnud aga ühtki kapteniauis meest. Keegi teadja soovitas minna Hiiu-Viirekülla Vokkjala Villemi juurde. Tema „Delfiinil“ pidavat üks noorema mehe koht veel saadaval olema.

Vokkjalale läksin pühapäeva hommikul. Kui sinna jõudsin, polnud see kentsaka nimega kipper veel magamisõlgedelt jalgu alla jõudnud ajada. Kui olin tema küljeluule oma asja ära rääkinud, hüüdis see tagakambri ukse poole: „Villu, kasi maast üles, juba santsutahtjad siin!”

„Kisse oo?” küsis tõrrepõhjähääl ukse tagant.

„Kost ma tää, räägib teine Kadaste keelt, see küll kuulda,” vastas naine ja kadus kööki. Jäin peretuppa kaptenit ootama. Hääle järgi pidanuks see kipprimees olema vähemalt kuus jalga pikk ja rinnust nagu vaat, ent panin päris imeks, kui kambrist tuli välja mehike, kel polnud kasvu mitte palju üle kolme küünra, peenike ja kõver nagu angerjaõng, koivad põlvist koos, alt laiali. Küllap vana- ja vaarisadelt päritud viga, sellest priinimigi säärane, jõudis mu mõte tiiru teha. Kuid jalas olid tal kubemeni meresaapad ja peaaegu uus kasukjopp üll. Vist nendega magaski, sest muidu oleksin pidanud läbi õhukese kambriukse ta riidesse panekut kuulma. Ja milleks siuke sed jalavarjud ja vatid soojas toas?

Teretamisele vastates ei vaadanud Vokkjala Villu mulle mitte otsa, vaid tema kassis ja punetavad silmad piilusid märksa madalemale. Ära näinud, et mu parempoolne püksitasku on punnis, vilksas ta pisut pelglik pilk köögiukse poole ja siis tulid Villu suust ühes hingematva pohmellilõhnaga poolsosinal lausunud sõnad: „Ega sool juhtu miskit kaasas...? Mool täna umigu sõsune sant olemine. Käisi Saaremaalt suulist toomas, läks vehe vetmiseks. Nende õlu oo tääda, va valget vahele ka ja see senne asja ulluks aas. Niid suust sisse läind viga küljes – pää otsas tuim ja liga-loga naat sitaveo vankri rumm.”

„Kus sa muidu santsu julged minna küsima, kui punapead taskus pole,” vastasin vanadelt meestelt laenatud tarkusega, õngitsesin pudeli välja ja panin Villu ootavasse pihku. Ainsast peopesalaksust vastu põhja lendas kork õõnsa pauguga nurka ja otsekohe kulises umbes kolmandik pooletoomisest kustutama tuld kipri kõrbevas kurgus.

„Äi-neh, mool kokapoissi taris küll, kut sa aga senne kuhaga rahul oled... Palk oo kümme rubla kuus ja levakott so oma,” lubas järile istunud kipper, pudelikael sõrmede vahel, põhi kõvasti vastu põlve.

Sellega oli ametlik jutt aetud. Villu muutus pärast teist kulinat lõbusaks ja lubas endale oma tulevase laevapoisiga pisut erajuttugi ajada. „Tahad sa, ma näha soole oma uut suulist? Roosi, ahju tagant välja!”

„Äi saa oort mette! Pää lammutab valutada!” kaebas hädine naisehää soeseinakurust.

Sellepeale tiris peremees mind suilise süngi äärde ning tõmbas üheainsa särtsuga teki tüdruku purupalja alumise otsa pealt ära. Ainult oma silmnäo jõudis ehmunud naisterahvas veel vaiba all hoida.

„Ää mängi lolli, Roosi!” põrises kipri joomakare hää. „Kut pää oo haige, siis viska sõba silmade päält, aa mokad prunti ja kärista rohi sisse!”

Paistis, et tüdruk oli harjunud käsku kuulma. Ajas end istukile, tõmbas teki katteks ja võttis viinapudeli vastu. Pärast punnsuutäie allalaskmist ei krimsutanud ta kulmugi. Tüdruku unelodus silmad muutusid selgemaks, palgesse tõusis veri. Varsti oli tal küütki üll ja vähejaku seljas. Viks ja traks, vaata kust küljest tahes. Ja juttu – ole mees, kuula ära! Saime teada, et tema õige nimi on Eufrosiine, Laugu mõisa sepa tütar ja saab justament jüripäeval kakskümmend neli aastat vanaks. Koju jäänud veel poolõde Rosaalie. Ema tüdrukupõlves korjatud laps. Külas kutsutavat neid ühte Roosiks, teist Roosaks. Ilusad nimed mõlemad. Näd saavat ka ilusasti läbi, peaaegu niisama hästi kui pärisõed.

Küllap Roosi roosihuultelt oleks varisenud sel pühapäevahommikul välja kas või viimased perekonna pühakspeetud saladused, kuid mitte nende kuulamiseks polnud ma seda pikka teed Kadastest Viirekülla maha käinud. Mul oli vaja paberit, mis mulle leeritoa ukse lahti teeb. Sain sõna vahele ja rääkisin oma asja ära.

„Mo käsi äi kuula täna umigul mette sõna. Sa lase õite isi valmis, küll ma pista moonakrahvi alla,” teatas kipper kuraasikalt.

„Ei see kõlba kuhugi!” julgesin oma tulevasele kaptenile vastu vaielda. „Iseendale tunnistus!”

„Laala sa siis ometi salmgi ede, las Roosi...” leidis Villu hea nõu.

Nii tegimegi. Tüdrukule otsiti „plehveeter” ja paber. Mina pidin leidma need õiged sõnad. Ja leidsingi. Sügavalt küürus üle lauanurga, kirjutas Roosi:

TUNISTUS

Seega tunistan mina purjulaev Telhviini kapten Villem vokjalg et olen august Väärdi nimelise mihe oma laeva päale tenistusse vetnut. Purjutamise teg alkup mere jääst vapanemisel nink kestop ni kogu kunni sükiseset sõiduvõimaluset seta lupavat.

Alla tõmbas Villu sääraseid loogad ja ristid, nagu oleks tahmaste jalgadega vares värskel lumel tund aega ühel ja samal kohal talla-

nud. Roosile aga paistis asi vähe teistmoodi. Vaatas oma pere-mehe „moonakrahvi“ ja ütles:

„See pigem oksaunigu moodi kut inimese nimi.“

Villu ei pannud võrdlust pahaks. Hoopis vastuoksa. Sattus nii heale tuulele, et käskis mind koguni hommikuse koostakeeduse ära oodata. Kuid kõik mu siiatulemise sihid olid kätte saadud ja polnud mul enam põhjust ega asu kauemaks kipper Vokkjala Villemi katuse alla jääda. Kaasas leeritoa võti ja lubadus suviseks tööotsaks, sammusin, käed taskus, vile suus, tagasi Kadaste poole.

3

Märtsikuu keskpaiku läks Pühalepa papsi leerilõpetust saama juba Kadastest üksi oma kaheksateist poissi. Neist kümme alla õiget iga nagu mingi, samuti mereleminejad. Korterrisse saime leeritoa lähedale tallu, kus oli ruumikas maja. Õpetust andis karvakasvanud köster, Õrelimardi Peeter. Pastor ise meiega suuremat tegemist ei teinud. Käis ainult vahel harva klassis, libistas oma vaga silmavaate üle sagraispäiste poiste karja, noogutas armulikult ja läks.

Peale usuõpetuse tuupimise tuli poistel veel kirikla puid saagida ning leerituba koristada-kütta. Muid lisatöid, nüüd hilistalvisel ajal, meilt ei nõutud.

Hommikuti tuli Õrelimardi Peeter leerituppa, istus laua taha ning hakkas pöidlaid keerutades palvet lugema. Luges, luges, kuni silmad kinni vajusid ja ta suur habe ning paljas pea allapoole nõksasid. Poisid koukisid ajaviiteks seina vahelt savitükke ja loopisid neid vanamehele habemesse. Kord juhtus niisugune lugu, et mu kõrval istuv vähe kohtlase loomuga poisikolakas tõstis just käe, et visata, aga tagantpoolt pingireast jõudis keegi teine ette. Tema lennutatud savitükk tabas märki ja köster ärkas ning nägi mu naabri tõstetud kätt.

„Sina, üleannetu kutsikas, julgesid mind, jumalasulast, prahiga pilduda!“ käreatas unest ehmunud Õrelimardi Peeter.

Mu pinginaaber tõusis püsti ja tõestas oma süütust vastuvaidle-matult uskumapaneva tõsiasjaga: „Näe, mina pole pret mette visand, vaada, mool oo pöös veel!“

Nii või teisiti, aga kuidagimoodi me selle eest ikka hoolitsesime, et puruigavad ja otsatu pikad usuõpetustunnid veidigi kiiremini mööda läheksid.

Ja nelja nädala pärast sai Pühalepa kirikus ligemale kakssada noormeest esimest korda elus maitsta Issanda ihu ja verd. Haru-

harva nähtud leerilõpetajate summ tuli sellest, et tol aastal olid Pühalepa „terase“ järele tulnud ka Kärkla poisid, sest alevi kirkule pandi uut katust peale. Leerilõpu armulauda kutsusid poisid omavahel karastamiseks või „terase sissepanemiseks“, sest pärast seda pidid kõikjal täismehe eest väljas olema.

Leerist kojujõudmise päeval sain isalt meesteritta vastuvõtmise märgiks kaks pakki tubakat ja karbi paberrossihülse ühes suitse-tamisloaga. Muidugi teadis vanamees, et olin piibupattu ka enne teinud, kuigi maitseisin seda salaja nurga taga, kuhu vanemate silm ei ulatunud.

Viirelahe jää muutus rabadaks. Moorjaagu sadamas tirisid mehed juba laevadel purjesid seilkoidest välja, tuulutasid neid ja löid alla. Tekkidel kopsisid triivrauad, kaldalõketel särisesid pigikatlad. Käisin vaatamas ka oma „Delfiini“, mis Moorjaagu muuli taga ankrus seisis. Tõtt öelda, ega see laev mulle suuremat ei meeldi-nud. Väike sigarmastidega, laadis arvata kakskümmend tonni. Kuulu järgi pidi mitu Viireküla kiprit juba järgmisel esmaspäeval hakkama mehi peale munsterdama ja minagi võtsin pühapäeval ette käigu Vokkjala Villemi juurde, et seda asja järele kuulata. Viireküla teel tuli vastu Moorjaagu mõisa juustumeistri õpipoiss Kurisoo Aleks. Sattusime jutule. Aleks teadis rääkida, et Vokkjala Villemi purjekal olevat juba kõik mereklaar, homme tehtavat Käinas munsterroll, ning niipea kui vesikaarest tuult teeb ja jää välja triivib, minevat laev Sepa-Aadu Peedu poolt korjatud Palmse mõisa sauetõngi töömehi Vösule viima.

„Pole nad mulle sõnagi saatnud,“ panin vähe imeks.

„Milleks sulle?“ küsis Aleks.

„Mul seal koht maha tehtud,“ teatasin tähtsalt.

Aleks hakkas naerma: „Pole enne kuulda olnud, et sihukesed käulad oleksid sõitnud kapteni, tüürmani ja kahe kokaga!“

„Jäta ümberabude jutt!“ aimasin pahu uudiseid.

„Niipalju kui mina tean, on sellel topsil juba sinutagi kolm meest. Kipriks Vokkjala Villem, vanema mehe eest käib Põllu Pärni ja kokaks Tüllil Sassa. Küllap sul olid santsu küsimise ajal kõvad liigud kaasas ja lahke lubamisega kipper andis sulle olematu koha. See mees on sihukesi tükke ennegi teinud.“

Jätsin Viireküla reisi sinnapaika ja läksin tagasi koju, et isaga nõu pidada. Ka taat ei osanud targemat, kui esmaspäeva hommi-kul üheskoos Käina minna Vokkjala Villemi enda suust asjale valgust saada. Kui lugu tõesti nii peaks olema, et ta mind pettis, siis kohtusse anda, sest meil on ju lubadus mustvalgel, kapteni „moonakrahv“ all.

Kevadhommikuse külmakahuga oli see üheksa versta Kadastest Käina varsti visatud. Jätsime vankri ja veolooma poe taha lasipuu külge heinu nosima ning läksime isaga vallamaja juurde Vokkjala Villemit otsima. Sel päeval oli seal koos palju rahvast. Mitmed neist viinalõbusad, eriti Viireküla ja Emmaste poolt mehed, kes monopolide külje all elasid. Käinast sai ainult õlut osta.

Ei tulnud meil „Delfiini“ kiprit kaua otsida. Seal ta vallamaja trepil seisis, jalad harkis, kõrval kerekas võõras mees ja Roosik, kelle, nagu ta pärast rääkis, seepärast kaasa võtnud, et temale meie valla „pealinna“ näidata. Kui isaga tema juurde läksime, andis ta kättpidi tere ja tegi meid ka teise mehega tuttavaks.

„Näe, see oo Sepa-Aadu Peet, priinimega Pahapill, Palmse mõisa telliskivivabriku podrätsik.“

„Lubasid mu poisile laevakoha, aga miks sa pole talle sõna saatnud, et täna munsterrolli teete?“ ei hakanud isa ümber pudru käima.

„Vaada, see asi oo jälle sedamoodi, et mool tuleb niid küll andeks paluda. Kost mo hing pidi seda täadma, et „Delfiini“ teine osanik, Kerisekivi Juhanes, oli omalt poolt ka koka valmis vaadand. Äkiste Tülli Sassa tuli küsima, millas tööle tuleb hakata. Ma kohkusi üsna ää! Mool so pujaga koup tehtud, viinad joodud, kiri antud... Mes niid? Aga siis kut seesama Pahapill Peet, kis sii seisab, tuli meile meeste Vösule viima koupa tegema, rääkis, et taal oo veel üks poiss puudu, panin ette, et vetku Kadastest Metsniidi Kusti. Pane pörsas kotti! Saad kümne rubla asemel viisteist kuus – töö oo töö... Veta hääks või pane pahaks!“ rääkis kipper mulle õlale patsutades.

Ütlesin Villemile, et parema meelega oleksin küll laevale läinud, sest tahan saada meremeheks, et mere kaudu kunagi Inglanti ja Ameerikamaale pääseda. Aga nüüd on aastaaeg juba liiga hiline uue koha otsimiseks, tuleb leppida sellega, mis on. Peaasi, et laevale lõppu ei tuleks. Ka isa hakkas nõusse ja sealsamas tegime Sepa-Aadu Peedust podrätsikuga kaubad maha. Esimesest maist kuni oktoobri alguseni.

Ja siis tõusis ühel öhtul väike aprillitorm. Loevesi murdis puruks jää, ujutas üle kaldad ning kihutas valged kahvad üles karidele, laidudele ja madalikele. Viis lõugaste talvise kaane Väinamere lainte vesikivide vahele. Ka Kadaste kruusasäärele tekkisid kuhilad, kõrged ja valkjashallid nagu mõisarehe lubjatud sein. Viire

lahe Leeotsa taga löi särama sulavesi, lustitais laineharjadel vahumütsid peas.

Järgmisel hommikul ilm vaikis. Võtsin valmis pandud leivakoti ja viisin „Delfiini“. Ka ise istusin seal õhtuni, kuid teisi, kes enamikus olid Emmaste poolt mehed, ei tulnud ega tulnud. Pimedahakul läksin tagasi ja magasin veel ühe öö kodukatuse all. Jürikuu viimase päeva varavalgel jätsin isa-emaga teist korda nägemiseni. Ema vesistas silmi, isa aga hurjutas: „Sa, Kusti, ära kaua kohmitse, ega laev sind ootama hakka!“

Teadsin seda isegi, et minusuguse poisikluti pärast „Delfiini“ purjede tõstmist hiljemaks ei jäta, ja seepärast jooksin need mõned verstad Kadastest Moorjaaku peaaegu ühe jutiga maha. Sealt lodjaga laevani polnud enam kui kümmekond aerusammu.

Tormijärgse pilvepahna sekka tõusis päike. Varakevadiselt suur ja kollane nagu hõõvli alt tulnud toobripõhi, veeres ta silmapiiri tagant välja. Aluse pardalt oli selgesti näha kargemätlük Viireküla rand ja Lee otsa punakas liivakallas. Sealt tuli välja palju paate, kuid nende valged purjenukad liikusid teiste laevade poole, lotjade aerusähvatused kadusid Sääre taga ankrus seisvate purjekate kõrgete kerede varju. „Delfiini“ mehi aga polnud veel kusagil näha.

Alles keskhommiku paiku libises suur paat Viireküla alt Moorjaagu poole, ja kui lähemale jõudis, tundsin selle pardal Vokkjala Villemi ja teised „Delfiini“ mehed ära.

Polnud neil aega nüüd mind tähele panna ega pikka juttu pidada. Ilm oli vaikne ja nagu selleks tellitud, et laeva Moorjaagu muulide tagant aerupaadi puksiiris Viireküla lahte sõuda, kuhu enamik sauetõngi töömehi oma leivakottide ja muu kraamiga oli ootama jäänud. Maad mööda tuleb sealt Moorjaaku oma seitse versta ja kust need hobused-vankrid võtta! Paati ka säärane summ ära ei mahu. Kuid Viireküla rannas oli kerge neid mehi-naisi kogu nende kunde-mundega lotjadel laevale sõuda. Jah, ka naisi oli. Tervelt pool tosinat. Viis läksid Palmse mõisa suulisteks, üks oli meie, telliskivivabriku kokk, perenaine või virtin, kuidas keegi ütles.

Esimeseks tööks oli ankrute pelimine. See võttis palju aega ja higi, sest ketid olid pikalt väljas ja sügistuuled neile mitu keerdu peale korrutanud. Kogu selles värgis polnud selget sotti. „Puha umbklaaris,“ nagu kipper ütles. Hea veel, et laev oli pisike ja meeste ramm käis ankrutest üle. Vasaku parda oma tõmbasimegi lõpuks käsitsi üles, ainult suurema pärast pidime pelipakku ja hammasrattaid kulutama. Andsime siis arvata kümnesüllase puksiiriotsa paati ja nelja aeru jõul liikus „Delfiin“ talvekorterist välja. Ilm oli ilus. Päikesepaiste peletas pilved. Laotus tõusis kõrgele.

Vesi nagu taevasse pööratud peegel. Hommikkarged rannaribad, saarekesed ja laiud ujusid kauges väinavees nagu samblatutid.

Seisin tekil, rinnaga vastu reelingut, ja vaatasin merd, mille tuhandetooniline värvimäng su silma kunagi ei väsita.

„Roolida oskad?“ hõikas Vokkjala Villem ahtrist.

Et me sel silmapilgul „Delfiini“ tekil kipriga kahekesi olimegi, teised sõudsid paadis, arvasin õigesti ära, et küsimus oli mulle.

„Miks ma'i peaks oskama!“ imestasin nagu uurmaaker, kellelt küsitakse, kas ta kella tunneb. Olin suviti isa paadis Muhu väinas küll risti ja rästi sõitnud, mõrravaiadega kõik laidudevahed Viirest kuni Voosini läbi loodinud.

„Tule siis ratta taha ja vaada, et sa mool koosi täpipealt paadi järel oiad!“ käskis kipper võimukalt.

Enne olin peos hoidnud küll ainult paadi tüüripinni, kuid polnud selle rattagi juures mingit suuremat kätekunsti tarvis, pea-vaevast rääkimata. Oleksin heameelega Villemile ka seda öelnud, et talve jooksul koguni kompassirumbid, knoobid, sõlmed ja pleisid selgeks õppisin, kuid mis nüüd kõigest sellest enam... Laevale ju mind ei võetud, ehkki mul oli ikka veel taskus Roosi poolt kirjutatud „tunistus“, millel kapteni pohmellivärisevate kätega kritseldatud „moonakrahv“ all nagu oksahunnik.

Tuult polnud enam ollagi, ei aitajat ega vastast. Neli aeru kiskusid küll nii et „kõis kõver“, kuid võttis siiski oma kõva kaks tundi, enne kui Viireküla rannas ankru alla saime. Kõigepealt tuli paat, pardal last ölekubusid. Tegime laeva ruumiluugi lahti, pühkisime põranda ja siseplangutuse prahist puhtaks ning seadsime magamisõled valmis. Varsti olid platsis ka esimesed passaserid, igamehel leivakott õlal, riidepamp kaenlas. Kohad võeti sisse. Öhtuks oli rahvas pardal. Et aga varakevadel meremärke veel sees polnud ja Muhu väina majakad ka ei põlenud, siis kartis kapten öist Langekari, millel ühtki tulesilma peal polnud, ning purjede tõstmine jäeti hommikuks.

Viimase paadiga tuli „Delfiini“ pardale ka Sepa-Aadu Peet. Pahapilli Peet või parseldaja Peet, nagu teda keegi kutsus. Muidugi omavahel. Podrätisk seadis end reelingu äärde, võttis sügavast jopitaskust pisikese raamatu ja hõikas igaüht nimepidi:

„Luubi Peeter, Vahtra Siim, Vähearü Priidu, Saare Oskar, Poola Juhan, Koolmeistri Eduard ja Johannes, Lundi August, Hundiaugu Aleksander, Kõrve Magnus, Mäe Ivan ja Aadu, Mäki Toomas, Kraavikalda Priidu, Mägra Mihkel, Sepa Peet, Posti Juhan, Posti Netti, Luuvalu Juuli, Aldreka Tiit, Luubi Mari ja Ingel, Käokaatsi Iida.“ Seejärel tulid mõned saarlased ja lõpuks Kärneri Mart ning Jõe August. Viimased kaks polnud sauetongi töölised nagu meie,

vaid madrusemehed, kes „Delfiini“ Vösule läksid, et sealt üle poolsaare nuka Käsmu laevale minna.

Peale leivakoti oli mitmel mehel kaasas ka lüpsikutäis õlut, ühel Saaremaa poisil koguni paarikümnetoobine ankur, mis oli saanud paadis raputada ja ajas nüüd uurde vahelt vihast vahtu välja. Et õllekehaga õnnetust ei juhtuks, oli see kohe vaja tühjaks juua. Kusagilt leiti kibu, pakuti mullegi. Lonksud vajusid rinna alla ja löid hõõguma nagu sepaääsi söed. Lundi Augusti lõõtsmoonikas tegi jalad kergeks. Poistel-tüdrukutel läks „Delfiini“ tekil tantsuks. Pidusid poole ööni. Möllati seni, kuni kipper saatma tulnud neiud-noorikud ja kontvöörad paati käratas ning pärast Sepa-Aadu Peeduga nõupidamist laeva tasasel kaldatuulil paari versta võrra kaldast kaugemale laskis triivida. Igaks juhuks...

Tahtsin hommikul, kui laev hakkab ankrut hiivama ja purjed juurde võetakse, tingimata ärkvel olla. Kuid selleni oli veel mitu tundi. Vahepeal võisin rahuga puhkama heita, aga kuhu? Olin selles signas-saginas asemekoha vaatamise hoopis ära unustanud. Nüüd kajutid-ruumid mehi-naisi täis, laeva tõrvased laelauad aga rikuvad riided ära. Uute peale ei saanud enne sügist loota, sest taskus oli mul kõigest üks rubla ja kolmkümmend kopikat, mille eest tahtsin suveks kergemad jalavarjud osta. Eelmisel sügisel muretsetud säärikutes suvekuumusega kuigi mõnus ei ole.

Kui niiviisi oma pambu otsas istusin ja isendaga nõu pidasin, tuli mu juurde laiakondiline noor naisterahvas.

„Kodukohast kahju, mis?“

„Kahju või kedagi,“ vastasin käinud ja näinud mehe hooletusega. „Õige mul marjamaa, mida taga nutta!“

„Räägi aga räägi! Omal pää jalgevahel naat äraet obusel. Siis peab ikka miskit viga olema, kut noore mihe sedasi looka vetab,“ ei jätnud tüdruk oma kiusujuttu.

„Kaua sa ikka jaksad unise peaga sirgelt istuda,“ seletasin. „Küljeliheitmiseks ju enam pole paika.“

„Tule, mool säääl ankruketi juures hea koht, ennem ka üks juba tiiva all, mahud sinagi veel,“ pakkus naisterahvas.

Polnud mul selle ettepaneku vastu miskit. Võtsin oma pusa ja läksin kaasa.

„Ma ole Posti Neti ja see pisike must kräsupea siin oo Käokaatsi Iida,“ näitas Neti kaabelkati seinä ääres magavale tüdrukule.

Tundsin Iidas kohe ära õhtu kõige lõbusama tantsulööja, keda poisid ühekski minutiks reelingutoeks ei jätanud. Polnud kräsupea sellega nõus ühti, et mina Neti ja tema vahele läksin. Ronis kohe üle minu teisele poole, jättes Neti keskele.

„Kus sa, konn, aelad poisile peale!“ tõreles Neti.

„Seal seinä vastus naa külm,“ püüdis Iida endale õigust leida. „Pole midagist! See sedanägu poiss, et oleks sind küll soojaks teind. Aga mool nõnnamoodi -veel parem, üks ahi ühes, teine teises küljes,“ jäi ka Neti rahule.

Küsi siis, kus mu kodu on ja kuhu lähen. Päriti suguseltsi. Kõik teada saadud, jäi Iida magama ja Netigi pikaripsmelised räästad kippusid tema vesihallidele silmadele varjuks. Ei tahtnud tekki hakata kotist välja võtma, tõmbasin palitu peale ja püüdsin tukkuma jääda, magada ei lootnud. Selleks olid meel ja mõtted kõige uue üle, mida siin olin näinud, liiga ärkvel.

Laevaruumis oli jäänud vaikseks. Ainult kajutist kuuldus veel juttu ja jorutamist. Küllap Vokkjala Villemist kipper, ka Sepa-Aadu Peet, aryasid. Tööst tapmata mehed. Harjunud võtma, peavad pikemalt vastu. Tahmase klaasiga tormilatern kõikus laevaruumi laes. Mustad varjud vehkisid käsijalgu vastu laines pladisevat parrast. Ja korraga langes uni mu üle kokku nagu vesi, nagu oleksin sattunud laias jões sumades sügavasse hauakohta. Kõrvus helises, silmade ees muutus mustaks. Langesin üha allapoole. Ent see kukkumine oli mõnus ja pehme.

Mind äratas ankrupeli topp-palli tirr-tärr vastu ketipaku hammasratast. Netit polnud. Iida oli mu kõrvale pugunud, tema käsi miskil arusaamatul moel mulle ümber kaela sattunud. Huuled nii lähedal mu suule, nagu ootaksid, et ma pääsupoja kombel neist midagi vastu võtaksin. Vaatasin ringi. Kõik magasid. Panin oma huuled tüdruku suu vastu, mille peale Iida nagu pisut naeratas, kuid silmi lahti ta ei teinud. Küllap nägi unes eileõhtust tantsu ja tralli, arvasin. Sealsamas tuli ka Neti. Suured hallid silmad täis sulanaeru. Heitis meie kõrvale.

„Jäta teine musu mulle!“

Mis mul muud üle jäi. Neti oli hea tüdruk. Võttis mind õhtul nii lahkesti oma tiiva alla. Suudlesin ka Netit ning jooksin tekile, kus käis kurikiire esipurjede juurdevõtmine. Juba libises laev krootseili varal Kadaste kruusasääre mulgu poole. Puhus paras tuulikujoosku nördvest. Villem ise väntas rooliratast. Kui sihukest nohinat edasi peab, saame õhtuks Voosist välja, arvasin. Varsti jõudsimegi Sääre taha, kust koos altpoolt Hundirahusid otse Hanikatsi silma võeti. See oli kõige otsem tee. Viinakari kaudu oleks üle kahekümne versta enam minna, pidin Villemi teadmistele au andma. Paistis, et kipper olis oma mõõdulatiga Muhu väinas kõva tööd teinud ja talle polnud saladuseks, kust andis minna ja kus „Delfiini“ kiil põhjast kinni võis kähmata. Hanikatsi ja Langekari vahel oli aga ligemale seitse jalga vett, Vokkjala Villemi käula jaoks enam kui küll.

Seisin niikaua tekil, kuni kodukoht veel silma paistis. Pisike osmik merest kerkiva künka jalamil. Maja nagu teisedki külatared. Pikad maadligi räästad, õues paar puud ja kõrge kaevuvinn. Kuid selle tormisasitud õlgkatuse all elavad memm, isa ja mu pisi-õed, kes küllap vist praegu kõik õues seisavad ja mööduvat purjekat sihivad. Nad ju teavad, et just seesama „Delfiin“ mind kogu aeg Kadaste kruusakaldast kaugemale viib. Kui kaugale? Seda ei tea nemad ega ma isegi. Aga küllap nad taipavad, et Vösu sauetõnk on kavatsatud vaid mu tiibade kasvatamiseks, hoovõtmiseks kaugelennuks. Ent kodukohani oli sealt juba üle viie versta. Nii pika maa peale palja silmaga sa inimest ei näe.

Tuul puhus poordist ja last oli kerge. Kõik purjed juures, tegi Vokkjala Villemi jaala päris head sõitu. Päike hakkas juba keskhommikusse jõudma, kui taas alla läksin. Mõni vanem mees oli leivakoti kallal, õhtused mürglimehed ja tüdrukute tantsitajad aga norskasid, pomisedes aeg-ajalt arusaamatuid sõnu. Mitmel oli magamisega kohe nii tihe tegemine, et unehigi otsaes. Mu õised küljekaaslased istusid ja olid nii kõvasti sisse võetud mingist jutust, et nad mu lähenemist ei märganudki. Alles siis, kui otse nende nina all seisin, kohendasid tüdrukud oma riided õigesse kohta ja see oli Neti, kes ka minule sõnad leidis.

„Kadusid naat lutsukivi ja meie ootame ja ootame. Mõtlesime juba, et küllap kukkus üle parda. Just praegu pidime tulema otsima.“

„Ärge te minu pärast küll muret tundke,“ heitsin kogenud mehe kombel käega. „Selle laeva püüan kinni kas või ujudes. Ja kui ei peaks jaksama, siis mõnele laiule või maanukile ikka jõuan. Ei, siin Muhu väinas ma üle parda kukkumist ei karda.“

„Mis sa tekil siis tegid ja nägid?“ küsis kräsupea Iida ja tema mustad silmad olid täis pisikesi sädemeid, mis mind üle kere hõõguma panid, nagu oleksin kuiv tael.

„Kodukohta vaatasin,“ tunnistasin tõtt. „Viipasid kätt ja lehvitasin emale taskurätikut nagu peenema rahva komme.“ See polnud nüüd küll enam kuigi õige ütlemine, sest rätikut mul taskus ei olnud ja ka peenemad kombed olid must päris kaugel.

„Eks ma ütelnud eile õhtul, et sul kodukohast kahju,“ tuletas Neti meelde.

„Miks sa meid ei kutsunud, oleksime kah näinud, kus elad,“ heitis Iida mulle ette.

„Pole seal miskit iseäralikku vaadata,“ seletasin. „Maja nagu maja ikka, täpselt seitsekümmend kuus sammu veepiirist otse mäe poole. Mitte minu, vaid ühe Emmaste mehe astumise järgi. See oli kevadise maasveega, aga sügisel... Ukse alla ajab.“

„Õige isemoodi onkel, käis Kadastes oma harkidega maad mõõtmast?“ imestas Neti.

„See oli Madis Pöitel või pere järgi Sääse Madis,“ teatasin.

„Meie lähedalt, peaaegu et viska kiviga,“ tegi mu jutt tüdrukud uudishimulikuks. „Mis temal seal?“

Vana mehe aeglusega hakkasin asjasse selgust tooma. „Vaadake, mitmel Emmaste poolt mehel on laevad Kadaste lõukas talvekortoris. Lepiku Aadu „Evrosine“, Kuitsiku Juhani „Ella“, Läku Peetri „Linda“, Pöitle Madise „Tootus“ ja veel teisi. Kevadel, laevade remondi ajal, magasid mehed öösiti meil ja siis see Madis hommikuti-õhtuti neid samme luges.“

Meie kõnet tuli kuulama teisi uneasemelt tõusnud mehi ja naisi. Enamikus Emmaste inimesed, tundsid nad hästi kõiki, kellest juttu oli. Hakati arutama, kes, mis, kuidas ja miks. Võeti läbi kõikide ühiste tuttavate elu-olu Aadamast-Eevast saati nagu ikka, kui kätel pole midagi teha ja suuvärk sügeleb. Olin jutuotsa neile kätte ulatanud, viimaks andis kuulata, et kõike tallele panna, mis seal laevaruumis tol päeval veeretati.

Lõuna eel lisas tuult ja tüürpoord vajus enam ja enam allapoole. Meil, parema parda meestel-naistel, oli nüüd hea küll, kuid pakpoordist libisesid kõik allamäge vastu kalsingit. Poleks see laeva lastiruumi ulatuv kiilukõrgendik vahel seisnud, oleks kogu vasaku parda kupatus meile kaela sadanud.

Jutt tuli jutu peale. Aeg astus. Varsti kuulutas luugist paistev päike lõunatundi. Püüdsin haigutada ja ütlesin:

„Ega lora muidu otsa ei saa, kui lõppu ei tehta. Lähme parem ja vaatame, kas Hanikatsi laiule on tänavu kevadel ka suured jäämäed üles ajanud.“

„Kus see Hanikats sul on?“ Et küsija oli Käokaatsi Iida, siis tegin end tähtsaks ja teadjaks.

„Lähme tekile, küll siis näitan teile kõik saared, laiud ja leet-seljakud kas või Naissaarest saati.“

Läksime laevalaele. Kuid laev oli juba Hanikatsi silmast ammu läbi ja sinna triivinud jää jäigi meil nägemata. Silmapiiril paistis veel ainult laiude kõrge metsatups, seegi mereküüru taha kadumas. Et ma Hanikatsi kalda jäämägede näitamise võlgu jäin, siis püüdsin Saarnaki laiuga asja tasa teha. Ka selle kruusasaärel seisis valged kuhilad, mis minu arvates Hanikatsi omadest sugugi alla ei jäänud. Seletasin seda ka teistele ja näitasin, kus lõpeb kalda-kruus ja kust algab jäämägi.

„Vaadake, see Hanikatsi saar käib Kadaste mõisa alla ja seal elavad meie kandist pärit inimesed. Mõned neist koguni mu kauged sugulased. Olen seal käinud palju kordi, küll suvel paadiga,

küll hobusega mööda talvejääd. Sinna pole minu kodust enam kui kaksteist versta. See on ka ainus saar, mis Kadaste parunil on. Aastat kaheksakümmend tagasi võitis tema vanaisa selle Suuremõisa krahvi käest mingi kihlveoga.“

Muidugi oleksin võinud veel palju rääkida: kuidas on laiude kõikide perede nimed, missugused on majad ja õuemärgid. Tundsin lugu sellestki, mis kombel saarekesele esimene jänes sattus ja ühe poisiga ära ehmatas, et see pärast nädal aega toanurgas värises, julgemata jalgagi välja viia. Aga juba küsiti mult järgmise saare nime ja pidin Hanikatsi sinnapaika jätma.

Panin tähele, et Iida ei pööranud pead sugugi sinnapoole, kuhu näitasin, vaid vahtis kogu aeg minu suud. Mõtlesin, et mu leivamulk on rähmane või on hommikusöögi ajal kalasoomused lõua külge jäänud. Asjasse oli vaja selgust saada.

„Ütle, mis mu näo peal iseäralikku on?“ küsisin Iidalt ja äigasin mütsipõhjaga üle suu.

„Oh, äi pole seal... Aga ma vaatan ja mõtlen, et kust sa kõik need nukid, lõukad ja laheda-laiud nii selgeks oled saanud? Räägid just nagu mõni koolikäind kipper,“ pani kräsupea imeks.

Niisugune kiitus tõstis mind kõrvust, lükkas jutuluugi veelgi enam valla.

Rääkisin siis traaversile jõudvast Langekarist ja võõris paistma hakkavast Suuremõisa krahvi loomatoidu andjast Heinlaiust.

„Aga see madal maanukk, mis kaugemale ahtrisse jääb? Näe, majas peal, suitsuhägu tõuseb vastu taevast?“ päris Neti.

„See on Heltermaa sadam. Suits ei tule unkaugust, vaid hoopis laeva korstnast,“ ütlesin üleolevalt nagu mees muistegi, kui mõni naisterahvas oma rumala pärimisega lagedale tuli. „Ja seesamune pisike saareke, mis Hiiu maaga päris ühte sulab ning kah juba ahtrisse hakkab jääma, on jälle Kaevatsilaid.“

Langekarist möödusime nii lähedalt, et katsin kas või käega. Laineambad olid jõudnud kevadtormidest randa aetud jääkuhilad alt õõnsaks saagida ja nüüd langesid need lartsatades suurte lahmakatena ülalt vette nagu hülged kaljuselt kaldalt.

Iida ja Neti, kes kogu oma elu olid elanud Hiiu maale suuremere-poolsel kaldal, polnud niisuguseid kaldajää kuhjasid enne näinud. Eriti Iida oli agar pärima, kuidas tuul ja lained sääraseid mägesid ometi sünnitada võivad. Mõnele teisele oleksin ehk vastanud uhkelt, umbes nii: „Ise oled aupärast Hiiu maale inimene, rannaelanik peale-kauba – ei tea sa ilmakaari, ei tunne tuule ega tormi tegusid, laidude nimetustest ja nende asukohtadest rääkimata. Või on sul kooliharidust vähe? Kolm klassi nagu igal teiselgi. Mine ja küsi oma kooliraha tagasi!“

Aga ei, ühtki vastukarva sõna mu suust ei tulnud, sest sädemed lida silmade mustjast särast võtsid igasuguse ennasttäis olemise. Sattusin taas seletamishoogu, luiskasingi pisut, püüdes tüdrukuid naerma panna.

„Vaata, selle jääajamisega on tuulel säärane komme, et seda ta päevavalgel ei tee. Nagu isegi teate, minnakse paha peale alati pimedal ajal. Olgu see siis poiss, kes, valelubadused keelel, tüdruku aita hiilib, varga tee või tormi jääladumine. Ikka öösel, kui keegi ei näe.“

Podrätsik Sepa-Aadu Peet, kes mööda juhtus minema ja mu juttu kuulis, ühmas vana mehe uhkusega: „Ärge pange tähele, Kadaste August aab lora! Kõrvatagused teesel kuivamata, aga nagu pääs, nagu ta ka midagist täaks!“

Muidugi polnud mul kasulik sellele mehele sama süllapuuga vastu mõõta. Et aga lida ees ja teistegi silmis oma meheau alles hoida, vastasin naljaga:

„Uskuge või mitte, aga tõsi see on. Ükskord tormas meie meres terve pika kevadise päeva – miskit ei juhtunud. Öhtul käis isa rannas, kõik omal kohal. Hommikul aga tuli naabrimees joostes, hing paelaga kaelas, tulgu me ja vaadaku, mis kaldal on juhtunud! Läksime kaasa ja nägime hirmsaid asju. Jää oli väinatuulega maale käinud, kalapaadid hunnikusse ajanud ja kolme sülla kõrgusele tõstnud. Risti-rästi üksteise otsas, mõned päris puru, pardalauad pooleks, kaared paljad nagu luukere. Tuhandepuudased kivid mäe otsas, seitsme jala sügavune künnivagu järel. Kõik see toimus öösel. Jaa, päeva torm pelgab. Usu, Peet!“

„Jah, keik see juhtus ühekorra, kut ajaerred olid kahekorra ja sa veel noor mees,“ muigas vana praagamagu ja tegi asja ahtri poole. Ümberseisjad puhkesid naerma. Ka kräsupäa lida lagistas teistega kaasa. Kurat, see Peet pidi siia juhtuma! kirusin mõttes ja tegin teist juttu.

„Kapten peaks välja tulema ja kursi nii palju enam vastale võtma, kui Raudrahu lubab. Selle loet-tuulega me muidu ülaltpoolt Rukkit läbi ei saa. Rukkirahu altküljest annaks muidugi „Delfiini“ süvisega mööda joosta, aga seal võime triivjää kätte sattuda. Näete, kuidas karide kaela valged kahvad on üles ajanud.“

„Kus see Raudrahu ja Rukki sul on?“ küsiti.

„Miks mina neid kahvasid ei näe?“ ajas lida end mulle külje alla.

„Raudrahu käib välja Heinlaiu lõunapoolsest otsast,“ heitsin küsijaile kärsitult. lidal aga võtsin vasaku käega ümber õlgade, keerasin ta näoga Rohuküla poole ja näitasin, kus vastu taevast tõusvad valged siksakid silmapiiri hambuliseks muutsid. Tüdruk

laskis pea mu öla poole nii tiidakile, et tuul ta kiharad vastu mu põski puhus. Tõstis käe silmadele ja uuris. Lõpuks leidis temagi pilk selle, mida talle kaua aega ja kannatlikult kätte olin juhatanud. Aga minu pärast oleks ta võinud veel palju kauem neid mitte näha.

Heinlaiu tagant välja jõudes jäi tuul meile eestserva ja särtsakas madal mere laine pani Vokkjala Villemi kerge käula päris kenasti hüppama. Lagedamal kohal andis ka tuul end rohkem tunda. Mehed tõmbasid mütsid tugevamini pähe, tüdrukud väristasid õlgu. Enamik inimestest läks ruumi varjule. Varsti olin tekil vaid mina ja tüürman Põllu Pärni, kes rooli pidas. Kõprikajuti uks seisis lahti ja seal istus Villem. Laual oli leivakannikas, pussnuga püsti sees, Villemi kõrval pingiotsal hapupiimalähker. Kipper hammustas leivaviilakust suuri poolkuukujulisi tükke, heitis aeg-ajalt pea kuklasse ja tõstis lähkri suule. Tema jultunult esiletükkiv kõrisõlm liikus iga lonksu juures mööda peenikest karvast kaela tolli võrra üles-alla. Kipper oli laidude ja karide vahelt õnnega väljas ja nüüd võis ta olla niikaua muretu, kuni ükskord Rohuküla liinidele jõuab. Pärast sööki kasutas Vokkjala Villem oma kapteniõigust ja heitis korra lappsõbaga kaetud koesse pikali. Silmi ta aga päris looja ei lasknud, ainult pilutas. „Meremehe uni on just nagu jänese-ema tukkumine titevoodis,“ tuli mulle meelde vanameeste ütlemine.

Niimoodi üksi olles ja kipri mõnu pealt vaadates hakkas mindki tukk kiusama. Tekkis tahtmine alla lastiruumi minna ja kuhugi pikali heita. Ehk on lida mu jaoks enda kõrval koha hoidnud?

Kui alla jõudsin, ütles mu nina kohe, miks mitmed oma suu rätikusse on peitnud ja mispärast lidaagi nagu päris hädine oli. Netil polnud enam nalja tripsugi: silmad kinni, rohekashall, öökis ta oksendada. lida muutus mind nähes pisut rõõmsamaks.

„Kuule, August, sa oled teadja iga asja peale. Kas me kuidagi ei saaks Netit aidata? Vaata ise, mihane ta on!“

Oleks keegi teine-kolmas tulnud mu juurde säärast abi saama, oleksin vastanud hambameeste kombel: „Võtku pekitükk, sidugu purjeniit taha ja neelaku alla. Tõmmaku siis kõhust tagasi ning korra seda, kuni tõbi tagasi annab.“ Või oleksin andnud nõu süüa ankru pealt kaabitud merepõhja hundisavi... Et aga küsija oli kräsupäine Käokaatsi lida, tuli mul valida hoopistükkis teised sõnad.

„Neti on hea inimene, võttis meid enda kõrvale magama, aga tal on merehaigus. Selle vastu ei tea rohtu isegi kõige kuulsamad tohtrid. Niipalju ütlen, et mingi üles tekile, siin võib minul endalgi söök sees ära eksida. Umbne on see õhk.“

Neti, kes haigusest hoolimata meie juttu pealt kuulas, hädaltles: „Aidake mind laevalaele jah, kas või masti otsa roniks, kui ainult vaevast lahti saaks.“

Iida toetas ühelt poolt, mina teisest käest kinni, viisime Neti tekile. Otse hale oli vaadata, kuidas see eileõhtune kraps ja tugev naisterahvas äkki nii otsa oli jäänud: põsed lohus, näost ära ja jõudu ei ollagi. Selged hallid silmad just nagu udu taga. Talutasime ta allatuult pardale kajutiseina varju ja panime pakk-kastile istuma. Iida läks ja tõi oma täisvillase suurräti talle õlgade ümber. Käskisin haigel vaadata kogu aeg Puisenuka ja Tauksi laidude poole ning unustada, et ta üldse merel viibib. Ja ime küll! Neti öökimine andis järele. Naerataski pisut. Lausus otsalõpnud, kuid siiski lõbusal häälel: „Sind, August, pane kas või tohtriks!“

Ka kipper oli tekile tulinud. Ajas oma niigi harkisastumisega jalad veel enam laiali ja sihtis murelikul näol Rukkirahu poole. Sain tema mõtetest üsna hästi aru, sest laev oli tihttuules ees, võõr küll Vormsi koosis, kuid triivis nagu laastukorv Rukkile peale. Küsisin Villemilt jutuhakatuses, miks ta nii kõrgele tuule sisse hoiab.

„Neh, mis sa siis arvad?“ vastas Villem tõredalt nagu vanemal ja kapteni aus mehel poisikese rumala küsimuse peale kohane. „Kiil tal madal, last kerge, kogu laev vee peal, laast mes laast! Triivib korrat! Näed is, topslid vetsin maha, leheb teene viimaks kääst ümber, jätab jälamiheks. Niid aab küljetsi naat kärnane koer.“

„Jah, lainelokse peksab alla küll,“ olin Villemiga nõus. „Kohe silmanähtavalt. Vaata, et oleme juba üle Muhu väina faarvaatri. Veel versta viis sihukest rammimist ja olemegi Rukki kaelas maal.“

„Enne laseme ankrud ligusse. Miks meil siis rauad võõris on?“ tegi asjatundev kipper mu kartused päris tühiseks.

Läksin oma haige juurde. Neti istus mingi kraamikasti otsal, selg vastu kajutiseina, silmalaud loojas. Tema kõrval Iida.

„Magab,“ sosistas kräsupea ja pani sõrme huultele.

Mul tekkis tõesti sihuke tohtri tunne, kelle hoolealune pärast rasket haigusehoogu rahulikult on uinunud. Ja nüüd korraga tuletas tühi kõht meelde, et laevaruumis on mul leivakott, milles peale igapäevase veel memme pandud piimapudel ning keedetud munad.

Toidupakkisid kotist välja võttes ja lahti harutades leidsin päris pusa põhjast kümmekond suurt taliõuna. Küllap isa nad sügisel ikka viljasalve ära peitis, et ma neist midagi ei teadnud. Nüüd siis pandi kaasa. Oleksid pisiõdedele enam ära kulunud. Aga siin nad olid ja ei saanud ma sinna midagi parata.

Pärast kehakinnitust pistsin paar õuna taskusse ja läksin tekile. Neti oli vahepeal üles ärganud ning jutustas midagi lidale. Mõlemal tüdrukul näis juba üsna tugev eluvaim sees olevat.

„Kuidas on?“ küsisin, ehkki nende tuju ja tervis pärimatagi kätte paistsid.

„Haigus läks harakale,“ naeratas Neti. „Saaks nüüd veel miskit haput hamba alla, siis oleks sisikond omaga täitsa rahul.“

Ulatasin kummalegi õuna.

„Kus mul läbinägi!“ imestas Neti ja lõi oma tihedad valged hambad õuna. Pärast esimese suutäie allaneelamist tuli talle meelde tänusõna: „Suur aitäh!“

„Aga miks ka mulle, egas mina haige ole!“ ajas Iida tagasi.

„Söö aga söö!“ sundisin. „Muidu võid veel jääda.“

„Hea küll, eks ma pea sind meeles,“ andis kräsupea järele.

Sellest oli tundi poolteist juba mööda läinud, kui kursi allapoole võtsime. Mu lootus polnud tühja jooksnud. Laev purjetas siiski seltsamal halsil Rukkist mööda ja keeras nüüd julgelt ahtrinuka tuulele ette ning läks viiratud sootidega piki Rohuküla majakate liini Odrarahust klaariks. Pärilaines jäi laeva õõtsumine vaiksemaks ja see tasane kiige meelitas paljud alt välja, et näha, mis juhtus. Varsti tuli küll koosi jällegi enam vastale võtta, sest Pinukse ja Hobulaiu toodrid nõudsid oma õigust. Kuid nüüd oli kaldaalune lainelokse madal ning jaksas veel ainult vastu parrast pladiseda. Mehed võtsid ämbrid, vinnasid merest vett üles ja lasksid nööri otsas alla ruumi, kus naised põrandate pesemisele pihta panid. Varsti oli seal taas kord majas, võis jälle õhku hingata.

Pullapäe nuka tagant tuli välja Haapsalu linn. Küll oli seal merelt vaadates maju, küll korstnaid! Igal ehitusel kaks või koguni kolm suitsutoru peal.

Korraga olid niihästi Neti kui ka Iida mu kõrval, nagu poleks neil merehaigust olnudki. Ja jälle pärima – mis nukk see, mis saar too? Näitasin sõrmega mööda silmapiiri. Seletasin: „Sealt Pullapääst vasakule algab Paralepa mets, kust häid mastipuid saab. Need kaks majakat on sinna ehitatud seepärast, et laevad nende liinile saaksid hoida. Siis tulevad Haapsalu–Eisterpää, Paslepa, Hästholm, Vormsi, Svinholm... Rääkisin veel, et Hästholm on rootslaste poolt pandud nimetus, mis eesti keeles kõlab Hobulaid. Svinholm on Seasaar. Oleksin ka Vormsit ning teisi võõramaiste meremeeste ristitud neemi ja nukke tahtnud tõlkida, aga rohke- maks, kahju küll, ei jätkunud teadmisi.“

„Aga see kauge saar seal meres?“ näitas Neti laeva võõri poole.

„Uudensholm,“ vastasin julgelt, sest selles polnud mingit kahtlust.

„Eesti keeles?“ päris tüdruk edasi.

„Osmussaar,“ ei jäänud ma veel võlgu.

„Mis asi see „osmus“ on?“ kõlas korraga küsimus lüdal.

Nüüd olin ma omadega enam kui võrgus, sest just tema ees ei tahtnud ma mingil tingimusel rumalaks jääda. Osmus... Osmus... lõi see sõna mu peas uperpalli. Ka mõned vanemad mehed olid oma kõrvad meie poole keeranud ja kuulasid pealt, mis ma tüdrukutele ette veeretati. Sealt ma pääsmise leidsingi.

„Küsi kas või praegu Luup Peetrilt, ta vana, tark ja teadja mees. Küll tema peaks veel mäletama, et ammusel ajal müüs selle saare rahvas laevadele padajänni – noh, mis müüa kõlbas. Siis olid seal veel pered peal. Meremehed hakkasid seda paika Ostusaareks kutsuma. Põlvest põlve nimi muutus ja nüüd on Osmussaar ehk Osmussaar. Eks ole tõsi, Peeter?“

Oigesti arvestasin. Võib-olla et igaüks just vana olla ei taha, aga tarkuse ja teadmiste vastu pole kellelgi midagi ega olnud Luup Peetrilgi.

„Neh, eks ta pea siis õige olema, kui see Kadaste poiss nõndamoodi räägib,“ tõendas Peeter muiates tagant ja mu sealsamas väljamõeldud vale oli just nagu pitseri alla saanud.

„Kost sa, naaskel, keik need nimed-asjad oled välja uurinud? Ise sama lai kut pitk, naat kõvesõlm, aga pane seletama, juttu kuhe kamaluga – igal sõnal pää otsas ja saba taga,“ pani Mäki Toomas imeks.

Rääkisin siis, et olen siin isa kaasas kala käinud püüdnud, aga veel enam on mulle Muhu väina tundmises abiks tulnud Kadaste lõukas talvekorteris seisnud laevade merekaardid, mis jäetakse igal aastal mitmeks pikaks kuuks meie tuppa riietekapi otsale.

„Mes muidu Emmaste kiprid murravad päid, kost korrat need uued madalad ja karid igal talvel Muhu väina faarvaatrile juurde sigivad? Küll vist ikka sinu rasvaste näppude jäljed,“ nõokas Vahtra Siim, kel üks silm sünnimisest saati kirikutorni, teine kaldakruusa sihtis.

Nüüd siis olid vanamehed tõgamisega mulle peale jäänud ja püüdsid agarasti oma lollust naeru taha ära peita. Sellest sai aru ka lida ja pahandas: „Ise midagist äi tää, aga pane sisse käima... Tulä, August, ää pane tähelegi!“ Ja tüdruk tõmbas mu kättpidi laevaninasse, kust otse ees punase ja värvitud tulepoi paistma hakkas. Meremärgi küljes rippusid värbade otsas kaks vabalt pendeldavat raudpommi, mis iga laine puhul vastu selle korpust löid. Tekkis niisugune kume heli nagu väikese kirikukella löömine. Ohtune hämarik hakkas juba lainte vahele laskuma ja poilatena tulesilma pilkumine paistis kätte. Pidin tüdrukule ka selle ära

seletama, miks seal tuli plingib ja et kell on udu jaoks. Korraga kuulsin kipri laia kamandamist:

„Aaleks, mene kaabelkatti, too ankrulamp! Tee puhtaks ja vaada, et ööjagu eli sees oleks! Ja teie, mihed-naised, viige keik oma kidinad-kodinad alla, jäävad purjude laskmise juures jälgu!“

Tüdrukud läksid laevaruumi, mina aga kõndisin ahtrisse, kus kipper ja tüürman omavahel tõsist aru pidasid.

„Ma arva küll nõnnamoodi, et jääme öite ööseks siiasamusse Svinholmi alla ankru päale,“ rääkis Villem ja kergitas tähtsalt pükse, mis nii kaugele alla rebadele olid langenud, et takune särgisaba enam värvli vahele ei ulatunud ja päris omatahtsi tuule käes lippu löi.

„Jah, noorkuu aeg, pime ka, korrat neid maanukkisid näeb. Aa viimaks krunti, sah sulle siis!“ polnud ka tüürimehel midagi selle vastu, et öö rahumeeli kois sõba all mööda saata. Tahtes aga näidata, et tal on ka peremehe kasud meeles, lisas ta: „Valguse pärast võiks veel tunni vai nii...“

„Võiks, võiks...“ porises kipper osatlemisi. „Tunni pärast oleme suuremere seljas, kos sa säääl änam saare või laiu vetad, kille varjus kook alla lasta. Ja tääd sa neid tulesid ja kaardit niiväga uskuda. Valges oma silm kuningas. Paistab kaldaviirg, paistab tooder. Keikse änam ma karda seda Krässkrunti. Sätib sulle pime-das põigiti ette, oledki laevaga õhtal. Hää kut naha päästad. Äi midagist, param karta kut kahjatseda. Seasaare alla koiduvalgeni roud ligusse ja muud äi ühti!“ otsustas merekogenud kipper, kes iseoma silma palju enam uskus kui kompassi, majakaid, merekaarte ja muid sihukesi kooliskäinud meeste väljamõeldud värkisid.

Tahtsin seda minna ka tüdrukutele kuulutama, kuid enne kui ma nad pimedavõitu laevaruumis üles leidsin, kõneles ankruketi kolin ja purje plagin selle ise ära.

Laev jäi korraga vaikseks. Tekk, mis oli kogu pika päeva küll ühele, küll teisele poole kaldus olnud, seisis jälle ristloodis. Lainte lartsumine vastu parrast muutus tasaseks vulinaks.

„Mehed-vennad, õllelähkrid lagedale ja üles! Naised, kel jalad kannavad, uni silmist minema, tantsuks läheb!“ hüüdis Lundi August ja tõmbas oma kortsmoonika kopsud passide põrinal tuult täis.

Inimesi tõusis tekile kohe kaht kartsast mööda korraga. Tüürimees ja Tüllil Sass olid jõudnud võörpurjed juba kinni panna. Aitasime neil ka kroodi ära korjata ja varsti ootaski lagedaks tehtud laevalagi esimesi paare. Mehed rüüpasid lähkritest viimased õllepiisad ja küllap pärmigi takkapihta, tujust igatahes puudu polnud. Tüdrukud lausa lendasid nende käte vahel ning aeg-ajalt käis

üle jalamüdina hele kiljatus ja naerulagin. Ei suutnud isegi Sassi süüdatud ankrulaterna hundisilm ära näha, kus naistel see klahv seisis, millele vajutamine nende suust selle kõige kõrgema tooni välja meelitas.

Lundi August väsis. Seepeale sattus lõõtsmoonik minu põlvedele. Ja kui mul võõrastel pillidel õpitud lood-laulud otsa said, tuli välja, et ka Käsmu laeva madrusemehele Jõe Augustile lõõtsalt valsi väljameelitamine üle jõu ei käinud.

Kaua aega kulus hoovõtuks, enne kui julgesin Iida tantsima paluda. Kuid olles juba temaga tekil teiste seas, läks keerutamine lihtsamalt, kui loota olin julgenud. Iida oli kerge pööruga, nagu kedervars, ehkki tema valsisamm oli pisut hüplev. See on aga Emmaste poolt tüdrukutel niimoodi juba jalgades ja sellega tuleb harjuda.

„Küll sa oled üks tark ja hakkaja poiss!“ kiitis Iida mind tantsu ajal. „Isegi pilli mängid!“

„Kõik Augustid on pillimehed,“ teatasin talle. „Kes oma pojast tahab saada mängumeest, pangu aga August nimeks.“

Pärast tantsis Iida mitme poisiga. Mustasilmne kräsupea lobises nendega kogu aeg ja lagistas naerda. Mind tegi see pisut kurvaks, et Iidale näis olevat päris ükskõik, kellega ta jalga keerutas või kellele ta oma kurgupõhja kurinaid kuulda andis.

Oleksin säärase meelehärmiga küll Neti võinud valsile viia, sest see tüdruk oli otsekui loodud teisi lohutama, kuid tema oli minust hea tüki pikem. Ka paistis ta nagu nagu pisut tusane. Tuli see nüüd päeval põetud merehaigusest või sellest, et keegi teda tantsima ei kutsunud? Ei tea... Säärases teadmatuses läksin Neti juurde ja pakkusin temale oma pintsakut üle õlgade, sest maa poolt puhus külm tuuleõhk. Lähedasel rannal valendasid isegi läbi kuuta öö jääkahvad ja lumehangede alused. Varsti oli ka Iida meie juures. Tema otse auras tantsusoojast.

„Lähme alla,“ väristas Neti õlgu ja astus redeli poole. „Sina, Iida, lase edasi, ega sul poistepõuda ole.“

„Ei mina kah üksi siia jää,“ raputas Iida oma juuksekeerdusid ja nii läksimegi kolmekesi laevaruumi, kus enne magamaheitmist veel leivakottide kallale asusime. Me Iidaga sõime kohe kahe eest, kuid Netil polnud isu. Pakkusin talle õuna, selle võttis ta vastu. Teise tegime pärast leiba ja kala Iidaga pooleks.

Vaevalt jõudsimme pikali heita, kui suurem hulk tekil trampijaid samuti alla tuli.

„Miks nii kiire lõpp?“ tahtis Iida teada saada.

Vahtra Priidu, va üleküla hambamees, vastu: „Neh, igal asjal oma põhjus muidugist. Eli lõppes otsa. Pill nii raske tõmmata, et

pane kas või talid päale. Ja teene viga oo see, et tüdrukuid vehe. Käivad teesed kääst kätte ja lähtvad tantsides tuliseks. Lõpuks nii kuumpalavad, et sulavad poistega ühte ja kaovad purju alla jähtuma.“

„Küll meite poolest, aga meestel jäks otsas,“ ei tahtnud naised süüd omaks võtta.

Algas meeste-naiste sõnasõda, kinnikrahmamised ja lahtirabelemised, kuni podrätsik Sepa-Aadu Peedu hää luguiaugust manitses: „Mes kisa ja kära see sedasi olgu! Kajutisse kostab ää. Öö on magamiseks!“ Säärane riidlev meeldetuletus lõi korra majja. Lõkerdamine ja naerulagin lõigati nagu noaga pooleks, turtsatada julges veel mõni üksik, endal suu sõba sees. Viimaseid une-eelseid sõnu sosistati vastu parrast vulksuva vee varjus.

Varsti jäi magama ka Iida. Mullegi kippus tukk silmalaugudele tina peale laduma. Ainult Netil ei paistnud unest jälgegi. Vaatas avasilmi tekipaaride all rippuvasse laternasse ja mulle paistis, et tema pikad ripsmed olid puha pisarais. Tont neist naistest aru saab!

Ärkasin tekilt kostva purjepäästmise nagina peale. Laelatern oli öösel ära kustunud või kustutatud, ainult ülalt luugiavast paistis verev aovalgus. Tüdrukute ühetasane hingamine tunnistas, et mu lähemad asemenaabrid Iida ja Neti veel magasid. Ka Neti. See on hea. Tasakesi ronisin teki alt välja, tõmbasin jopi selga ning astusin mööda redelit nii kõrgele, et silmad üle luugikrantsi vaatama ulatusid.

Tuule oli öösel vähe lääne poole kandinud, puhus paraja nohinaga. Koidu järgi võis kell olla nii umbes viie mail. Kipper seisis ahtris ning uuris nagu minagi taevast ja merd. Tüürman võttis ankruketilt käppa maha ja seadis pelikäsipuid hiivamiseks valmis. Käsmakate madrus jõe August, kes küll meeskonna hulka ei kuulunud, päästis purjesid ja kambüüsikorstna suits kõneles sellest, et Tülli Sass oli hommikuse kohvikeetmisega ametis.

Pakkusin kiprile ka oma abi, millest ära ei öeldud. Niisiis hakkasid Jõe August ja tüürimees Pärni ankrut pelima, me kipriga tõmbasime purjed juurde. Seepeale läks Vokkjala Villem ise rooli, mina jäin sootide peale.

Algul andis väljaviiratud purjedega joosta. Varsti hakkas paistma Põõsapea otsa mets. Kui laevalagi oli ära klaaritud ja soodid parajaks setsitud, ilmus kajutist tekile meie podrätsik Pahapilli Peet. Särk pükste peal, jalad paljad, ise külmast küürus, läks ta kambüüsiuksele ja küsis niisuguse peremehetooniga, just nagu polekski ta reisija, vaid vähemalt „Delfiini“ omanik: „Mes sa, Aaleks, siin sussitad, kas juba ühekorra kohvi kajutisse äi saa!“

Kuid sealsamas jooksis kokapoiss kohvikannuga ahtri poole. Peet tatsas talle järele, lastes lõdvemale oma vägevast kõhtu poovad püksirihma. Kipper andis ratta Jõe Augustile üle ja vaatas mind. „Ka soole kuluks töö eest kruusitais tulipalavat.“

„Ei hooli mina sellest,“ tõrkusin võtmast. „Aga mul on seal lastiruumis üks poolhaige, temale viiksin küll,“ tulid mulle korraga meelde Neti eileõhtused silmad.

„Ooda, ma vaada! Kann oo viietoobine. Kui see Aaleks niid poole täitki tegi, saab säält soole ja so aigele.“ Kipper läks kajutisse ja varsti hüüdis ta niisama valjusti nagu purjede ülesvõtmisel kamandades: „Jätkub! Too aga omad õõnsad asjad platsi!“

Laskusin alla ruumi, võtsin leivakotist kolmveerandtoobise pudeli, kus ligemale pool kortlit piima sees oli. Maitseisin, piim oli veel päris värske. Läksin üles ja lasksin pudeli kohvi täis panna. Suhkrut mul muidugi polnud, kuid piim tegi peaaegu sellesama välja mis lusikatäis magusat. Igal juhul oli jook rammus ja soe.

Läksin pudeliga alla. Tüdrukud olid endid teineteise lähedale ajanud, niihästi ühel kui teisel oli pea sõba sees. Tõmbasin tekinuka tasakesi kõrvale. Seepeale läksid mõlemal silmad lahti ja nad ehmusid nagu naised ikka, kui nendega midagi ootamatut sünnib.

Neti oli päris terve jumega, oskas jälle naeratada ja nalja teha. „Tead sa, August, Iida oli vähe aja eest just nagu arust ära. Juba unes hakkas teine kätega kobama ja midagi otsima. Ma siis küsisin: „Mes sool kadund oo?“ Äi musta ega valget vastu. Küll vaatas teki alla, küll ronis üle minu ja sihtis mu selja taha. Siis tõusis põliti ja uuris igaühe aset. Küll tal ikka sinust puudus oli. Kartis, et oled kellegi teise tüdruku kaissu ää eksind. Sihuke kuri nagu omal peas... Oleks ta sind kellegi muu naisterahva ääre alt leidnud... Oi-oi-oi!“

Kaugemale Neti oma jutuga ei jõudnud, sest Iida pani talle selja tagant kaks kätt suu peale.

„Teate, tüdrukud, hakkame parem kohvi jooma ning unustame kõik üle- ja alतालöömised,“ panin kuumava pudeli Netile sülle.

„Kust sa selle välja nõidusid?“ läksid suured hallid silmad uudishimust lausa särama.

„Käisid maalt toomas või?“ küsis Iida.

„Ei, öösel taevast sadas,“ lõõpisin vastu.

Netilt sain tänu ja kiitust sõnadega, Iida silmad aga ütlesid veelgi enam. Mis just, ei saanud päris selgeks, aga Iida pilku ma Neti ütle mis vastu küll ära ei oleks vahetanud.

Pärast keskhommikut läksin kiprikajutisse, kus Villem parajasti oma liinealiga kaardi kallal mässas. Kogu talve kõvasti rullis seis-

nud merekaart ei tahtnud kuidagimoodi sirge seista ja lipsas alati, kui pisutki mahti sai, kipri käe alt minema. „Korradi korrat!“ kirus Vokkjala Villem. „Isi näed, need kooliskäind meeste tehtud asjad ja riistad. Koera hanna alla kogu see kupatus!“

„Oota, ma pean otsast kinni,“ pakkusin sel hommikul kiprile juba teist korda oma abi, millest samuti ära ei öeldud.

Villem mõötis ja sehkendas suure kapapõhjasirkliga tükk aega. Pomises siis: „Nord so oost... Jah, Uudensholm oo oma vana kuha pääl küll. Koosid lehtvad kokku.“

„Missugused kursid?“ lipsas mu keelelt.

„Ikka kumpassi oma ja see, mes kaart näidab,“ muigas kipper mu rumala küsimuse üle.

„Kus ta pääseb!“ ei osanud ma targemat vastu ütelda.

Kaardilt sain teada, et järgmised nukid, mis paistma hakkavad, on Pakri saared ja siis Paldiski otsa majakas. Sealt ei ole Naisaareni ja Aegnani enam palju maad. Nende teadmistega läksin tagasi tekile, kus Neti ja Iida eest leidsin. Sealsamas seisis ka pillimees Lundi August oma õe Juuliga. Parajasti õpetas August Iidale, kuidas kiikrit silmade ees hoida. Poisil oli üks käsi tüdruku õlgade ümber, teisega koosis kiikrit. Nende sõrmed olid selle läikiva riistapuu kallal puha segi läinud. Mind nagu ei nähtudki. Tahtsin juba minna teisele pardale oma südametäit välja sülitama, kui Neti mu kurjad mõtted ära mõistatas.

„Kas see maa seal kaugel pole juba Soome?“ küsis ta nii lapsikul kombel, just nagu oleksin ma vana mees ja tema kolmeaastane. „Läänemerel on ju ühel kaldal Soome, teisel Eesti.“

„Ei, kallid laps,“ elasin kohe isa rolli sisse. „See on ikka Osmussaar. Soomeni on sealt veel viis korda nii palju verstasid kui siit selle saareni.“

„August, õpeta mind ka kiikriga vaatama!“ küllus Neti end Iida ja pillimehe vahele. Käokaatsi kräsupea jäi nüüd minu kõrvale. „Oh sa kaval ja kallid Neti! Eluajal ei unusta ma sind!“ töötasid mu südame kõige sügavamad mõtted.

Tuul tuli edelast, soe ja mereniiske. Laev ei õõtsunud palju ning tegi taganttuules head sõitu. Enamik reisijaist tuli üles laevalaele. Me Iidaga seisime külg külje vastas, vaatasime taevast ja merd. Ei ütelnud tema midagi ega olnud minulgi tahtmist säärast head olemist sõnadega segada. Tundus, nagu ei viibiks kogu selle sügava vee ja kõrge laotuse vahel üldse teisi inimesi peale minu ja Iida.

Kella kümne paiku jätsime Osmussaare ahtrisse ja juba hakkasidki ees, veidi paremal, paistma kaks Pakri sõsarsaart. Ka Paldiski tuletorn ei lasknud end kaua oodata. Kogu aeg seisis Iida mu kõrval, ja et ta siin veelgi kauem seisaks, seletasin temale kõike,

mida hommikul merekaardilt olin näinud ja lugenud. Rääkisin meresügavustest, Krässgrundi kavalatest kivikaridest ja Paldiski otsa paekaldast, mis merest oma kuus-seitsekümmend jalga nagu sein üles tõuseb. Kuid selle pika ja laia seletamisega tegin pisikese vea. Nimelt tahtis tüdruk kogu seda geograafiat, mis ta minult oli teada saanud, kuulutada ka teistele. Läks Netit otsima ja jättis mind kogu oma tarkust täis peaga sinnapaika. Oleksin talle järele läinud, aga mu juurde tuli üks Saaremaa poiss, kelle nimi oli Kõrve, ja hakkas juttu ajama. Oli ladusa kõne ja lahtise südamega noormees. Varsti sain teada, et ka tema olevat sündimise poolest hiidlane, kuid isa läinud naabersaarele elama juba siis, kui tema olnud alles aastane. Nüüd polevat talle endalegi selge, kumma saare meheks ta peab end pidama. Odesid-vendasid olevat tal üheksa, ise kümnes. Süid laua ääres enam kui põld-laut toita jõuab. Loodab nüüd Palmse mõisas töngitööga sügiseks riided selga saada, ja kui hästi läheb, siis ka kopika talveks jätta.

Kuulasin ühe kõrvaga seda Saaremaa poissi, teine aga püüdis purje tagant hoopis huvitavamaid ütlemissi. Seal läksid Iida ja Sepa Peet omavahel vaidlema Pakri majaka kõrguse üle. Peetu ma tundsin. Poiss lühike ja jäme nagu tündrine soolakott. Pane taaritõrrele jalad alla, mütsilätku naga otsa ning saadki Sepa Peedu. Aga meie podrätsiku Sepa-Aadu Peedu mõõtu ta siiski välja ei andnud, ehkki olid käimud ja mõlemad kerekad mehed. Seesama praagatünn ja Iida nüüd seal sõnadega teineteist loopisidki.

„Ma näe küll, jah, et ega sa niid änam teisi ütlemissi tõe eest äi veta kut seda va Kadaste poisi möla!“

„Ma usuks ka sind, aga sa tolgus p'tää miskist muust rääkida kui oma kodukoplist lõigatud halgudest ja rehetoa ahjust, mis need kõik ää neelab,“ kiusas Iida.

„Ma tää ehk änam kut see kuivamata kõrvatagustega natt, aga mes ma sennest soole...“ sai Peet üsna vihaseks.

„Kuule, Jõe Kusti, veta õite merest pitsitais vett ja jahuta seda Sepa poissi, vägise kipub käes põlema,“ kuulsin Neti häält.

„Seda poissi jaksan mina ka ilma veeta paraja kraadi peale viia,“ vastas Kusti madal põrin.

Jätsin Kõrve-nimelise Hiiumaa saarlase või Saaremaa hiidlase sinnapaika ja läksin teisele pardale vaatama, millega see sõnasõda viimaks lõpeb. Kuid Jõe Augusti mõistuütlemine oligi juba Sepa Peedu lausleegid ära kustutanud. Ainult tema nägu hõõgus veel ja sõrm, mis pinutagust piipu toppis, värises nagu imeva talle saba.

Vokkjala Villemi „Delfiin“, täis purjepress peal, tõepoolest lausa lenda läbi vee. Tegi au oma nimele. Lõunapaiku saime kätte Paldiski otsa ja sealt siis pandi otsekoos põhja poolt Naissaart ja

Aegnat ikka itta. Meri ja kallas pakkusid nii palju silmailu, et kõht pidi end mitu korda meelde tuletama, enne kui teda kuulda võtsin ja laevaruumi leivakoti kallale läksin. Seal istusid ainult mõned vanemad mehed ja löid turakat. Keegi neist küsis:

„Noh, Kadaste mees, kougel juba?“

„Suurupi otsas,“ vastasin tähtsalt.

„Mes looma sitt se ropp oo?“

„Sellesama elaja oma, mis ta ikka on olnud,“ maksin samaga.

„Oo säält müttu võrsta veel tönki?“ küsis teine tõsisemalt.

„Vaata, Suurupi otsast läheb üks tee Tallinna, teine aga viib edasi päevatõusu poole, sinna, kus on Võsu, Palmse mõis ja meie sauetõnk,“ seletasin nii, et kõik sotti said. Lisasin siis käind-näind mehe kombel: „Kui nüüd tuul ikka samast august edasi nohiseb ja laev öösel vaigse kätte ei jää, sööme homse lõunaleiva Võsul.“

„Vaada aga vaada,“ vastasid vanamehed vanameeste kombel ja turakamäng läks taas oma rada.

„Pada oo trump.“

„Kuule, Toomas, too pole õige tapmine! Kes see enne kuulnd, et seitse soldatist üle käib!“

„Oh, töösti! Jo ma veta siis tagasi.“

Tegin oma söömakorra ära ja tõusin jälle tekile. Kipper oli kaardi üles kajutilaele toonud. Selle kummalegi otsale oli pandud puuhalg, et kaart sirge seisaks ja rulli ei kisuks. Jah, Villemile hakkas sinne rand võoramaks jääma ja koolitatud meeste värgid kulusid juba otse hädasti ära. Istus kummulipandud plekkämbri põhjal, sihtis silmadega kallast, vahetevahel sehkendas kapapõhja-sirkli ja punase puusepapliatsiga kaardil.

Küsisin luba kipri kõrval seista ja tema suurest meremehetarkusest osa saada. „Õpin sult kursipanemise ära, ega amet leiba küsi,“ katsusin talle mett keelele määrada.

„Ne-neh, ega minagi poleks muidu... Eks sai ka omal ajal vanadelt ja teadjatelt varastatud,“ sain Villemilt poolest suust lausunud loa.

Ohtu eel jõudis Naissaare tuletorn põiklaeva. Sealt läks kurss Pranglist kõrgemale, mööda lagedat Soome lahte. „Äi akka ma täna öösi küll kalda alla tikkuma, säält, vaada isi kaardilt, rand Kolga lahene välja, paksult saari ja laidusi täis, jõvad sa neid liinitulesi siis keiki passida või tunda. Tuul annab joosta, parumeeter ka äi kuku, mes meil viga mere seljas,“ õigustas Villem oma otsust. Vedas siis kaardile jämeda kriipsu ja võttis sirkliharude vahele. „Pranglist Juminda otsa teeb umbest kolmkümmend viis võrsta, säält muud ühti, kut viira sooti ja lase alla Võsu poole naat kiil punane.“

Sel pärastlõunal sain selgeks, kuidas merekaardil miilisid mõõta ja mis kombel paralleel-liinealiga kompassiroosilt kursi kätte saab. Püüdsin küll kiprilt ka muid sõidusaladusi välja meelitada, kuid varsti sai mulle selgeks, et olin Vokkjala Villemi tarkusetoobri põhjani jõudnud, uurdealune oli üsna õõnes, tühja täis ning kõmises. Ent küllap ta vist inimesi enam tundis kui süvamere sõidusaladusi. Vaatas mind ja vangutas oma karvarikka kaela otsa kasvanud juustevaest pead.

„Naaskel oled! Oleks mo sõna pääle jäänd, siis... Liigud jõime ää ja keik... Aga mes oln, see oln... Praegust Aaleks – kut selja pöörad, sirakil kois. Äi tämal pole asja muust kut levakotist ja unest. Söüb ja magab kuhe mütme mihe ette. Kodunt anti kahenädali kott seltsi, jüba piim otsas, võirasi tühi, puudasest levast keigest pool järel. Hääd-paremad keikse ennem. Jo nääh, mes ta palja silgupütiga lõpuks pääle akkab, va luhastaja!“

Palmse mõisa sauetõngi tööliste eluruum, kuhu meid juhutati, asus Võsu sadamasillast arvata viiesaja sammu kaugusel. Laudbaraki suures katusealuses oli parkümmend seina äärde löödud magamisaset. Majalobudiku teises otsas olevast kahest kambrist sai ühe endale kokaks kaubeldud Luubi Ingel, teise podrätsik Sepa-Aadu Peet.

Olin esimesi, kes kohale jõudis. Panin oma kraaminatukese ühele koikule ja läksin laevale tagasi vaatama, kas tüdrukutele ehk abi vaja ei lähe. Sinna jõudes nägin, et need, kes Palmse mõisa pidid minema, olid oma kila-kola laevalt sillale tõstnud ja seisis ise troppis kraami juures. Neile kõneles keegi kamassides ja lipsuga härra moodi mees: „Tena ee magab see tellise teeliste barakk. Hoome hommikul tuleb suur vanker Palmsest ja viib täid sinna.“

Netil, kes tuli siia juba mitmendat korda, olid sõbrad-tuttavad vastas. Läksin Iida juurde, võtsin tema asjad ning viisime meie barakki, kus need varem kinnipandud koikusse ladusime.

„Just nagu paarirahvas.“ torkas keegi meestest.

„Võib-olla, et oleme kah, sinu asi!“ lõi Iida tagasi.

Läksime alevi peale jalutama. Kobar puust maju, postkontor, kõrts, apteek ja paar poodi. Olin oodanud nagu enamat. Kuid rand oli ilus ja sõmerliivane, kaldast veidi kaugemal kõrge männimets.

Ostsime poest pudeli limonaadi ja paar saia. Need ära söönud, tuli meelde, et ma ei ole Vokkjala Villemi ja teiste „Delfiini“

meestega veel jumalaga jätnudki. See asi oli vaja ära parandada. Iida läks Netit otsima, mina sadamasse.

Kui laeva juurde jõudsin, seisis kipper tekil, pikksilma peenem toruots kortsus kulmu all, mõlema käe sõrmed kõvasti ümber riistapuukeskmise koha ja sihtis üle lahe. „Näh, Aaleks läks aitama Jõe Augustil kraami Käsmu viia – läks ja jähi. Korradi korrat! Tuule keeras noord-oosti, Talina poole annaks tagantpõntsa joosta, na tema istub säääl koski kivi otsas, kuuleb kajakate kisa – asjagi!“

Nii siunas Vokkjala Villem oma kokapoissi Tüllil Sassat ja kurtis, et Käina ja Viireküla poekaubad peavad nüüd Tallinnas ühe laisa ja vedelavõitu poisijospli pärast laadimist ootama.

Ei saanud ma teda kuidagi aidata. Jätsin head aega ja tegin minekut. Enne pardalt lahkumist aga kutsus Vokkjala Villem mind kajutisse nelja silma alla ja avaldas suure saladuse:

„Tääd sa, Kusti, et see asi, mes ma niid räägi, pole mette igamehe kõrvade jäuks. Asilugu oo nõnnamoodi, et mei ostame jüba sügise teise laeva. See oo „Delfiini“ poole suurem. Kut sa tuleva aasta jälle santsu tahad saada, siis änam küll sedasi äi lehe kut see kevadel.“

Ütlesin Villemile suured tänud lubaduse eest ning jätsin veel kord hüvasti, nüüd juba kättpidi.

Barakki tagasi tulles leidsin, et agara hakkamisega Luubi Ingel oli jõudnud meestele kartulid juba valmis keeta. Jagas igale mehele kohe nii palju, kui keegi soovis. Muredad ning kuumad. Ka tuli-palavat teevett sai. Ainult õõnes asi, millest süüa-juua, pidi igahel endal olema. Kuid enamik inimesi oli tuttavate poole läinud, barakis ainult nooremad poisid ja Palmsest minejad tüdrukud. Neti oli Iidal käest kadunud ja nii me siis jagasime kartuleid ja teevett kahekesi.

Pärast õhtusööki meelitas Lundi Augusti lõõtspill meid majasiselale murule tantsima. Ka alevikust tuli trobikond noori, kõik jalakeerutamise peale nii maiad, et meil tuli pilli piinata kordamööda. Südaöö oli juba seljataga, kui magamise peale hakkasin mõtlema. Võib-olla poleks mul puhkust meelde tulnud ka siis veel, kuid äkki ei näinud ma enam Iida. See avastus võttis mu sõrmedelt püsi klahvidel libiseda, pani pilli pingile ning ajas jalad alla.

Barakis näitas habisev küünlavalgus, et mu kraam oli koikult maha tõstetud ja ase üle võetud ning keegi põõnas seal nagu peremecs. Läksin lähemale. Sõbaserva alt vaatasid välja süsimustad kiharad. „Püha Jeesus, anna mulle andeks mu patused mõtted!“ ohkasin kergendatult. Nüüd jäi veel ainus mure, kuidas ma tüdruku kõrvale ära mahun, sest Iida oli end laiaks löönud justament

keset koikut ja magas nii magusasti, et ainult süd ametu mees oleks raatsinud teda äratada.

Neiu peaalune padi oli pikk ja pehme. Ka sõbast jätkus mõlemale. Ei hakanud mina oma magamisriideid kastist välja võtma. Tõstsin tekiääre üles. Pidasin endaga aru, kumba külge pugeda, silmnäo või selja poole? Selja taga paistis tsipakese nagu enam ruumi. Veeretasin end teki alla ning nihutasin tüdrukut veidi ettepoole. Ida magas nii raskesti, et ei ärganudki. Pani ainult läbi une pisut vastu ja palus nagu sonimisi: „Las ma olen veel natuke!“

Tekk polnud küll kuigi paks ja läbi õlgedeta voodikoti võis ka aseme põhilauad ära lugeda, ent lida selg oli soe ning uni ei andnud end kuigi kaua oodata. Ei ärganud enne, kui tüdruk mind tukast raputas.

„Kusti, suurem hulk inimesi juba hommikust söömas ja me sinuga veel siin! Silmapilk üles!“

Seadsime koiku korda, võtsime kumbki oma leivatüki ja kruusi ning läksime koka käest teevett saama.

Lõuna paiku jõudsid kohale Palmse mõisa hobused, kes pidid sinna määratud töölised ära viima. Enne minekut jõudis Posti Neti kusagilt sületäie tarna tuua ja mu aluskoti täis toppida. Nägemiseni üteldes soovisin talle head peigmeheõnne.

„Minul niid änam peigmeest või kedagist... Kaksikümmend kaks, viimane taks juba ammu möödas, varsti pudikapp platsis ja vanatüdruk valmis,“ tegi Neti enda kulul nalja, kuid ise ta oma sõnade üle ei naernud.

Lidaga oli meil pikem jumalagajätmine. Kaua hoidsime teineteise kätt. Lubasime tingimata kirjutada ja suve poole kohtuda. Kaugel see Palmse siit Vösult õige on! Kolm-neli tundi täit mehesammu ja kõik. Lõpuks aitasin ta vankrile. Muidugi poleks lida sugusele kergejalgsele tantsutüdrukule abi vaja olnud, kuid sel moel sain temal veel kord kaenla alt kinni võtta.

Ja seal nad läksid. Kõrge plaanvanker, kaks hobust ees, trobikond naisi ja mõned mehed põhilaudadele pandud kottide-kastide otsas istumas. Vibutasin kätt, vastu sain lidalt lendmusu. Päike paistis, tuul tõi kõrgelt kevadiselt rannalt merekohinat ja kajakakisa. Taevas polnud ühtki pilveraasu. „Ah, Maali, Maali sa ei tea...“ nurrusin saarlaste lauluotsa ja läksin sauetõngi talli poole oma tulevast töölooma vaatama, sest nagu meestelt kuulsin, tahtavat mind hobusepoisiks panna.

Kõrb oli vana ja tasane. Andsin talle leivakoorukese ning seejärel olime sõbrad. Seni kui ta mokaadega mu taskutes nosis, rääkisin ära, et hommikul läheme üheskoos tööle. Tark loom noogutas ja ohkas.

Kuid oma esimese Kõrvile antud sõna pidin ära sööma, sest tuul pöördus itta ja ilm läks külmale. Niisugusega ei saanud savi-tööd teha. Päev läks untsu. Mehed hakkasid nurisema ja ajasid Sepa-Aadu Peetu vabrikusse muud tööd küsima. Podrätisk läkski ja tuli tagasi heade uudistega: kes tahab, võib minna mõisa heinamaale talvel põletispuude lõikamisest mahajäänud oksa ja risu korjama ning põletama. Tasu – viis kopikat tund. Panime oma nimed kirja. Ainult mõned, kes tundsid sae- ja kirvetööd, otsustasid oksakorjamise asemel otsida tööd Käsmu meeste laevachituse juurest.

Teisel hommikul läksime metsa, kuhu lõunane supp hobusega järele toodi. Viie päevaga teenisime seal iga mees kaks rubla ja kaksikümmend viis kopikat. Käsmu läinud mehed olid saanud pikema tööotsa Keri majaka ehitusele. Enne kui nad lõplikult sauetõngist vabaks lasti, pidid nad Sepa-Aadu Peedule välja maksma kolm rubla reisiraha ja enda asemele teised mehed muretsema.

Ilmad läksid soojemaks ja tõnk hakkas tööle. Peeti kiiret. Esimene laar taheti valmis lüüa kahe nädalaga. Ringlõõridega ahjudesse mahtus korraga mitu tuhat kivi. Savisegamise masinaid oli aga kõigest kolm, mis kõik töötasid hobujõul ehk „kaeraauruga“, nagu öeldi.

Mind pandigi hobusepoisiks. Päevanorm – vedada iga masina juurde neli kasti liiva ja vaat vett. Kokku kaksteist reisi liiva järele ja kolm korda vaadiga jõe äärde. See minemine-tulemine polnud muidugi kõneväärt vaev, kuid kast tuli iga kord märga liiva täis kühveldada, kõrged vaadid ojast villkopaga triiki tõsta. Esimestel õhtutel olid luud-kondid just nagu tuld täis, sest ega siis minul, viieteistkümnendaastasel, seda õiget mehejõudu veel künnaputes polnud. Kuid juba nädala pärast hakkasin harjuma. Liiva-kühvel muutus kergemaks, villkopp polnud enam nii lõpmatult raske ja õhtugi nihkus nagu hommikule lähemale.

Keskelt läbi tuli nelikümmend kopikat päevas, sest palka sain lõikaja pealt, kes kaks ja pool kuni kolm tuhat plonni tööpäeva kohta valmis vorpis. 15–20 kopikat arvestati päevapalgast maha hommikuse kohvi, lõunase leiva, kartuli ning silkude eest. Kord nädalas anti ka herne- või kapsasuppi, vahel koguni lihakilid sees. Või ja suhkrut pidi iga mees ise ostma.

Tööpäev kestis kaheksast kaheksani. Kaks tundi peeti lõunat, sest lühema ajaga ei saanud Kõrb kõhtu täis. Sel ajal kui veoloom etteniidetud rohtu söi, käisin tavaliselt sadamas. Palju laevu seal polnud, aga vahetevahel tuli Tallinnast pisike aurik telliseid ja jahu laadima. Esimesed olid muidugi meie kätetöö, jahud aga veeti vesiveskist, mille omanikuks oli keegi Laadiku-nimeline mees.

Laadik oli tulnud Ameerikast, rahapatakas taskus. Selle eest oli ta Vösu jõe püüvaltsidega vesiveski ehitanud. Vilja ostvat mõisnikelt. Nii räägiti.

Jahu veeti sadamasse nelja hobusega. Ka veskiomanik Laadik ise oli oma ronkmusta takuga kohal. Vaatasin laeva laadimist ja iseäranis meest, kes oli Ameerikamaal raha otse kühvliga kokku ajanud ning nüüd mõisnike ja meretaguste äridega asju ajab.

Laadikul polnud ei habet ega vuntse. Ka argipäeval oli ta lõug habemenoa alt tulnud ja läikiv. Pikk, tugev, nagu tuuldunud ja mehine. Linnariided seljas isegi töö juures. Suus särasid kuld-hambad, pintsakuhõlmade vahelt välkus uurikett. Ei osanud ma talle aastaid anda enam kui ehk vaevalt kolmkümmend. Teda kiideti hakkajaks meheks niihästi päeval tööl kui öösel tüdruku-tega mehkeldamises. Altari ette polevat aga veel kedagi jõudnud viia. Valivat. „Säärasel mehel on, keda valida, iga sõrme otsas kümme tulijat,“ kõnelesid sadamasillal kotte parandavad eided.

Sealsamas andsin endale veelkordse lubaduse, et ka mina kunagi Ameerikas ära käin. Pean elus jõudma niisama kaugele. Ostan kah musta taku ja peale selle veel vedruvankri. Iidale kosja sõidan sarabanil, aisade vahel tulierk traavel.

Vaevalt oskasin neil lõunatundidel, mil sadamas rannasõidu-auriku laadimist vaatasin, kauge Ameerikamaa rahahunnikutest avasilmi und nägin, ette aimata, et meie kursid tulevikus selle-sama Laadikuga veel risti, põiki ja rööbiti jooksevad.

Jaanipäevaks maksti välja kahe kuu palk. Kätte sain sellest ühtekokku kuusteist rubla ja nelikümmend viis kopikat. Jaanilau-päeva pärastlõunal läksime Lundi Augustiga Palmse mõisa. Augusti pillilöötsale oli auk sisse kulunud ja räägiti, et sealkandis pidavat elama keegi kuulus harmoonikaparandaja. Et ka mina õhtuti Augusti pilli olin proovinud, siis lubasin võtta poole remondi-kulust enda peale ja pool teed löötsa kanda.

Seega oli mul reisi ettevõtmiseks kohe tõsine põhjus, millest avalikult rääkida võisin, sest igaühe samm ja käimised pidid olema teada ka teistele töö- ja barakikaaslastele. Nuhkameid-mühkameid ei sallitud. Aga kuidas ma oleksin neile ütelnud tõtt? Et mul Käo-kaatsi Iidaga kogu aeg kirjavahetus on käinud; et tema läkitas oma sõnumid Palmsest Vösu käsipostiga, mina aga käisin kirju-tamas oma sõprusekinnitusi õhtuti alevi taga metsas kännu otsas. Peale meie endi teadis sellest ainult veel Neti. Kuid Neti oli Neti.

Kohale jõudsimel õhtul kella kaheksa paiku. Algul läksime Lundi Augusti õe juurde, kel oli seal mõisas tööliste suures kivimajas

omaette tilluke tuba. See kambrike lubati ööseks meile, öde ise läks sõbranna poole.

Pärast päikeseloojangut algas Kiigemäel jaanitule põletamine. Lundi Augustil oli seal keegi tuttav, matsakas linalakk, kellega ta tantsis ja kellele ta Vösu poest kompvekid kaasa oli toonud. Mina aga ootasin Iidat. Olime viimastes kirjades kohtumise üle kokku leppinud: jaanilau-päeva õhtul Kiigemäel.

Aga seal ta tuligi pooljoostes, mustad kiharad tuulevalla. Tõm-busin teiste varju, et ta kohe mind ei näeks. Tüdruku otsiv pilk libises üle poistesumma, kes pilliloo vaheajal troppi olid kogune-nud. Iidal oli seljas õhuke sitskleit, mis, kurgu alt just niipalju lahti oli, et tema pisut esiletükkivad rangluud välja paistsid. Iida oli parasjagu neis aastais, mil lapse nurgelisus kaduma hakkab, kuid puudub veel meheleminekuealise neiu pehme ümarus. Sellest kõnelesid ka tema väikesed rinnad, vaevalt märgatav puusade kumerus ja lendkerge samm. Sälgi mis sälg. Nii kaunis, et kui vaa-tad, lööb süda sees ülejala.

Jaanitule pillimees pani oma löötsale uue loo peale ja keegi poistest jäi Iida ette seisma, palus tantsima. Kuid tüdruk raputas pead ning andis korvi. Minu pärast! Minule mõtleb! Kõik teised on temale õhk ja udukogud. Lükkin soni uljalt kuklasse, päästsin pintsakunööbid eest lahti ja läksin pika mehesammuga tüdruku juurde.

„Kaua ootasid?“ küsisin ja tõmbasin käeseljaga üle otsaesise, just nagu oleksin praegu suure rutuga kohale jõudnud.

„Ah, ei, ma kah alles... Tere!“ pistis Iida oma pruuni tööd teinud käe mulle pihku. „Sa, August, oled lahjemaks jäänud.“

„Ega tõngitööga kõhtu kasvata. Kuidas sul siis?“

„Algul laudas katsus küll kondi peale, aga pärast pandi peen-raid rohima... Nüüd – kuidas lükkad, nõnda läheb.“

„Neti?“

„Temaga on nii, et hakkab vist mehele minema. Keegi Viitna poolt poiss. Oma majaäss ja maatükk. Isa-ema surnud, naist majasse vaja. Netil nüüd pruutkleidi õmblemisega käed tööd täis, polnud aega jaanilegi tulla.“

„See on uudis!“

„Jah, Neti räägib, et kõik olla selle Kadastest Metsniidi Kusti tegu, kes talle lahkumisel peigmeheõnne soovinud.“

„Vii Netile terviseid ja ütle, et nüüd seesama Kusti kuulutab talle ette kümme last.“

„Kus siis niipalju, jätkub viiestki.“

„Mitu sina endale soovid, kui kord paari läheme?“

„Loll, tule parem tantsima!“

Imelik, kuidas sõna väljendusviisil on vahel suurem mõju kui selle tähendusel. Iida ütles küll „loll“, kuid kõlas nagu „kallis“. Üheainsa tantsukeeru me tegimegi. Siis tõmbas tüdruk mind kätt-pidi tulest kaugemale. „Tule, Kusti, mis sellest tantsust... Meil kahe kuu jutud ajamata. Kiri pole ikka see...“

Enne kui kursi jõudsite valida, kuhu minna, kummardas Iida ees pikk mees ja kutsus valsile. Vaatasin üles. Laadik! Nüüd oli tal seljas helehall, küllap välismaa neljaniielisest riidest ülikond, mis tema tugeva kasvu veelgi mõjukamalt esile tõstis. Kuldhambad, mustade kulmude vägevad kaared. Veidi laiavõitu suu kõrval naerukortsud. Jah, säärase mehe kaela riputab end iga tüdruk, käis mul läbi pea. Laita võis ainult tema joomauduseid silmi.

Laadik ei oodanud Iida peanoogutust ega mallanud seista nii kaua, kuni tüdruk talle käe õlale paneb. Võttis enesekindlalt neiu piha ümbert kinni ja viis endaga kaasa. Ta ei kõhelnud ega kahelnud nagu mina laeval, enne kui julgesin paluda Iidat tekile jalga keerutama. Ja korraga oli see mees mu meelest vastik. Nii vastik kui üldse olla saab.

Jälgisin neid. Laadik rääkis kogu aeg ja Iida naeris. Kuid äkki jäi tüdruk tõsiseks, rabas end mehe käte vahelt lahti ja jooksis minu juurde.

„Kusti, kaome!“

„Mis ta sulle rääkis?“

„Rumalat juttu.“

„Miks sa taga üldse tantsima läksid?“

„Et end teiste tüdrukute ees asjaks teha. Tema valib endale ikka selle kõige ilusama.“

„Aga kui sulle antakse näiteks valida, kas tema või mina?“

„See mul praegu oligi.“

„Ja sina jooksid minu juurde...“

„Ju sa nägid!“

Kõik oli taas hea. Maailm täis õnnevalgust. Laadik polnud mulle enam vastik. See oli võitja suuremeelsus.

Jalutasime mõisa poole. Hämaras jaaniöös tukkus lubjatud häärber, millele mustavad pargipuud vaevalt juurde andsid. Peahoonest kaugemal kõssutasid sulastemajad, nende taga rohtaed. Kõik see oli ilus ja silmale puhkuseks, ent kui minult tol hetkel oleks küsitud: „Kuule, Kusti, kumb sa ennemini tahaksid olla, kas Palmse parun Iidata või puu paljas poiss teise mehe maal, aga käekõrval seesama kräsupea,“ siis poleks mul olnud silmapilkugi arupidamist, mida vastata. „Iida, Iida, Iida!“ laulsid mu südame-tuksed. See tüdruk on küll kerge nagu sulg, kuid kaalub üles maad ja mõisad.

„Vaikne oled, August. See pole sinu moodi.“

„Mõtlen.“

„Millest?“

„Sinust.“

„Minust ka midagi mõtelda!“

„Ju siis on.“

„Räägi mulle ka!“

„On sul mõisas oma kamber?“

„Täna õhtul küll. Üks Kadrina tüdruk, kellega kahekesi elame, läks jaanipäevaks koju.“

„Mul pole ööseks kuhugi minna,“ lüfiskasin.

„Ega inimest kaste alla saa jätta, lähme!“

Kambriaken oli pisike, sellelgi kardin ees. Küünalt Iida põlema panna ei tahtnud. „Mõisapoisid näevad, et kodus olen, ja ega siis rahu...“ seletas. „Istume pimedas.“

„On su juures keegi käinud?“

„Minu juures mitte, aga sel Kadrina tüdrukul on peigmees. See vahel tuleb tema voodiservale juttu ajama.“

„Kuhu sa mind ööseks magama paned?“

„Voodi alla.“

„Aga tõsiselt? Võib-olla Kadrina tüdruku sängi?“

„Ei maksa, saab aru ja tuleb ütlemist. Oled väsinud?“

„Jah, pikk tee käidud ja...“

„Ja...?“

„Tahaks sult teki all musu võtta.“

„Kas mujal siis ei või?“

„Kummas seinas sinu ase on?“

„Seal,“ lükkas Iida mind õigele poole.

Säng oli kõrge ja pehme, kõrval mingi istepuu. Panin oma pintsaku ja püksid selle peale ja pugedin kadakate ja koirohu järele lõhnava sõba alla. Kuulsin, kuidas Iida kleit sahnal seljast ära tuli ja seal ta oligi mu tiiva all. Põimis oma käsivarred mu kaela ümber ja musu oli kohe vabalt võtta. Polnud vaja varastada nagu laeval ega püüda lennult justkui Palmse mõisa plaanvankrilt saadetut.

„Iida!“

„Jah –“

„Tuleval aastal lähen merele.“

„Kui kauaks?“

„Kuni rahakott üle ääre hakkab ajama.“

„Mis selle mämmonaga peale mõtled hakata?“

„Endale ostan vedruvankri ja musta täku, sulle valge kleidi.“

„Miks just valge?“

„Altari ette ju must ei sobi. Leeris oled käinud?“
 „Olen küll.“
 „Siis peaksid teadma.“
 „Maga! Nüüdsama olid puruotsas ja kippusid puhkama.“
 „See väsimuse jutt oli niisama.“
 „Võib-olla et valge kleidi jutt ka?“
 „Ei ole! Kaua sa mind ootad?“
 „Kaheksakümmend aastat, enam ei tea lubada.“
 „Musu selle peale.“
 „Võta kaks!“
 „Paneme siis seljad vastakuti ja jääme magama.“
 „Miks just seljad?“
 „Unes ma käte-jalgadega vahel kiperdan, ema kutsus seda puserdamiseks. Segan sind.“
 „Eks sa ise oma vigureid tea.“
 „Kõdi kardad?“
 „Ei.“
 „Las ma siis loen su küljekonte. Mehel on üksteist, seda ma tean, naisterahval peaks olema tosin.“
 „Kas see sulle leerist meelde jäi?“
 „Sealt neh.“
 Vaevalt sain aga kätega kobades Iida kolmanda roide kätte, kui tüdruk selja keeras. „Aitab! Uusu niisama!“
 Uskusingi. Olin rahul oma üheteistkümnne küljeluuga, tema oma kaheteistkümnega. Vaidlema ei läinud. Nii me uinusime.
 „Iida, Iida! Lase sissel!“ kõlas mehe kare hää terava küünekoputuse saatel aknaruudule.
 „Laadik!“ sosistas tüdruk.
 „Iida, tean, et sa kambris oled.“
 „Vaikselt! Läheb ehk minema,“ hingasin Iida kräsujuustesse.
 „Kuule, tüdruk, ma pole harjunud koputama kümnet korda,“ kärises Laadiku hää veelgi nõudlikumalt. Selge, et tal oli kõva viinaviga küljes.
 „Kasi minema! Ütlesin sulle Kiigemäel, et ära looda!“ hüüdis Iida, kes end pidada ei suutnud. „Ära sega inimeste öörahu! Mine ja maga ennast klaariks!“
 „Nojah, õigus küll... Eile õhtul käisin selge peaga – kõlbasin... Eks ma pea siis tänase öö vahele jätma. Seniks kuniks, Iida, kallis!“
 Kiiremini poleks mind asemelt põrandale saanud isegi nõelussi hammustus.
 „Iida!“ kisendasin ja läksin täiesti arust ära.

„Pole tõsi, pole tõsi! Valetab, raibe nisuke!“ karjus tüdruk mulle vastu.

Tõmbasin püksid jalga, pintsaku kahmasin kaenla. Leidsin ukse.
 „Ja niimoodi siis lähedki?“ kostis Iida vaikne, selge hää.

„Jah, hoora oma Laadikuga!“

Prõmmisin kambriukse tagantkätt kinni ning jooksin niikaua, kuni postmaantee mulle põigiti ette jäi. Langesin siis suure kuuse alla pikali, surusin näo samblasse ja ulusin nutta.

Mõne päeva pärast sain Iidalt kirja. „Valetab! Pole tõsi! Pole tõsi, pole tõsi!“ hüüdis täiskirjutatud vihikuleht mulle vastu just nii, nagu ta suustki oli tulnud sel imeilusasti alanud ja koleda lõpuga ööl. Aga see peab tõsi olema! Võib ju luisata kokku lugu-
 sid, kauplemise juures valetadagi, rääkida ümberabude juttu, kuid nii hirmsat asja niisama suust välja ei tõugata. Ja milleks siis? Aga võib-olla oskas Laadik aimata, et Iidal keegi kambris oli? Meelega... Ja number läski läbi. Ajas meid tülli, et ma tüdruku sinnapaika jätaaksin. Tema saagiks... Millega saaks Iida tõestada oma süütust? Ainult pisaratega end puhtaks ei pese. Asjasse oli vaja täit selgust.

Järgmisel lõunal, kui Kõrb söi, läksin sadamasse. Kuid seal polnud seekord ei laeva ega laadijaid. Õhtul pärast tööd seadsin sammud vesiveski poole. Puude vahelt kostev veepahin ja rataste mürin kõnelesid juba kaugelt, et jahvatamine käib hilisest ajast hoolimata edasi. Ja nii see oligi. Lasipuude ääres seisid hobused, vankritelt kanti viljakotte vintsihaagi alla. Ülal mürasid kivid, all huugas kruubiveski ja töötasid püüvaltsid.

Sealsamas saginas kamandas ka Laadik. Tolmused veskipoisi riided seljas, nagu lüüdist valge.

„Noh, aja aga lähemale!“ käsutas ta talumeest, kelle hobune veskimüra kartes norskas ja tagurpidi ajas. Võttis siis ise loomal valjastest ja talutas veskiukse ette. „Ega sihukesele hädalise olemisega hobusele tagasundimine aita. Ise pead ees minema, vaata, sedamoodi,“ õpetas Laadik. „Kotid kiiresti üles ja kolusse!“

„Mul linnased, millal need ette saan?“ küsis veskiomanikult keegi säärikutes mees.

„Ollevilja täna vahele ei võta. Võib-olla homme-tunahomme, kui linnaseid rohkem korjub, et pärast kivide puhastamise ära tasub.“

„Saa aru, Laadik, ega ma lapse varruõlu ometi pärast ristimist

hakka tegema," ajasid säärsaapad oma õigust taga. „Maksan kas või kolmetopelt ja kutsun sind vaderiks pealekauba.“

„Kui nii, siis oota, kuni ükskord kesköö paiku teised läbi jõuame... Noh, seal ülal, kas saab või ei saa! Horjop! Ja mis sa, poiss, siin töllerdad, nina vesine peas! Mine jalust ära oma hobuse juurde ja oota, kuni järg kätte jõuab!“

Need sõnad olid öeldud mulle. Mulle, kes ma, valu täis süda näpu otsas, silmapilku ootas, et paluda temalt paari minutit omavahel kõneluseks. Kuid nüüd oli tema vastus mu hinge põletavale küsimusele ette selge.

„Vaata aga vaata, kui suuruke sa oled ja juba õiendab sääraseid asju!“ Hüüab kõik veskilised kokku ja näitab näpuga: „Mehed, mis te arvate, mis see poisinolk mult praegu küsis? Kas ma pole tema pruuti kabistamas käinud?“

Lõikusekuu algul juhtus minuga õnnetus. Nimelt anti mu tasane Kõrb virtin Luubi Inglise kätte, kes käis sellega meiereist lõssi toomas, mida silgu-kartuli peale päris hea oli rüübata. Mina sain noorema hobuse, kellega ka kevadel olin vahel tööd teinud. Polnud selgi veoloomal viga, ainult tema nahk oli hell parmuhammustuste, kiilitorgete ja muude hobust kiusavate putukate suhtes. Vedasin vett. Hommikupoolikul tõin jõest kaks vaaditait, hobune nagu hobune ikka. Kuid pärastlõunase päikese käes ajasid parmud ta hulluks.

Viisin just kolmandat vaaditait. Veetünn vankri põhilaudadel, mina, ohjad peos, püsti selle taga. Ojaäärsele teekäänakul torkas parm hobust, küllap parajasse kohta, nii valusasti, et loom täie hooga rangidesse kargas. Tünn lõi kõikuma ja mu vasak jalg sattus vaadi uurde alla. Suure varba esimene liiges puha puruks. Tõmbasin särgisabast siilu ja sidusin kinni. Verd just palju läbi ei ajanud ja nii ma siis jätkasin oma tööd õhtuni.

Pärast hobuse talli viimist näitasin jalga podrätsikule. Sepa-Aadu Peet lõi käega. „Mes ma senna parata saa, kut sa oma ihuliikmeid oida äi muista!“

Tõin apteegist paki marlit ja pudeli karbolit. Sidusin varba korralikult kinni.

Aga teisel hommikul oli jalg siiski pakkpajstes, kederluust nii paindumatu nagu puuhalg. Läksin taas Sepa-Aadu Peedu juurde ja teatasin, et ma enam tööle minna ei saa.

„Aga kis siis sinu töö ära teha? Mina või?“ küsis podrätsik võimukalt ja ajas kõhu ette. Kuid heitnud mu jalale pilgu, muutus ta veidi pehmemaks. „Paneks sind savi vedama, seal pole vaja jalgupidi vees solistada?“

„Proovida ju võiks,“ andsin ka mina järele.

Talli juures sain oma tasase Kõrvi tagasi. Saviauk oli väga ilusas kohas paksu metsa serval, versta kolm alevikust väljas. Ent savi peale loopides tundsin, et töö haigele jalale täiesti üle jõu käis. Katsusin selle päeva siiski kuidagi õhtule saada. Koorma otsas minema sõites nägin korraga, kuidas metsast tuli põdrapaar, vaskas järel. Käisid ja nühkisid saviaugu kallast, kust koorma olin võtnud. Kui uudishimulikud loomad aru olid saanud, et käinud oli vaid igapäevane savivedaja ning midagi erakorralist ei ole, sõrkisid nad metsa tagasi. Küllap nad enne kogu aeg põõsaste tagant mu tööd piilusid. See oli mul esimene kord näha põdraperekonda. Juhtum tõi pähe mõtted, mis väheseks ajaks varbavalugi varju jätsid.

Olin kuulnud, et põdrapullid igal aastal emaste pärast teineteisega kokku lähevad. Tugevam saab õiguse. Kas ka inimeste seas maksab seesama? Vanasõna küll kinnitab, et kel võim, sel voli. Kuid inimese jõud võib seista niihästi lihastes kui ka rahas. Laadikul on käes mõlemad. Kuid mis on sinul, Metsniidi Kusti? Ei kumbagi.

Kui hommikune lokulaud mind äratas, tundsin, et jalg oli paranemise asemel veelgi poisimaks läinud, kuni kedrani üles kupatunud. Komberdasin Pahapilli Peedu kambrisse ja kaebasin uuesti oma häda.

„Aa kudagi läbi, oome pühabene pää ja aega, katsun so asemele teise mihe muretseda,“ oli kõik, mis ta ütelda oskas.

Midagi ei aidanud. Läksin talli juurde hobust ette rakendama. Kuid alaline savivedaja Kõnt-Jaagup oli juba oma vankri ja hobusega läinud ning kukkus nii välja, et pidin ikkagi jälle liiva ja vee järele minema. Kui täiskastiga esimese masina juurde jõudsin, hõikas sealne segutegija, et ma temale kiiresti veel ühe koorma tooksin. Eilne vedaja olevat ühe võlgu jätnud. Läksin ja viisin ka eelmise päeva puudujäägi ära. Kolmandat koormat peale kühveldades kuulsin korraga selja tagant teise masina töömehe Sepa Peedu kisa: „Mes korrat sa sii magad! Ooda, ooda, pääv jooseb tühja. Ma soole, poisilontrusele...!“

Peedul oli paras pihlakavõsast lõigatud vemmäl peos ja nähtavasti tõsi taga.

„Kui sul nii kiire on, eks siis tulnud labidaga, ega kaikaga liiva kühveldata,“ kostsin. Ise aga olin pisut pabinas – millega see lugu küll lõpeb? Toobiste kämmaldega Sepa Peet polnud kindlasti unustanud, et ta laeval oli minu pärast pidanud lida juurest taganema. Aga nüüd? Nüüd olen ühe jalaga vares, kellest ei saa ei jooksupanijat ega kismameest. Rahu, rahu! ütlesin endale mõttes ja

heitsin oma kühvli üle kasti, et ise järele minna ja teiselt poolt peale loopida. Sedamoodi aga jäin hetkeks sõjariistata. Paremat silmapilku ei võinud Sepa Peet pealehakkamiseks tahtagi. Mees oli turske ja tugev, mul keretäis niisama hästi kui soolas. Kiiresti lasksin silmad ringi käia, kas tõesti kusagilt midagi pihku ei puutu? Vankriratta kodarate vahel oli suur kamakas värsket savi. Kui seda võtma kummardusin, käis mulle sirakas üle abude. Teist korda aga mees lüüa ei jõudnud. Istutasin talle otse silmade vahele peotäie pehmet savi, mis kogu tema pea augulise poole kinni kattis. Peet haaras kahe käega näost, udjakas kukkus maha. Kasutasin juhust ja löömamees sai ka ise tunda, mis tema vemmäl väärt on.

Pimedaks jäänud Peet tormas ummisjalu vastu vankrit, kukkus ja hakkas appi karjuma. Kisa peale jooksis juurde parajasti möödaminev naisterahvas.

„Näe, mees kukkus nägupidi liivaauku. Ma ei saa hobust üksi jätta, ole hea naine, taluta ta sinna tellisetöölise barakki,“ palusin.

Peet ajas end harkidele ja tuigerdas naise käest kinni hoides minema. Kirudagi ei osanud enam.

Selle liivakoorma viisin veel ära. Siis ajasin hobuse talli juurde, rakendasin lahti ja tegin kindla otsuse, et olgu see mul viimane päev sauetöngis töötada! Tallimees, kellele asja ära rääkisin, naeris ning pidas säärast nõu poisikese mõtteks. Pärast seletas aga tõsiselt ja vana mehe arukusega:

„Neh, ega siin, jah, see elu nüüd kiita ole, aga siis peab sul raha olema. Kolm rubla podrätsikule siiatoomise eest, kaks sellele liikudeks, kes su asemele jääb, sõiduraha koju ja süüa tahad ka.“

„Ega seadus ja õigus ilmast otsas ole!“ vastasin kuraasikalt ja nendesamade sõnadega julgustasin ka iseennast. Kuid süda valutas mul veel ühe teise asja pärast. Äkki jääb Sepa Peet, kel silmad kinni krohvisin, nüüd pimedaks? Ent veel enne barakki jõudmist võeti see koorem mu mõtetelt maha. Vastu tuli tuttav töngitöömees, pruuniks kõrbenud nagu naeru täis:

„Kuradima Kadaste poiss! Ennää kui suuruke sa ära ei ole, ühe jalaga pealegi, aga peksid suure kereka Sepa Peedu nii pehmeks, et istub teine parasjagu koi äärel ja nutab.“

„Mis tal siis viga on?“ küsisin.

„Pole seal iseäralikku miskit näha, ainult silmad punaseks nutetud ja ütleb, et Kadaste August teda peksnud.“

„Näeb ikka veel?“

„Miks ta'p näe! Kut ma küsisi, et kuida see keik juhtus, siis mõirgas: „Käi menema, korradi koltselõuamees!“ Jo ta's nägi, et ää tundis.“

Pärast sööki tuli podrätsik Peet Pahapill mulle barakiuksel vastu. tormi täis. „Mes ma kuulsi! Sa oled obuse ja riistad tallimihele üle and ja ütlend, et sa änam tööle äi lehe. Sepa Peedu peksid ristluudest vigaseks! Mes ma pea suga pääle akkama, kinni laskma panna või?“

„Sina tee, mis heaks arvad, aga mina enam lille ei liiguta!“ vastasin kindla sõnaga. „Enne oli mul ainult jalg jõuetu, nüüd ei saa ma enam ka vasakut kätt tarvitada. Vaata ise, see on Sepa Peedu töö,“ näitasin talle vemblavorpi õlal. „Kuid mis puutub Peedu ristluudesse, siis sai ta oma paraja jao just sellesama kepiga, millega ta mulle kallale tuli.“

„Midagist äi jaga,“ tunnistas podrätsik ja kergitas oma rebadele langenud pükse. „Esmalt peksis Peet sind, siis andis kaika ää, et oma osa saada või?“

Tegin Pahapillile selgeks, kuidas see asi juhtus. Algusest lõpuni.

„Äi sii ole änam korra tuhkagi, kui jüba käte ja kaigastega...“ äärises Sepa-Aadu vana praagamagu ning jooksis nii kiiresti, kui ta õllekoht lubas, barakki, kus ta oma Peedust kaimule seda õiget korda ja kombeid hakkas õpetama.

Mina aga läksin mere äärde. Seal polnud sääski ega parme. Magasin kaldaliival kauge pärastlõunani. Seepeale komberdasin barakki jalale uut sidet tegema.

Ohtul oli Pahapilli Peeduga uus sõda. Siunas mind jooksikuks, selleks ja teiseks. Küsisin, kas haigel on õigus arsti juures käia või peab ta looma kombel põõsa taga ära kärvama. Seepeale vastas podrätsik, et Sepa Peet, kelle ma olevat poolvigaseks peksnud ja „kel silm valu täis kut soolapütis“, polevat nõudnud mingit tohtrit, läinud ilusasti tööle tagasi, aga mina niisugune ja teistsugune... „Küll kange pulli perse lõpuks kah pasale läheb!“ ähvardas ta mind.

Sihuke sõim tegi küll tulist viha, aga teisest küljest olin äraütlemata rõõmus, et too savikamakas Sepa poisi silmadele midagi tõsist ei põhjustanud.

„Kuule, Peet, ära hüppa, väike mätas ajab vahel suure koorma kraavi,“ oskasin ka mina vastata vanasõnaga ja sinna see jutt jäi.

Hommikul läksin apteekri juurde abi saama. Vana hall harkhabe pesi algul varvast, küllap vist viinaga, pärast tupsutas liikvalõhnalisse vedelikku kastetud vatiga. See kaotas valu ja tuikamise täielikult ära. Seepeale võttis tangide moodi riista ja kõrvaldas küüne. Siis puhastas ja pesi varvast veel kord ning mähkis kinni. Nüüd oli mu jalg endaga nii rahul, nagu poleks tal kunagi mingit viga olnud. Ainult kui kusagile vastu juhtus puutuma, andis tunda.

„Tuleval nädalal võid juba kadrilli tantsida,“ teatas harkhabe viimast sõlme sidudes.

Järgmisel päeval oli jalg hulga tervem. Paistetus tagasi andnud ja valu peaaegu kadunud. Kuid Pahapilli Peedu juurde läksin tui-gerdades, kepi varal püsti seistes ning teatasin, et palgaku minu asemele uus mees või korraldagu oma tööasjad kuidas tahab. Lubasin minna Tallinna hospidali.

7

Ohtul läksin varakult barakki ja vedasin end koisse pikali. Asemeõlgedel norskas alles paar-kolm vanameest, kes mu tulekust ärkasid. Nad teadsid rääkida, et Pahapilli Peet lubanud homme selle „Kadaste poisi“ Hiiumaale tagasi saata, palga aga ähvardanud kinni pidada. Vana Vahtra Priidu siis hoiatanud nõokamisi: „Katsu parem heaga. Tead sa ka, et Kustil vene keel omast käest võtta, läheb Peterburisse, toob kas või keisri kohale ja laseb sind Siberisse viia.“ Seepeale jäänud Peet mõttesse ja ohanud lõpuks: „Selge viimsepäeva märk! Inimene tõuseb inimese vastu, rahvas rahva, kuningriik kuningriigi vastu. Pühakiri ei valeta!“

Järgmisel hommikul pärast sööki käskis podrätsik Pahapilli Peet mind otsekohe Palmse mõisa asjaajaja juurde minna. Seal võttis elatanud mõisamees mind päris lahkelt vastu:

„Võsu ei meeldi, et ära tahad?“

„Minge ikka! Võsu on ilus koht, tulen siia veel tingimata kord tagasi, ainult mitte enam Pahapilli Peedu orjalaevaga,“ vastasin kindlalt.

„Jah, julge pealehakkamine öeldakse olevat pool võitu küll, aga kuhu sa siis sedamoodi haige jala ja nii vähese rahaga lähed? Siin on podrätsik rehkendanud nelikümmend tööpäeva, kokku kuusteist rubla. Sellest pool söögi eest maha. Sõit Hiiumaalt Vösule kolm, järele jääb viis rubla. Kaugele sa sellega ei jõua,“ arutas ametimees, keda sametvest ja nokkmüts saksa ja matsi vahelisele pulgale seadsid.

Paks ja lihavanäoline naine tuli ukسلävele ja takseeris mind, nagu oleksin ma mõni Aafrika must või Ameerika punanahk, keda siinkandis keegi veel kohanud pole. Nähes siis mu sidemes jalga, pani käed oma puhevil rinna ja haletses: „Püha arm! Kus ikka julgus! Vigane, nagu sa oled...“

Saanud oma rublad kätte, küsisin, kuidas on lugu küüdiga. Kae otsas oma kraami Kadrinasse ei vii. Seal alles saab rongi peale.

„Homme kell kuus lähevad posthobused, sõidad nagu härra,“ teatas mõisamees ja soovis mulle hüvastijätul õnne.

Julgus, oli Palmse mõisa asjamehe naine mulle ütelnud.

Nojah, uljus tõmbas ühelt poolt, kuid argus tõukas teisalt. Sest Sepa Peet, kes mult savikamakaga saride vahele oli saanud, mulle seda asja nagunii viljaks ei jäta. Ja Iida... Minema siit ja muud ei ühti! tegid kõik need kolm ühtekokku välja.

Juba ohtul pakkisin oma seitse asja kotti-kasti, et hommikul oleks hooletu. Kella viie paiku ajasin une silmist ja läksin. Kõik teised alles magasid. Olid nad oma saatusega rahul? Vaevalt küll. Kuid nemad jäid, lahkusin ainult mina. Võib-olla on nad minust targemad, et ei riski? Ja mina tõepoolest turakas? Eks seda näita tulevik, heitsin oma mured homse varna.

Jõudsin oma kasti ja kotiga talli juurde, kus postipoiss juba hobuseid aisade vahele astutas. Teel tuli meil juttu Laadikust ja tema Ameerikast toodud rikkusest.

„Tühjagi! Võlgu enam kui karvu,“ teadis ohjadehoidja. „Veski-värgi eest maksis vekslitega, nüüd protestis. Ka parunite käest saadud vili kuulukse olevat veel maksmata. Nüüd kirjutanud kogu kinnisvara õemehe nimele – mis sa talt võtad!“

Säärane jutt oli mu südamele niisama hea kui arstirohi haigele varbale. Enam võlgu kui karvu... Juuste ja kulmude järgi otsustades oli ta karvakasv ka mujal vägev. Minul aga võlga pole. Seega olen Laadikust rikkam.

Kella nelja paiku pärast lõunat jõudsin posthobustel Kadrinasse, sealts läks sõit juba rongiga Tallinna poole. Kadrinani postipoiss mu käest raha ei võtnud, edasi tuli jõuda omal käel.

Vösult oli mul kaasa võtta kaheksa rubla ja nelikümmend kopikat. Rongipilet maksis üks rubla ja nelikümmend kopikat ning jaama einelauas nõuti saia, vorsti ja kahe pudeli õlle eest kolmekümmend viis kopikat. Niisiis oli järel veel kuus rubla kuuskümmend viis kopikat, mille ma hoolikalt põuetaskusse ära peitsin ning vedrunõelaga pealt kinni panin.

Istusin üldvagunis oma kasti otsas ja hakkasin kohe tõsiselt järele kaaluma, kuhu Tallinnas minna. Mul oli seal rikas onu Villem, kes elas Tartu maanteel oma majas. Ta oli linna kärneri abi ja tema alla käisid kõik Tallinna rohelised platsid ja pargid Kadriorust saati. Küllap ta annaks mulle katusealuse, muretseks ehk töödki. Peale onu elasid Tallinnas veel tädid Mari ja Anna. Nad ei olnud jõukad, aga ajasid läbi. Kuid ei tahtnud ma minna nende poole. Olen neile vaid vaene sugulane Hiiu-Kadastest, kellele nad oma teada ütle mata suure heateo teevad, et üldse uksest sisse lasevad. Pärast tuletavad meelde kogu eluaeg. Ei,

tahan olla sõltumatu, seista ainuüksi iseenda jalul. Kunagi tulevikus, kui mul on ševiotülikond seljas, kuldhambad suus ja Ameerikast toodud dollarid taskus, lähen küll neid külastama. Küsin välismaa aktsendiga: „Kuidaš täie siin veikeses Tallinnas ka ellate?“

Kohale jõudsin õhtuhämarikus. Kartsin teistega koos vagunist välja minna, sest rüsinas oleks keegi võinud mu haigele jalale liiga teha, ehkki esimest korda pärast vigasaamist mahtus see nüüd juba kinga sisse ära. Rongilt maha ronides nägin oma heameeleks, et ka minu jaoks oli voorimees jäänud.

„Noorsand käsib?“ küsis punasenäoline pukisistuja oma nahkmütsi alt.

„Kuhugi lihtsama rahva öömajasse,“ vastasin hurraa peale.

„Kas „Talurahva Võerastemaja“ Tõnismäe kuusteist kõlbab?“

„Käib küll!“ olin õnnelik, et olin sattunud kogenud voorimehele, kes oskas nii kähku mulle sobiva aadressi leida.

„Nelikümmend kopikat,“ lausus nahkmüts ja andis hobusele piitsa.

Pärast veerandtunnist kabjaplaginat olimegi kohal. Vägev majalohmakas, uksel suur silt „TALURAHVA VÕERASTEMAJA“. Tõmbasin kellanööri. Avas üle keskmise kasvu mees, suu kohal kaks harali vuntsi, jämedad ja pikad nagu härja sarved.

„Mis sa soovid?“

„Paariks päevaks öömaja.“

„Too oma kast sisse!“

Koridoris läks pikemaks jutuks. Pidin rääkima, kust tulen, kuhu lähen, kas tahan omaette tuba, mis maksab kaksikümmend viis kopikat ööpäevas, või lepin tallilakaga, kus võib kümnelise eest öö põhuvirnas hommikusse põonata. Muidugi valisin tallilaka.

Maksin kümme kopikat ette, küsisin klaasi teed ja paar saia ning tegin ka õhtuse söögikorra ära. Seejärel võtsin kastist tühja aluskoti, padja ja teki ning kobisin lakka.

Selle öö magasin nagu ront. Hommikul äratas mind avatud köögiuksest üleskostev katlakolin. Kella mul polnud. Mõtlesin, et aeg on juba hiline, kuid pliidi juurest leidsin alles tuld lõkkele puhuva koka. Ja ennäe, köögikuningannaks oli Kadastes sündinud Kuru Leena. Selle noorevõitu jumeka naise käed ja keel võistlesid kiiruses teineteisega. Kuni ta hommikuse silkude-kartulite ja teeveega valmis jõudis, sain teada kõik, mis puutus „Võerastemajasse“, selle pererahvasse ja üürilistesse.

„Talurahva Võerastemaja“ peremeheks oli Kaarel Altaia, ta olevat sündinud Leenamäe lähedal ja olevat varem olnud selle-

sama-nimelise mõisa kutsar. Tema praegune naine olnud varem Leenamäe sakste toatüdruk, läinud paruniga raisku ja saanud tütre. Et asja heaks teha, soovitanud mõisnik oma kutsaril toatüdrukuga paari minna, kusjuures andnud viimasele kaasavaraks tuhat rubla. Ei sobinud ju tuhande rubla omanikul enam kutsar olla. Tulnud siia linna ja ostnud selle maja koos hoovipealse hobusetalli ja puukuuriga. Ka enne Altaia tulekut olnud siin öömajakoht nimega „Pärnu Häärber“ ja veel varem „Valvaja“. Peremehe, õigemini küll paruni tütar olevat nüüd juba kahekümneaastane, noorem tüdruk kümnene. Teenijaid olevat majas kolm: virtin, kokk ja köögitüdruk. Virtin olevat poolteise aasta eest kohtusse antud riigikukutamise paragrahvi alusel. Nagu teistele revolutsioonitegijatele, nii määratud temalegi ihunuhtlus – viisteist sirakat särki peale. Enne pingile asumist pidanud nad kuberneril küljeluu eest läbi sammuma, et selle kõrge proua suust edaspidiseks eluks mõned õpetussõnad kaasa saada. Teised kummardanud ja kuulanud kuberneril teispoole manitsused kannatlikult ära, kuid virtin teinud oma koogutuse tagumikuga proua poole. Selle eest saanud ta kaksikümmend viis kepihoopi paljale ihule. Nüüd näitavat ta igaühele, kes huvi tunneb, oma sinivorbilist selga. Köögitüdruk Liisa olla päeval vaikne tööühmaja, õhtuti aga amüseerivat ta ühe postikardavoiga.

Pikemaajalised üürilised olevat tavalised tööpoisid: kuulsa mõisapöletaja Jüri Tammiku vend Gustav Tammik ehk Pilli Kusti, kaht poissi hüütavat Taaler ja Šilling ning ühes kambas olevat ka apteekriõpilane, Hiiu-Käinast pärit Pollmani Juhani kasupoeg Juhanes ja veel üks Tikerpuu-nimeline Kärkla poiss.

Sageli aga käivat siin ka viienda jaoskonna „poliitiline“ Landsmann, kes olevat perenaise Leenamäe patuviljast pärit tütre kaval.

Pärast hommikusööki läksin sadamasse. Seal kalakaupmeeste „Malahhovi & Leesmanni“ „Paulinel“ teenis meie poolt poiss Kae-vatsi Juhanes. Kuulda saanud, et ma laevamehe kohta otsin, tegi ta üpris lootusetu näo. „Oleksid vanem ja sõitnum mees, siis veel ootad ja passid, kui rahad taskus. Ega minulgi siin...“ September käes. Ots Läti Domesnäs'i kilude järele ja läbi see sõit. Katsu parem ehitusmeeste punkti. Tunnen üht Saaremaa poissi. Ant-laager. Teenib rubla päevas.“

Ütlesin hea nõu eest aitäh ning jalutasin edasi. Üsna „Pauline“ lähedal laadisid-lossisid suured aurikumürakad, ahtris Taani, Inglise või teiste võõraste maade lipud. „Kas peaks kord tulema päev, mil mina oma santsukotiga säärase trepist üles astun!“ mõtlesin ühe kastikaupa laadiva laeva mastide kõrgust mõõtes.

Pahuras tujus lonkisin võorastemajja tagasi. Lõunaks võtsin kilukartuleid, peale teevett. Olin parasjagu söömakorda lõpetamas, kui peremees mu juurde tuli ja päris, kas ma sadamas miskit tööotsa leidsin. Rääkisin ära, nagu asi oli, ja ka seda, et kavatsen oma talvise leiva teenida mõnel ehitusplatsil. Eks siis kevadel kuule ja näe, mis edasi saab.

Peremees keerutas oma lopsakaid vurrusid, istus taburetile ja tema otsaesine tõmbus mõttekortsudesse. „Jaa... Ehk tahad minu juures tööle hakata? Muidugi nii kauaks, kuni sa endale parema koha leiad, sest suurt palka ei saa ma sulle lubada – viis rubla kuus, öömaja ja söök.“

„Mis mul selle viielise eest siis teha tuleks?“

„Tööd on tükati. Teed ära, oled vaba mees ja võid aega iseenda äranägemise järgi õhtusse lükata. Hommikuti pühid uulitsat, saed ja lõhud köögipuud ning paned kokale pliidi juurde valmis. Siis tulevad leivamees ja limonaadivanker. Aitad kraami sisse tuua. Mõnikord sõidavad hoovi härrad, söödad ja tammutad nende hobuseid, kuni nad sees oma nipsid-napsid ära on visanud. Lühidalt, oled nagu peremees majas – paned käed külge, kus vaja. Aega uut kohta vaadata jääb sul üle küll ja küll. Ainult enne kui kuhugi lähed, pead tingimata ütlema, et teaksin.“

„Ja niipea kui parema koha saan, lased mind minna?“ tahtsin selle tähtsa punkti kohta veelkordset kinnitust.

„Jah, seda ma luban,“ vastas „Talurahva Võerastemaja“ omanik selgel sõnal ja kaks aumeest löid kauba lukku. Ei mingit paberit ega moonakrahvi, ei pooletobilist ega oksahunnikust allkirja nagu Vokkjala Villemi juures.

Teisel hommikul kell kuus olin uulitsal, luud käes. Mu pühkimispiirkond oli küll päris laialdane, sest „Talurahva Võerastemaja“ asus Tõnismäe ja Tui tänava nurgal. Kuid palju prahti seal polnud ning luuaga ülekäimine ei nõudnud kuigi palju aega. Siis võtsin käsile puud, ning juba tulidki leib ja limonaad. Kella kümnest lükkasin käed püksitaskusse ning ajasin niisama ääri peale. Aitasin kokal vett tuua, katlaid tõsta. Käisin virtinaga turul. Et minusugune võib nii kerge vaevaga ära elada, seda polnud ma enne ei kusagilt kuulnud ega uneski osanud näha.

Kui ma teiste üüriliste ja nende sõpradega juba tuttavaks olin saanud, tekkis mulle üks lisakohustus. Nimelt kui nad võerastemaja suurtoas oma riigikultamise koosolekuid pidasid, pandi mind maja ette uulitsale „hallisid“ valvama. Ka erariides nuhi pidin ära tundma. Hoiatama pidin ka viienda jaoskonna „poliitilise“ eest, kui see oma pruuti tuli külastama, sest poisid kahtlesid kõvasti selle kuramaaži ehtsuses. Kui märkasin midagi, kästi kolm korda

kella tõmmata. Pererahvast ja köögikandi inimesi ei karde-
tud.

Siin sai mulle selgeks, miks viiendal aastal mõisaid põletati, et Vene riik on pursuide käpa all, et meiesugustelt kooritakse seitse nahka ja et maksma tuleb panna töörahva valitsus.

Kõik see oli mulle uus, kuid nii omane jutt, et panin lausa imeks, miks ma juba ammu iseseisvalt säärasele mõtetele ei tulnud. Kas või näiteks: kui Kadaste mõisa maad küla peale ära jagada, saaks iga perekond oma kümme tiinu juurde ja see poleks mitte kruusa-pealne ega kadakatealune, vaid sula põld ning heinamaa. Oleks omast käest leiba küll ja küll, merest püüa kala kõrvaseks. Nii-
samuti Võsul, Palmses, igal pool. Linnas panevad aga vabrikandid, kaupmehed ja spekulandid rahva töövilja taskusse ja sina, mees, ole õnnelik, kui sul silk ja kartul kõhus loksub. Ei, kõik rikkused tuleb jagada töörahvale!

Veel ei oska paljud lugeda ega kirjutada. Lihtnimese lapsele on juba kolmeklassiline haridus suur asi, gümnaasiumis õppimine täiesti üle jõu ja lausa imetegu, kui mõni töömehe poeg või tütar Tartu suuskooli läbi jõuab teha. Vaesus ja vaimupimedus on enamiku pärisosa.

Septembri keskpaiku ostis peremees endale Pärnu maanteelt väikese kahekorruselise maja. Käisin seal teiste töömeeste kaasas tapeetimas ja värvimas. Siis aga hakkas üks kindral Tõnismäele häärberit ehitama. Läksin podrätsiku juurde tööd küsima. Lubaski, päevapalk 80 kopikat.

„Talurahva Võerastemaja“ peremees pidas sõna ja mõne päeva pärast, kui tema kahekorruselise remont oli lõpetatud, hakkasin palka saama kindrali kaukast.

Uuel ehitusel oli müürseppi juba oma sada meest, sest maja taheti enne talve tulekut katuse alla viia. Tööjõudu pandi juurde, nii palju kui käsi kallale mahtus. Esimese korruse seinad saadi valmis juba oktoobris. Siis aga hakkasime streikima, sest kivide ja lubja kandmine teisele korrusele oli ränk töö, mille eest nõudsiime rubla vahetuses. Kolm päeva lasti meid logelda, kuid neljandal tuli ehitust kamandav insener ja teatas, et kõrgeistündinud kindralihärra „rahuldab armulikult tööliste palve“. Kümnetunnise tööpäeva eest terve rubla, see oli juba teenistus!

Jõudnud järjega kolmandale korrusele, proovisime veel palka juurde pressida, kuid seekord polnud meeste üksmeel enam nii suur kui enne. Seda taipasid nähtavasti ka töödejuhatajad. Laupäeva õhtul anti rahad kätte ja teatati, et kes rublaga rahul pole, argu esmaspäeva hommikul enam nagu näidaku. Streigi poolt hääletas

ainult kümnes osa töölisi, müürseppadest ei ükski, sest säärane teenistus polnud niigi laita.

Esmaspäeva hommikul läksin oma paarimehega, ühe Sommeri-nimelise poisiga, ehituse peavärvavasse. Nägime, et teised kivi-kandjad hakkasid seal juba tööle. Tahtsime ka sisse minna, kuid üks puuseppadest tuli vastu ja hakkas meid küll streigimurdjateks, küll tallalakkujateks söimama. Püüdsime talle selgeks teha, et kui kahesajast ainult kümnekond streigib, siis ei tule sellest nagunii midagi välja. Puusepp aga ajas oma. Siis püüdis Sommer meest kõrvale lükata, kuid see võttis telliskivi ja virutas mu paari-lisele.

Arvasin paremaks otsa ümber keerata. „Ega see siis ole ainuke koht leivapala teenimiseks,“ püüdsin ennast lohutada ja jätsin kähmlejad sinnapaika.

Teadsin, et ka Seevaldi kandis käis majade ehitus. Seadsin oma sammud sinna. Oli õnne ja sain tööd niisamuti kivi-kandjana. Kuid seal ei makstud tunni pealt, vaid kolmkümmend kopikat tuhandelt. Sellise kaubaga teenis mõni tugev ja tapva tööga kokkukasvanud saarlane küll koguni rublat poolteist päe-vas, kuid minul ei tahtnud mitte kuidagi üle kuuekümmne kopika õhtuks välja tulla. Vihmaste sügisilmadega hakkasid mu Võsul vigastada saanud varbad uuesti valutama. Õhtuti olin jalust ära nagu sant, hommikuti kangestas kogu keha puuhobuse pain-dumatus.

Hambad ristas, kannatasin laupäevani välja, sain oma neli rubla ning magasin pärast ühe unega pühapäeva lõunani. Pühapäeval küsis Altaia, mis mu jalgadega lahti. Rääkis vanamehele ära, miks mu kodarad enam sõna ei taha kuulda. Peremees naeris.

„Sellest saad varsti üle. Mõtlesin juba, et seesama viga mis mu voorimehel Vollil. Tema kah käis sedamoodi, jalad harkis.“

„Mis tõbi sel Vollil siis kallal oli,“ pärisin.

„Ah sihuke, pahade naiste käest saadud!“ lõi peremees käega.

Esmaspäeval ma tööle ei läinud. Lasksin lihastel lõdveneda. Ka ilmad kiskusid talvele, mis õieti enam välistöödele ei meelita-nudki. Sadas lumelõrtsi ja tormas. Teispäeva hommikul oli viis kraadi külma ning siis tuli taevast alla, kuiva tuhkiat lund nagu sõelajahu. Sadas päeva, sadas kaks ja kolmandal oli vanal Tallin-nal teraskülma talvetuule kaitseks paks valge vaip peal. Ja mis sa novembrilt muud-paremat skadki oodata.

Teisel tuisupäeval tuli peremees kööki, kus ma ajaviiteks kokal supikartuleid aitasin koorida. Küsis, kas ma ei tahaks pärast ilma paranemist tema hobusega sõifu minna. „Talurahva Võerastemajal“ oli nimelt kaks sõiduhobust, kellega käidi kordamööda linna vahel

raha teenimas. Aga pärast seda, kui voorimees Volli oli ühel ilusal päeval hakanud rangipuude kombel kõverdatud jalgadega käima ja ta hirmsa haigusega hospidali viidi, seisis troskad kasutult kuuris ja traavlid tallis tegid ainult sõnnikut.

Mis võis mul selle ettepaneku vastu olla! Töö on töö ja raha on raha. Järgmise päeva lõunaks, kui sadu järele andis, lõin peremehelt saadud voorimehevormi selga, läkkasin hobuse saani-aisade vahele, tõmbasin ratsmed looka ja riputasin kurinad loomale kaela. Hall oli pärast pikka puhkust erk ja pire nagu sälg. Kaapis jalaga lund ja norskas rõõmu pärast, et jälle kord pääseb uulitsale, kus jalad vaba voli saavad.

„Katsu vähemalt rubla tunnis välja teenida,“ manitses peremees, kes mind hoovivärvavani saatma tuli.

Kõigepealt lasksin mööda Pärnu maanteed üles Heina turu poole. Teel sinna peatas mind keegi noor proua, kaasas pisike plika ja umbes kümneaastane koolivormis poiss. Omavahel rääkisid nad vene keelt.

„Kudaa?“ küsisin.

„Nam siorovno,“ heitis proua käega.

Tahavad esimese lumega lihtsalt lusti sõita, taipasin ning lask-sin väledajalgsel Hallil üle Vene turu ja mööda Narva maanteed Kadrioru traavida. Päike paistis selgest talvetaevast, saan libises hääletult nagu purjepaat kaldaäärses vees, kurinad Halli kaelas löid õhu helisema. Küll võib ikka elu vahel ilus olla! mõtlesin kerge saani pukil istudes ja ohje vana voorimehe kombel kätega õlgade kõrgusel hoides. Sõitsin veidi rohkem kui tunni ja küsisin tasuks poolteist rubla. Mulle anti kaks. Olin nii rõõmus, et ei taibanud aitähki ütelda. Kas võib ilmas olla veel kergemat leiba!

Olime Halliga sel päeval sõidus kella kümneni õhtul ja teenistus 13 rubla ja 40 kopikat.

Isand Altaia nägu läks rõõmu täis. „Säh sulle kaks rubla aususe eest! Volli poleks viielistki koju toonud.“

Niisiis käisin Halliga sõidus, aitasin võõrastemaja kojamehe töid ära teha, ja kui aega üle jäi, siis olin kokk Leena käealune.

Ühel külmal detsembriõhtul kogunesid võõrastemaja suurtuppa Pilli Kusti, Taaler, Šilling, Pollmani Juhanes, Tikerpuu ja mõned teised, enamik selle sissesõiduhoovi alalised elanikud. Kus nad tööl käisid ja mis tegid, seda ma ei teadnud ega pärinud. Aimasin niigi, et selles majas olid kõik köögitudrukust kuni peremeheni välja riigikukutajatega ühes mestis. Minu asi oli tänavat valvata. Tol õhtul küsis mult Pollmani Juhanes, kas ma ei oleks nõus järgmise päeva pärastlõunal üht maalt saadetud pakki Liiva kõrt-sist ära tooma. Neil endil ei olevat aega. „Sõit on sõit,“ olin nõus.

Poisid maksid otsa ette kinni ja seletasid, et paki saan ühelt talumehelt, kes kella nelja ajal mind kõrtsi ees ootab. Leppemärgiks küsib ta minult: „Kas sina pidid need piiblid ära viima?“ Pärast paki kättesaamist pean selle kella kuueks Paldiski maantee apteeki viima, kus Pollmani Juhanes lubas mind kohata.

Kõik läks lihtsalt. Sain teisel päeval kokkulepitud ajal paki kätte ja ajasin Halliga sõrksõitu linna poole, sest kundet ma Liiva kõrtsi juurest peale ei saanud. Kui Tõnismäele jõudsin, oli kell kõigest pool kuus. Ajasin hobuse „Talurahva Võerastemaja“ hoo-vile, andsin loomale heinad ette ja läksin ise kööki pliidi juurde sõrmi sulatama ning kokalt midagi sooja suhu saama. Paki aga, mis polnud palju suurem tavalisest kingakarbist, jätsin saanikappi. Hoovil tuli mulle vastu turskenäoline poiss, jäi seisma, ajas jalad harki ja tema viinakõrbenud kõrist tulid tõgamisi öeldud sõnad: „Mõtled mu hunniku otsas kaua istuda? Olen endine voorimees Volli, kelle leiva sa ära võtsid.“

„Polnud see minu võtta ja ei ole mul ka midagi anda. Küsi peremehelt,“ ei osanud ma targemat vastu heita.

Köögis olin arvata veerand tundi, võtsin siis Halli suukoti kaeru täis ja sõitsin sammu Paldiski maantee poole. Enne apteegi kohale jõudmist hüüdis keegi mulle järele: „Pea kinni!“ Vaatasin tagasi – mundris kardavoi. Istus peale ja käskis sõita viiendasse politseijaoskonda. Surm, ... häda ja kroonukäsk – nende vastu ei või hakata ja nii keerasin siis Halli uue koosi peale. Tsaariseaduste pühakoja ette jõudnud, nägin ukse kõrval Vollit ja üht kahepaelameest. Paelakandja tuli jooksult saani juurde ja võttis kapist paki. Märkasin kohe, et see oli lahti võetud ja algsuurusest poole väiksem.

„Koori nüüd kähku oma kuub maha ja anna mulle tagasi! Siit sa juba täna-homme välja ei saa! Lähen viin vähemalt Altaia hobuse koju,“ kuraasitas Volli.

Nojah, loom oli tõesti vaja peremehele tagasi saata. Ega Hallil ole vaja kahtlase piiblipaki või inimeste sõlme jooksnud vahetõrgete pärast külma-nälga kannatada. Heitsin voorimehekasuka Vollile ning läksin kahe kardavoi vahel vapralt vastu oma saatusele. Ei osanud õieti midagi arvata. Selge oli ainult üks: kui juba tegu on politseiga, siis on siin minu jaoks üks sogane supp valmis keedetud, mille peakokaks võis olla ainult Volli. Võib-olla on pakis varastatud kraam? Pole võimalik! Kas tõesti Pollmani Juhanes, pealekauba Kadaste mees, võis mind niimoodi alt vedada?

Mind lootsiti sisse. Kui talvisest toahämarusest ja tubakasuitsust midagi läbi hakkas paistma, nägin kõigepealt ilmatu suurt lauda ja selle taga kaht vormikandjat, kellest teise ära tundsin. See oli

„Talurahva Võerastemaja“ peretütre peigmees, „poliitiline“ Landsmann. Ka tema tundis mu ära ja ei teinud sellest saladust.

„Ets kae, see on ju härra Altaia noor kojamees,“ lausus ta muigamisi. Naeratus polnud sõbralik. Hoopiski mitte see, millega ta Altaia tüdruku meelitas.

Teine ametimees võttis paberi ja hakkas küsima. „Perekonna, ees- ja isanimi? Elukoht? Sünniaeg?“ Kõik pandi ilusasti kirja. Seepeale võttis Landsmann otsa enda kätte. „Kus töötasite enne? Millal tulite Tallinna? Kust pärit?“

Polnud mul sinnamaani midagi varjata. Rääkisin pikalt-laialt vanematest ja sellest, kuidas kodust ära tulin ja mispärast ning kuidas ma lõpuks sattusin „Talurahva Võerastemajasse“, kus praegu pean üheksat ametit.

„Kas tead, miks sind siia toodi?“

„Ei.“

„Oled seda pakki enne näinud?“ pistis Landsmann Liiva kõrtsi ees saadud „piiblid“ mulle nina alla.

„Jah!“

„Aa-ah! Aga millal?“

„Siinsamas jaoskonna ees, kui see saanikapist välja võeti,“ valetasin täie suuga ja vaatasin härra Landsmannile otse silma. Panin isegi vähe imeks, kui kergesti ja valutult see mul välja kukkus.

„Aga kuidas pakk su saanikappi sattus?“

„Ei tea. Lõuna ajal, kui „Talurahva Võerastemaja“ hoovis hobuse saanikapist kaerakoti võtsin, siis veel ei olnud. Selle veerand tunni sees, mis ma köögis silgu ja kartulite söömiseks kulutasin, pidi see sinna pandama.“

„Kas märkasid hoovis teisi inimesi, kui sa lõunat võtma läksid?“

„Ainult sedasama Vollit, kes siit praegu peremehe hobusel minema sõitis.“

„Khm!“ kõhatas ametimees. „Nii-nii... Siis sa ei teagi, mis siin sees on?“

„Ei!“

Landsmann võttis paki nurga lahti ja näitas mulle tihedalt kokkuressitud paberilehti. „Kas nüüd on selge?“

Vaatasin huviga, kuid lehtedele trükitud sõnad jäid pakkimis-paberi varju ja ma ei saanud sealt midagi välja lugeda.

„Lubage, härra Landsmann,“ sirutasin käe üle laua.

„Kuss!“ hoiatas „poliitiline“ ja suskas paki lauasahtlisse. „Dežurna, viige see poiss ära! Las ootab ja mõtle!“

Mind juhutati kõrvaltuppa. Uks keerati väljastpoolt lukku. Ja nii ma siis istusin, ootasin ja mõtlesin. Küllap seal pakis ikka midagi tsaarivastast võis olla, et kohe politseid ja „poliitilised“

jaol. Pangu kas või trellide taha, aga omamaa meeste, Pollmanni Juhanese ja Tikerpuu peale keelt ma ei kannan! Pärast kogu Kadaste laid ja Käina vald kära täis, et Metsniidi Kusti sõi teised sisse.

Jaoskonnast viidi mind Vene tänava arestimaja teisele korrusele. Seal oli suur ruum, 15–20 areteeritu jaoks, seinad viie jala kõrguseni laudadest ja sealt alates kuni laeni sõrmejämmedustest raudvarbadest, et vangivalvur võiks vahikäigust otse üle seina sisse vaadata. Alakorrusel peeti kinni naisi.

Peamised asukad siin olid eeluurimisalused ja need, kelle karistus-aeg ei ulatunud üle ühe kuu.

Vangi elu eeluurimise ajal oli üks igavavõitu olemine. Vahi-alused mornid ja mõttes – tea, palju soolatakse? Vahel käisid virtin Aitsami Mari ja kokk Kuru Leena mulle padajänni – suhk-rut, saia ja vorsti – toomas. Mõnikord oli neil kaasas koguni pakk paberosse. Sellest aga pikalt ei piisanud. Jagada tuli ka teistega, sest säärane oli juba arestikambri kirjapanemata seadus.

Ülekuulamisele viidi mind ainult üks kord, et küsida, kes mulle proklamatsioonid andis ja kuhu mind kästi need viia. Ajasin üht ja sedasama joru, et ma ei oska mitte kuidagi arvata, kes mulle need paberid saanikappi sokutas. Ähvardati ka vitsahirmuga, kuid peksmiseni siiski ei läinud.

Sellesama vangimaja hoovipealses osas asus ka rahukohus, kuhu mind pärast paarinädalast kinnipidamist püssimeeste vahel viidi. Õieti oleks seda kohut küll niisama hästi vaenu- ja valekohtuks võinud nimetada, sest tunnistajateks olid needsamad „hallid“, kes mind areteerisid. Välja oli otsitud ka üks mulle täiesti tundmatu erariides mees.

See sell kinnitas vande all, et tema ise näinud, kuidas ma olevat ühel päeval „Talurahva Võerastemaja“ hoovis enne lõunale minekut mingi paki saanikappi ära peitnud. Kui mina söömas olin, läinud ta vaatama ja leidnud, et tegu on riigivastaste proklamatsioonidega. Nagu iga riigitruu inimese kohus, jooksnud ta siis Paldiski maantee jaoskonda seda ütlema.

Ilus lokkisjuukseline süüdistaja rääkis nii pikalt, targalt ja paragrahvinumbritega segi, et jäin kuulates tukkuma. Kohus läks ja tuli, ainult tsaar vaatas oma pildilt ühteviisi häirimatult alla. Mulle kui alaealisele mõisteti kaks ja pool kuud türmi.

Teisel hommikul viidi mind Toompea vangla „lastetuppa“ ehk „kooliklassi“, nagu kongi nr. 10 seal kutsuti. Kümnes kong oli

jaotatud kaheks eri ruumiks. Vaheseinas ukseauk, kuid uks puudus. Tagatoas olid end sisse seadnud vanad sulid, eespool algajad. Kõik korra ja kombe kohaselt. Kust siis alles oma ametiredeli alu-misel astmel olev kelm „hariduse“ saab kui mitte vanematelt kol-leegidelt? Sellest siis muidugi ka nimetus „kooliklass“, sest siit võis väljuda juba kvalifitseeritud kurjategijana. Õieti oleksin pidanud olema mina poliitiliste seas, aga kui ma sellest juttu tegin, vastati, et teist alaealiste kinnipidamiskohta Tallinnas ei olevat. Tuli leppida.

„Omaklassi“ poistest oli kõige staažikam Kompasna Voltsiks kutsutu, kes seekord istus kardavoi pussitamise pärast.

Sügavale peidetud silmade ja luurava pilguga väike Kompasna Volts, kelle juuksepiir ja kulmud kokku sulasid, armastas ütelda:

„Äh, vargus ja muu sihuke... Pole mehe töö! Aga vaata, kui sa ikka elu ja surma peale lähed... Ihu kuklast suure varbani mõnu täis. Proovige! Tasub ära.“

Veel istus seal keegi Viljandimaa sulaspöiss, kes oli oma pere-mehe nii kõvasti kaenlasse võtnud, et see oli kaotanud paariks kuuks isu niihästi söögiks kui ka tööliste tagaajamiseks, rääkimata teenijatüdrukute voodisse pugemisest.

„Kurladi köögats!“ kirus pisut pehmevõitu r-iga pöiss oma endist peremeest. „Kas ma ei rüpsinud tal pimedast pimedani põllul tööd – mis mul selle vastu –, aga ninaesist ei täinud anda. Leiva-kannikas seisis luku taga, paljas jahukörlt ja karltul. Mind siis võttis nii nõrlgaks, et jäin ühel päeval krlaavikaldale tukkuma. Hobu, rlumal loom, läks koju, sahk lossadi-lossadi jarlel. Ma’p kuulnud-tund miskit enne, kui perlemees mulle piitsaga üle küür-lu tõmbas. Noh, poisid, omal jalal küll tuli, aga vankrliga viidi tagasi. Võib-olla oleksin ta tükki vanakurladile saat, aga kisa peale jooksid naised vahele.“ lõpetas Mulgimaa popsipöiss oma loo.

„Ise olid näljast puha otsas, jäid kraavikaldale kõhutühjast kõve-rasse nagu sitmekook, aga kust sa peremehe peksmiseks jõu võt-sid?“ tõmbasime meie.

„Vaata, kui viha su rlusikad rlulli kisub, siis tuleb ka rlammu nii palju, et tõmba kas või kasekänd maast välja.“ teadis talupoiss.

Tol ajal sai vang kaks naela leiba päevas. Sinna juurde anti hommikuti ja õhtuti kruusitais vett. Lõunaks toodi toop suppi. Pühapäeviti saime lisaks kolm silku ühe misjonäriproua annetu-sest, kes kinkis neid vangimajale igal aastal mitu tundi. Vabalt võtta võis ainult soola. Ega sellest kõigest kõhtu täis saanud, aga kel väljastpoolt saadetud suupöolis ja lahtisaamise lootus jäksu juurde andsid, pidas niihästi ihu- kui ka elujõu poolest päris vap-ralt vastu.

Päevad läksid ja varsti oli karistus kantud. Isale olin ka oma lahtisaamise päevast kirjutanud ja ta tuli Kadastest mulle Tallinna vastu. Taat ootas vangimaja väravas, kaasas ka linnas elav tädi Anna. Kumbki neist ei ütelnud mulle ühtki kurja sõna. Tädi lõi kaks kätt kokku ja vadistas oma ahhide ja ohhide saatel, et tema ei oleks mind tänaval vastu tulles küll enam ära tundnud, ma olevat nii kõhnaks ja kleenukeseks jäänud.

Hobuse oli isa Tartu maanteele lell Villemi juurde jätnud. Sinna jõudsimel öhtu eel. Isavend oli viimaste aastate jooksul endale kõhu ette söönud, käed valged ja villpehmed. Ainult tema harkis habe oli endine. Lell tuli meile hoovil vastu. Vaatas mind: „Poiss vii kõigepealt sauna, las loputab vangimajast toodud täid maha!”

„Täna on teisipäev ja ükski saun siin linnas ei suitse, niipalju peaksid sa isegi teadma,” vastas isa nagu piitsalöögiga ja käskis mind vankrile istuda. Viskas heinakessi kardaste vahele, võttis ohjad ja ei öelnud oma rikkale vennale enam ühtki sõna. Sõitsime uulitsale.

Ostsime Vene turu äärest kaubaputkast paari pesu, poest pool toopi viina ning tädi Anna viis meid enda poole. Tema elas nüüd oma Mardiga Uus-Tatari tänavas.

Täisid mul polnud, kuid igaks juhaks soojendas tädi katlatäie vett ja juhatas mind kuuri, kus end puhtaks pesin. Märtsikuu külm öhtu pani mu alasti ja märjad ihuliikmed küll pisut lõdisema, kuid seda kiirem olin särki selga ajama ja tuppa jooksmas. Tädi mees Mart ja isa olid vahepeal jõudnud juba pudeliga algust teha. Sain minagi oma pärastisauna kāraka.

Panin end riidesse ja otsustasin veel selsamal öhtul Tõnismäel ära käia. „Talurahva Võerastemaja” suur eestuba oli vaikne. Küljepingil tukkus üksainus vanamees. Peremehe tütar Nadja lugesi leti taga raamatut ja tundis mu ära alles siis, kui papa-mamma järele küsisin.

„Püha rist, August! Juba lahti! Kogu majarahvas on täna öhtul Liisa pulmas. Ega nad sealt enne hommikut jõua. Eks sa jää siis jälle meie juurde?”

Rääkisin Nadjale, kuidas lood on ja et ma tuln ainult oma asjade järele.

„Oh, oleks virtingi kodus!” hädaldas ümmargune ja trullakas Nadja. „Kust mina tean.” Läks ja tõi siiski mu uue ülikonna ja muud asjad kusagilt lagedale. Pakkisin oma kraaminatukese kokku ja lubasin varahommikul hobusega kastile järele tulla. Kui tädi poole jõudsin, oli aeg päris hiline ja teised puhkasid juba. Minu jaoks oli toanurgas linaga kaetud heinakott ja tekk. Isa ma ei näinud. Küllap oli siiski ühes hobusega lell Villemi poole õomajale

läinud, sest tädi Annal ja Mardil ei olnud veolooma jaoks talliruumi.

Juba kella kuue ajal oli isa ukse taga. Mart võttis hoovivärava võtme ja varsti kolises ka vanker maja ette. Taat rääkis, et ta tukkunud venna köögis, tuppa polevat lastud. Kella viiest tulnud tulema. Ostnud hobusele turult leisika kaeru, paar puuda heinu ja kõik olevat reisiks valmis. Isa meel oli kibe, et nüüd, kus Villem haljal oksal, pole endist viisi elav vaene veli tema arust enam inimene.

„Seitse aastat tagasi käis Tuhalast hobuse ja kogu perega meil. Toitsin teda ja ta naist-lapsi ning ta looma rohkem kui nädala, ehkki ise olin ostumees. Ja kõik, mis ta ütles, oli see, et tema etukas olla selle nädalaga palju lahjemaks jäänud,” meenus isale.

Tädi Anna keetis kuuma teevett, viinanaps ja sai olid isa poolt. Hobuse söötmise-jootmise eest hoolitsesin mina. Kella poole kaheksaks jõudsimel niikaugale, et võisime vankrile istuda.

„Talurahva Võerastemaja” ukSED olid juba avatud. Suurtoast leidsin Altaia proua. Jätsin perenaisega jumalaga, jooksin kööki, pigistasin Aitsami Mari ja Leena kätt, võtsin oma asjad ja viisin vankrile. Hooviväravani saatma tulnud naised jõudsid mulle sosistada, et poistega olevat seni kõik korras, elus ja terved, keegi ei ole sandarmite kätte sattunud. Jätsin neile terviseid ning istusin isa kõrvale kartsaste vahele.

Kui hobune märkas, et tema pea Paldiski maantee poole pöörati, tegi ta algul päris head sörki. Keilas läksime alevi vesiveski möldri poole, kes oli Kadastest pärit. Sõitsime hobust ja võtsime ka ise kehakinnitust. Tunni poolteise pärast andsime loomale taas vaba voli kodu poole joosta. Öö külitasin Leena kõrtsitoa küljepingil, hobune sara all.

Hommikul vara oli taas sõit sees, sest oli tahtmine öhtuks jõuda Rohukülla. Kuid hobune, kes oli algul küll jõudumööda jooksummu teinud, väsis ja ei saanud me enne pimedat kaugemale kui Haapsallu Haki kõrtsi. Seal teati rääkida, et väin olla ikka veel viis ja varavalgega sõidavad Hiiumaa poole ka posthobused.

Ka siin olime ühes koiduga taas jalul. Meie õomaja oli juba öhtul ära klaaritud ning pärast hommikust söögikorda ning leivakoti suu kinnisidumist rakendasin hobuse saani ette. Vankri oli taat tulles kõrtsmikult laenanud ja see jäi nüüd siia. Selle aja jooksul tulid Haapsalust veel kolm rege ja sõit läks Rohukülla, kust talitee jäljed väinajäälle viisid. Nüüd pidid meie neljajalgseid ühe soojaga kuni poolevahe märkideni välja jooksmas. Seal said nad tuusti heinu ja suutäie leiba ning veerand tundi jahtuda. Taas

tõusis ajaja piits. Ilm oli tuisune ja aeg vastu kevadet. Mida varem kindlale maale, seda parem.

Meie Kõrb teadis teed ja tavasid. Teadis ka, et kodus ootab soe laut, toaleige jahune jook ning kuiv küljealune. Seepärast ei malkanud ta Heltermaa kõrtsi ees poolt tundigi paigal püsida, vaid hakkas varsti esimese jalaga lund ja liiva kraapima ning meid jalastele kutsuma.

Sõitsime Soonlepalt rannajäälle, sealt kõige lähemat teed mööda Salinõmme vahelt läbi otse Kadastesse. Pärast olime heal ajal. Jõudsime veel saunagi kütta.

9

Teisel päeval võtsin jällegi jalge alla eelmisel kevadel käidud tee. Läksin taas Viirekülla Vokkjala Villemi käest laevasantsu küsima. Mul oli õnne. Leidsin kipri ühispoe eest, kus ta oma kompanjoni, Kerisekivi Juhanesega juttu ajas. Tuli välja, et Villem oli möödunud kevadel ikka tõtt rääkinud. Võttis mu kuuenööbist kinni, viis poe trepile ja näitas Moorjaagu sadama poole.

„Nääd sa, see keikse pitkemate mastidega kaljas oo mo „Korentus“. Kõpu Aaronite käest ostet. Laadib ligemale viis tuhat puuda.“

„Laev sul vägev küll, aga kuidas sel aastal kohaga on? Mineval kevadel Võsul aetud juttu mäletad?“ nõudsin selgust.

„Korram! Kut ütlesin, nõnna oo. Juhanes, näida munserooli!“

Kerisekivi, kelle näokuju ja nahavärv tegid au tema perekonnanimel, võttis oma tohutu suure kasuka taskust õhukese vihiku ja ulatas mulle. Lugesin mustvalgele pandud nimesid, mille all puudus ainult veel tsaarikulliga pitser:

Villem Vokkjalg – kapten.
Bernhard Põllu – tüürimees.
Aleksander Tüll – täismadrus.
August Värt – nooremadrus.
Johannes Saarna – kokk.

Minu palgalahtrisse oli märgitud 15 rubla. Kui ma sinnamaani olin jõudnud, lausus kipper:

„Sööma pead muidugist omal kulul.“

Lõime käed kokku ja läksime poe vastas asuvasse kõrtsi liikusid jooma.

Loomulikult maksin mina. Pärast esimest pooletuobist tahtis Villem veel, kuid Kerisekivi Juhanes oli vastu ja polnud minulgi suuremat lusti oma kopikaid lauale laduda.

Sain käsu aprillikuu esimesel esmaspäeval oma kraamiga laevale tulla. „Niipea kut Sõru silmast jää läind, oo „Korentusel“ sõit sees. Enne taris purjud parandada, tekk triivida, tuhat muud tegu teha.“ seletas Vokkjala Villem vintis inimese asjalikkusega ning toppis rihma alt väljalibiseva püksivärvli õigele kohale.

„Korentuse“ esimene reis läheb Saaremaale, Küdema lahte. Sealt võtab palgilasti Tallinna. Mis edasi, seda näeb,“ lisas Kerisekivi, kes nüüd „kumpanii“ „Delfiinil“ kipriks sõitis.

Jürikuu esimene esmaspäev polnud enam kaugel. Kui tol kohakuulamise pärastlõunal kodu poole sammusin, oli päike kevadiselt lõbusanäoline, taevast sinisem kui kunagi varem, tumedaks tõmbuv lahejää lubas peatselt vaba vett. Mu mõtted olid kerged, jalgadel polnud kaalu. Merele! Saapataldade all krigisev maanteekruuski kordas igal sammul: „Merele, merele, merele!“

Ilmad muudkui läksid soojemaks. Lumi vajus kokku, nagu vaht ning kevad vaatas sisse uksest ja unkast. Moorjaagu sadamas kadus jää laevade ümbert. Ojarest voolas lahelõukasse nii palju metsaleiget vett, et mere talvekasukas muutus lausa räbalateks. Juba võis niihästi Kadaste kui ka Viireküla poolt paadiga Moorjaaku purjetada. Kuid ikka veel ei tulnud seda õiget läänetormi, mis oleks laidudevahelise jää lõplikult rannakruusale hunnikusse lükanud, laevateed vabaks teinud.

Vokkjala Villemiga oli meil küll juttu olnud aprillikuu esimesest esmaspäevast, kuid siis sain uue käsu veel pisut oodata. Alles jürikuu viieteistkümnendal tuli kiprilt kindel ja lõplik korraldus olla järgmisel hommikul kell kümme Viireküla ühispoe ees, kaasas kirst ja kraamikott.

Niisiis jälle jumalagajätmine, õnnesoovid ja muu lahkumisjutt. Muidugi oleks mul olnud lähem otse laevale minna, kuid kapteni käsk pole jumala omast sugugi väiksem ja nii me siis astusime Kõrviga selle seitse versta maha, isa kaasas hobuse tagasitoojaks.

Kui kohale jõudsime, oli Viireküla poe juures noor laat. Koos oli palju mererahvast, kõik tahtsid Moorjaagu sadamas olevatele laevadele pääseda. Hobuseid-vankreid jätkus küll avarale viinamonopoli õuele, küll ühispoe lasilate külge, lähedased külatänavad äärsed kraavikaldadki kihasid inimestest. Viinapoe ees tuias purjus poistekari, siin-seal rippus mehe kaelas naine ja nuttis. Emmaste poolt poistel oli kaasas lõõtspill ja nende kamp proovis tantsu.

Lõuna paiku tuli ka kipper ja ütles, et vanemadrus Tüllil Sassa viib mind laevale, kus jään algul vahimeheks. Kipril oli hea käskida, aga seda väikese linna nime kandjat poisikolakat polnud kusagil. Viimati nähtud teda küla teises otsas, purupurjus ja puutumata pooletuobine veel kaenla all. Seepeale käskis kipper koka-

poiss Saarnal see sõudmistöö ära teha. Juba mineval aastal „Del-fiinil“ oli Vokkjala Villem „Aaleksiga“ mitu risti näinud, aga sel suvel on ta ikkagi vanemadruseks ülendatud. Küllap jällegi Kerisekivi Juhanese sokutatud, mõtlesin.

Rand oli lausaline. Laeva luup kaldast kaugel. Isa viis Kõrviga mu seitse asja paati ning läks tagasi. Saarnaga pärast pooletunni-list aerukastmist laeva juurde jõudnud, ronisime pardale ja imet-lesime, kui kõrged ikka võivad olla ühe kaljase mastid. Süda-Hiiu-maalt Pärsmäe külast pärit kokapoiss pani imeks puhtast uudsus-est, kuid mul tekkisid maste vaadates hoopis teised mõtted... Enne lahkumist andis Villem mulle Vene riigilipu ning käskis lae-val-grootmasti tengatoppi tõmmata. Talveks allavõetud plaguliin tuli mul endal nüüd läbi viia.

Varsti sõudis kokapoiss Saarna, aerud risa-räsa, kälda poole tagasi, mina jäin tekile üksi oma pisikese mure ja suure rõõmuga. Murega, kuidas lipuliini läbi saan, ja õnnetundega selle üle, et lõpuks ometi tallan madrusena laevatekki, olgu see siis pealegi Vokkjala Villemi „Korentus“. Algas on tehtud, küllap suuremad ja uhkemad alused ootavad ees. Lõppsiht – Ameerika. Eluaeg ja tegude tegemise aeg pikk.

Plaguliinipuntra leidsin kajutist, harutasin lahti, sidusin otsa ümber keha ja alustasin teed üles tengatopi poole. Juba vandiveeb-linguid mööda astudes hoidsin keha nii pulkade lähedale, et kuue-nööbid tekile sadasid, kuid õige rassimine algas alles saalingust. Kaks alasti tengvanti ja kõik. Tuge jalgadele polnud õieti kusagil, tuli loota ainult käte jõule. All paarkümmend sülda lagedat lange-mist, ülal taevakumm veelgi kaugemal. Kuid ülespoole polnud seni veel keegi kukkunud, seepärast ma kogu aeg julgelt sinna vaatasingi. Tenganupp tuli lähemale ja lähemale, kuni ulatusin sellest kinni haarama. Sain liiniotsa plokist läbi ja lasksin siis end lohinal allapoole. Üles aga vaatasin nii kaua, kuni jalad taas tekki puudutasid. „Ah, tühiasi!“ julgustasin end järgmiste kordade jaoks ning sidusin lipu plaguliini külge. Ja mõne minuti pärast nägid Viireküla, Moorjaagu ja võib-olla koguni Käina inimesed, et „Korentusel“ on suvesõitudeks mehed pardal ja laeval elu sees. Kõrgel taeva all lehvis pärastlõunaistes päikesekiirtes riigilipu kiren-dav kangas, vastu parrast lartsas kevadine vesi. Ja mina selle kahe uhkuse vahel! Tulevik tundus mulle üksainus tants ja lillepidu.

Otsisin nüüd potid-pannid ja muud sööginõud kambüüsikappi-dest välja ning keetsin endale mundrys tuhleid, jahukastet ja tee-vett. Pärast sööki hakkasin magamisaset korda seadma. Kuid mis seal õieti seada oligi. Laotasin tühja aluskoti ruhvi ülemise koi põhilaudadele, selle peale sõba, puuhalg käis padja eest. Küllap

pärastpoole, kui kusagile kai külge otsad kinni saab, on võimalust mugavustele mõelda. Aprilliöö külma peletamiseks oleks õieti vaja olnud ruhvi raudahju tuli teha, ent olin liiga väsinud, et puude lõhkumisega jännata. Lootes iseenda veresoojusele ja ema tehtud kirjukoelisele sõbale, sulgesin ukse ning heitsin koiparraste vahele.

Virgusin alles siis, kui laeva välispoordi pihta käis tagumine. Hüppasin vanadesse saapakoonudesse ja jooksin vaatama. Üle lahe laius hommikuhämar uduline. „Korentuse“ parda kõrval nägin luupi, kust vanemadrus Tüll ja kokk Saarna nõudsid trepinööri. Pohmeluses Tüll Sassa oli mütsita ja tema püksid-pintsak kõne-leid ööbimisest maanteekraavis. Ka Saarna hädali juuksed ning sinkjad silmaalused pajatasid, et polnud temagi viinapattu tege-mata toime tulnud.

Raskest ööst hoolimata püüdsid mõlemad olla reipad ja kaasa-antud paaripuudane petrooleuminõu kerkis nende ühisest käte-rammusest päris hõlpsasti tekile. Seejärel oli poistel tulikiire tagasi-minekuga, kuna kaldal ootavat kipper. Pealegi pöördus tuul kogu aeg vastupäeva, mis ei töotanud head ilma. Juba praegu puhus äärsakas edelatuul, paistis, nagu lisaks kogu aeg tuhinat juurde.

Pärast luubi lahkumist muutuski hommikune süütu uduline tormihäguks, mida valjenev vesikaar ühes madalate hallvattpilve-dega ida poole kihutas. Säärane tuulerutt tõmbas endaga kaasa lahe keskel seisva jäävälja. Juba tõusid Suurrahu kivikaridele kõr-ged valkjashallid kahvad. Ronisin masti, kust ulatus silm nägema, et ka Kadaste säärel ning lugematute laidude kallastel kerkis triiv-jäävall. Rahutu mereselg raputas endalt viimased talvekatte räba-lad ning siis lükkas taevas oma kastekannu uurakile ja piserdas vihmaveevalingutega üle niihästi kevadkõntsase maa kui ka kadu-misele määratud jää.

Ilm läks nii pahaks, et ajas mind taas ruhvi seinte vahele. Tegin tule ahju ja keetsin kuuma teed. Seepeale kuulatasin tükk aega, kuidas tuul vantides orelit mängis ja vihm tekiplankudel trummel-das. Säärasel „pahailma pühal“ polnud kedagi enam oodata. Küllap Vokkjala Villem peab jääminekupidu, Sass ja Saarna parandavad pead. Ka mina lasksin endal elu hea maitsta. Tõmbasin trepinööri üles ja magasin rahumeeli kogu päeva ning järgmise öö takkapihta.

Tormipillerkaar jätkus järgmiselgi päeval. Hooti löid vihmapiid-robinal vastu ruhviseina ja lagedaid peepeuid. Süütasin poolhama-ras meeskonnaruumis lambi ja sirvisin „Vürst Gabrieli“, mis oli mul juba mitu-setu korda läbi loetud. Keskpäeval käisin pumpa katsumas. Kuid näis, et „Korentus“ pidas yee väljaspool ja pumba-kannudest tuli vaid halli soumi.

Alles järgmisel ööl keeras tuul loodesse, pühkides oma suure

luuaga laotuses ujuva udu ja pilvepudemed taevaisa suurde prahikasti. Kui siis päike Seljaniidi metsa tagant välja piilus ja selle sädemeis ketas lõpuks kõrgele üle saarte ja laidude tõusis, ei hakanud talle silma ühtki hatakat taevakummil ega ainsatki jääkildu meres.

Hommikul valendasid Viireküla all, nagu minevalgi kevadel „Delfiini“ tekilt vaadatuna, kümned paadipurjenukad, läigahtasid lugematud aerulabad. Maad mööda vajus Moorjaagu randa hobuseid, vankreid ja mehi. See oli päev, mil kõik purjekõlblikud alused said endale meeskonnad peale ja läksid seilide alla.

Tüllil Sass ja Saarna sõudsid „Korentuse“ pardale väikese luubiga. Nad rääkisid, et kipper oma kirstu ja kotiga ning tüürimees lubanud tulla suures paadis. Kuid juba nad olidki seal. Uhke kaarega kihutas Vokkjala Villemi kiilpaat, täis purjepress peal, ahtri poolt laeva poordi äärde.

„Korentus“ ahoi! Vangliin vastu võtta!“ kamandas kleenukese kapteni jäme bass.

Jäik manillaots lendas pradinal laeva tekile, kus meie ootavad käed selle kinni püüdsid. Peale kipri olid paadis veel tüürimees Põllu Pärni, kaasreeder Kerisekivi Juhanes, mitu kasti, kotti, madratsit ja muud kraami ning nende vahel Vokkjala Villemi möödunud kevadel Saaremaalt toodud teenijatüdruk Roosil. Algul mõtlesime, et ta on võetud kaasa kapteni kajutit kraamima või muuks naisekätt vajavaks tööks, kuid Roosil lai selg kadus ühes Villemi harkjalgadega kaptenikajuti ukse taha ja enam me teda sel päeval ei näinud. Üks arvas üht, teine teist. Aga mis see õieti meie asi oli.

Meie mure oli „Korentusele“ kiiresti purjed alla lüüa, sest tuul oli aitaja ning ilm väljasõiduks nagu tellimise peale tehtud. Kui laeva õhtu eel aga lõpuks mereklaariks saime, vaibus tuul täiesti ja sel päeval ei tulnud meil ankruhiivamisest midagi välja. Ent koos järgmise koiduga tuli ilusat kaldanuhinat ja mehed äratati purjesid juurde võtma.

„Eluga-eluga! Tõmma, Aaleks, ega see klou nii kergesti katki prutsa,“ ergutas kipper ja seletas lisaks: „Taris täna veel Saaremaale Laugu alla jõuda, lasta säälsel sepal uus vintsihantel ja muud rauatöid tehja.“

Murdsin pead, miks kipper neid lihtsaid riistakesi talve jooksul Moorjaagu sepapajas ise valmis ei vasardanud. Tulin mõtlele, et Vokkjala Villem ei saanud ju meti meestele ütelda: „Neh, mo Roosil taris mena oma papat-mammata vaatama ja ma isi ka tahaks tüdruku vanematele ja kogu nende suguseltsile oma uue laeva pikkasid mastisid näidata. Kis täab, Liisu kodus juba kõhib, kauaks teda änam...“

Ka sel kevadel sai Vokkjala Villemi laev esimesena Moorjaagult välja. „Delfiini“ oli „Korentus“ ligi neli korda suurem. Pisike kipper ise kah oleks nagu pikemaks kasvanud. Käis kohe suure mere kapteni kombel kajutilael edasi-tagasi, kiiker kaelas, ja sihtis maamärkisid, sest nii vara ei olnud toodreid seespool Suurrahu veel väljas. Paras topselituul puhus loodest ja Villem pidas paremat halssi, kuni Kadaste säärest klaariks saime. Siis käsutati kõik kaltsud juurde ja „Korentus“ tegi saartevahelises vaiksuses oma kõva seitse sõlme. Lootsime lõunaks Laugu alla jõuda.

„Korentus“ oli vana seilaja ning oma eluajal näinud mitmeid meresid ja mehi, aga laeva seekordsel kohal Saarnal oli küll esimene kord längukaldunud pliidiplaadil kohvi keeta. Vesi loksus üle katlaääre, kustutas tule ning poisil oli nutt varuks. Villem aga sünas teda küll villikäpaks, küll teist ja kolmandat moodi. Ega kipper nii paha mees olnudki ja poleks ta nii tühise asja pärast muidu manama kah hakanud, aga Roosile oli ju ometi vaja näidata, kes on kapten laevas, võimas ja vägev nagu jumal taevas.

Olnuks kipril tõesti jumala võim käes, oleks ta Sõru silmast sissekäiva voolu ära muutnud ja tasaseks lõõnud ka tormijärgse lainejõmmi, mis laevale suurelt merelt vastu veeres. Aga sinna Vokkjala Villemi voli ei ulatunud ja nii kulus nelja tunni asemel seitse, enne kui laev Laugu alla jõudis.

Nüüd nägime jälle Roosit. Madal, tups ja tugev, seisis ta oma pusaga kajutiuksel ning ootas, kuni me paadi alla saime. Tema kevadpäikest saanud telliskivi karva nägu ja kaks oma tähtsusest teadlikku silma ütlesid kõigile, kes ilmest oskasid lugeda: „Vaadake, mina olen see, kes sel laeval õieti valitseb! Üksainus sõna, ja kapten ise on mu ees põlvili või pikali!“

Mind ja Tüllil Sassat käsutati kaptenit ja Roosit maale aerutama. Rand oli lauge ning riidaline, sõuda hea hulk maad. Kaldalt vaadates polnud ankrul seisva „Korentuse“ kõrged mastid palju pikemad kui kaks tuletikku. Tõmbasime paadi lautrikivide äärde. Tundes üle hulga aja jalgade all taas kodukallast, muutus Roosil hõrdaks. Kutsus Aleksit ja mindki oma isakodu vaatama.

Külalisi oli nähtavasti oodatud. Põrandad küüritud, puhtaks pestud laual õllekapp, vahtu üle ääre ajav humalamärg sees.

Kui kibu oli jõudnud korda kaks ringi käia, anti mulle käsk lipata Tomba kõrtsi ja tuua sealt toop viina. Neil hea ütelda, et lippa! Aga kuidas sa ikka kogu aeg lippad, kui sinna saab Laugult oma kõva viis versta ja teist niisama palju tagasi. Tegin, mis suutsin, ja vähem kui kahe tunni pärast oli käsk täidetud. Just parajaks ajaks: keset lauda auras juba suur vaagnatäis äsja katlast võetud kuumi kartuleid, reni kummalgi otsal liuad kaaliviilude ja lihaga.

Kui kogu selle isuäratava rikkuse vahele veel kaks pooletuobist istutasin, polnud laua äärde asumiseks perenaise poolt küll kahte käsku vaja.

Roosi isa oli väike terava ninaga mees, kes kandis rillisid, nagu seal kandis Saaremaal öeldi, ema aga vanamehe kõrval veel küllalt noor ja krops. Laua äärde istus ka Roosi vanem õde Roosa, kelle jumekas nägu tema eesnimel täiel määral vastas.

Villem jäi varsti vinti ja talle olid nad ühed roosid mõlemad, kes kordamööda kipri sülest läbi käisid. Tüdrukud itsitasid ja vandelgi oli hea meel, et säärase suure laeva kapten nende tütardest välja teeb.

Ei tulnud meil sel päeval sepatööst miskit. Öhtul kogunes rahvast juurde, küll tüdrukuid, küll poisse. Ei puudunud pillimeeski. Villem lõi oma harkjalga äärist polkamasurkat, et põrandalauad praksusid ja päringud põrusid. Aeg oli juba kaugelt üle kesköö, kui „pill ütles, pidu lõppes“.

Järgmisel hommikul ei saanud peale minu ja perenaise enne kella kümnet keegi jalgu alla. Siis tõusid ka teised ja hakkasid pead parandama ning selleks see päev kuluski. Taas tuli mul Tomba kõrtsis viina järel käia, sest ainult õllel arvati tervekstegevat jõudu liiga vähe olevat. Kolmanda päeva hommikul olin õige vara jalul ja nägin, kuidas perenaine õlleankrute põhjast pärmi pudelitesse villis. Seejärel kallast ta ühest poolikust astjast toopi kümme puhast õlut tsetvertnoidesse, pani kõvasti korgi alla ning viis ja laskis nõõri otsas kaevu. Pilgutas mulle silma: „Ära sa kellelegi hinga! Muidu ei tule ka täna tööst miskit! Pead parandagu pärmiga, kui tahavad.“

Läksin randa ja nägin, et laeva nina vaatas maakaare poole. Tähendab, tuul oli edasiminekuks aitaja. Tagasi tulles märkasin sepapaja katuselaudade vahelt väljuvat paksu kivisöesuitsu. Seal kummardusid Villem ja Aleks alasi kohale, haamid käisid kill ja põmm. Peremees ise tõmbas lõõtsa. Vahetevahel rüübiti üle kibuaäre pärmisegust õlut.

Vintsivänt oli poole tunni töö ja siis mindi hommikust sööma. Öhtul poolkogemata järelejäänud pudelipõhi käis jumalagajatuks ringi, ja niipea kui viimane leemelusikatäis oli alla neelatud, tegime minekut.

Ka Roosi tuli taas kaasa.

Niipea kui laevale saime, kamandati mehed algul vallidele, pärast ankrut hiiutama. Nüüd oli tuli taga, sest joomapäevad oli vaja tasa teha ja viina peale kulutatud raha uuesti välja teenida. Pealegi paistis teisigi kaljaseid Sõru silma poole purjetamas, seilid tagatuules kahtekäppa. See kõik lisas rutuleegile hagu juurde.

Poole tunni pärast oli ka meie võõr vastu Hiiu-Tärkmat, tuul ahtrinukast. Soela lõukast välja jõudnud, tuli soodid päris pikaks lasta. „Korentus“ tegi nüüd üsna tublit sõitu, nagu teaks temagi, et kipper oli Laugu all pooletunnilise sepatöö pärast lasknud tervelt kolm päeva mööda külge maha joosta. Palukülast Juhe Simmo uue, veel tengadeta jantsi jättis ta kohinal oma kiiluvette. Pisut mures olime ainult Sõru silma süvendatud kanali pärast, mis polnud enam kui viieteistkümnepäevase laiune. Kuid saime õnnega läbi ja nüüd polnud enam muud karta kui Raudrahu, kus ei olnud hilise jäämineku tõttu veel meremärkisid sisse pandud.

Groot ja esimasti suurpuri kahtekäppa, tagumine topselgi tuult püüdnud, purjetas Vokkjala Villemi „Korentus“ Soela väinast välja vabasse vette. Kipper käis oma Roosiga kajutilael ühest pardast teise ja seletas tähtsalt: „Sa vaada, Roosi, see pisike saar sääl ahtri pool vastu Saaremaad oo Pihlala, kõver naat kabjaraud. Sääl oo hea pidaja põhi. Igatsuguse tormiga vari, jüstnagu vanajumala seljataga. Nääd sa, see oo Saaparahu! Saaparahu silmas oo sügav vesi, pisikesed laevad lehtvad läbi, aga kis äi tunne maamärkisi, võib kergesti liiva lasta. Täädma peab! Tagapool oo Pakulaid ja säält saab juba kingis-sukis Saaremaale minna, muidugist kui veed oo maas. Aga sa, Roosi, p'vaada üleüldse mette sõnnapoolegi, kohu ma näitsi. Mes sa sest Laugust änam sihid?“ ja Villem võttis Roosil käega ümbert kinni ning keeras tüdruku näoga võõri poole.

„Emal oo pret kodus umbest lõunane lõpsiaeg,“ arvas Roosi.

„Nää, vasakut kätt jääb Mustjala pank ja selle taga ongi Küdema laht.“

Nii need Villem ja Roosi seal edasi-tagasi kõndisid ja kajutilage mõõtsid, üks ei kuulnud üht, teine teist. Roosi mõtted ujusid kiiluvees, Villemi omad kaugel kursijoone pikendusel, mere ja taeva puutepunktis.

Pärast Raudrahu võtsime juurde ka sonertopseli ja nüüd oli „Korentus“ täies purjes. Võõris vahukuhil, ahtri taga raevutsemas lõhkikistud lained, kihutas laev Küdema poole.

Päike polnud kuigi palju lõunast läbi, kui sinna jõudsime ja ankur alla anti. Lasksime paadi merre ja meie Saarnaga saime käsu kapten ja tema Sohvaroos (nii me kipri Sohvie-Evrosinet kutsusime) kaldale sõuda. Aleks jäi tüürmanile abiks lastiruumi korda panema, sest võis arvata, et juba hommikul läheb tööraginaks.

Paadivangliini kaldakivi külge kinni sidunud, kamandas kipper: „Sa, Kadaste Kusti, oskad mõne sõna vene keelt, mene vii need paberid kordonisse paelamehe kätte ja seleta, kost ja kohu. Saarna jääb paadivahti. Meie Roosiga lehme seda laadimise asja vaatma.“

Piirivalve kordonis hakkasid irvhambad soldatid pärima: „Miks kapten ise ei julenud maale tulla?“

„Küll Gustav teab, keda Gustav kardab,“ arvas kolmepaelamees.

„Kakoi Gustav?“ küsisin.

„Korentuse“ kipper ikka, kel Saaremaa siinpoolisel serval kohe mitu last papat ootavad.“

„Sa vaata ikka paberitest, enne kui rääkima hakkad! Kõpu meeste „Korentus“ on ammu müüdud ja seilab nüüd Viireküla Vokkjala Villemi käsu all,“ seletasin. „Meie kipril pole esialgu Küdema kandi noorikutega miskit pistmist. Tema järglasi võib varsti leida küllap ehk sealt Laugu poolt.“

Käsk täidetud, uudised räägitud, läksin tagasi paadi juurde, kus Saarna ankrukivi otsas istus ja haigutas. Kutsusin teda endaga kaasa külast leiba ostma, kuid poiss ei julgenud paati üksi jätta. „Villem lööb mu maha!“ kartis kokk kiprit.

Läksin küla peale üksi ja leidsingi perenaise, kes mulle paar pooleleisikalist pätsi müüs. Hind polnud kallid, kolm kopikat nael. Kui tagasi jõudsin, oli kipper juba seal ja ootas.

„Kos sa ringi kooserdasid? Mool kääb-jälad tegemisi täis änam kut suudan, aga tema...“ pahandas Villem, et ma kohal polnud.

„Mis aebja sulle siin kaela kargas? Laugu all vedasid siidi nii palju kui kulus!“ sai ka mul hing täis.

„Laugu all, Laugu all!“ osatas kipper. „Laugu all oli Laugu all. Praegust aga taris kuhe laeva minna, tüürmanile oomsed lastiasjad ää rääkida. Säält vetan Roosi kraami ja lehen jälle maale. Taal sii sugulane Kuresaare minemas. Tüdruk tahab ka selle rattale jõuda.“

Kõik oli selge – Roosi siin ja Roosi seal. See Sohvaroos on kipril peas, südames, kätes ja jalgades, arutasin mõttes, kui Saarna ankruketi otsas seegava „Korentuse“ poole sõudsin. Ja aerutama pidime nii, et künnapud naksusid.

Laeval ei läinud Villemil oma kinnise kajutiukse taga viit minutitki, kui ta juba taas tekile tuli, Roosi riidepundar kaenla all. Seekordseteks sõudjateks valis kipper tüürmani ja Aleksi. Küllap seepärast, et need olid tugevamad mehed ja suutsid paadi kiiremini kaldale aerutada.

Kokk hakkas õhtuks kartuleid koorima, mina olin sealtsamast talust, kust leiba ostsin, oksahunniku alt mõned vihmaussid märja kaltsu sees kaasa toonud ja prõvisin kalaõnne.

Just siis, kui ma oma esimese säinapoja üles tõmbasin, tuli Aleks paadiga tagasi. Puruüksinda. „Kuhu sa kipri ja tüürmani kaotasid?“ tahtsin teada.

Aleks ronis tekile, pühkis otsaesist ja kergitas pükse. Võttis

taskust kirtsus-kortsus paberitüki. „Jäin randa paadivahti, keegi poisinaga tõi.“

Lugesime: „Aaleks mene laeva kui enne pimetad tuleme siis randas õilame aga kui pimetags leheb siis vettame paadi maald ehk tuleme oome umigul vara tõueritega ühes ankru vaht jägäge kolme vahel ära kapten Villem Vokkjalg.“

„Tüürman ja kipper, mõlemad kõvad naiste-, nalja- ja joomamehed. Ega's neist enne hommikut jah...“ arutasime ning jagasime öise ankruvahi kolmeks. Järjekorra määras liisk. Mulle langes esimene kolmandik, kella kaheksast kaheteistkümneni.

Ohtu oli vaikne ja selge. Tuult polnud peaaegu ollagi, ainult sedavõrd, et lõõtspillimängu ja kiigelaulu kaldalt kõrvu kandis. Keskööl äratasin Tülli Sassa üles ning tõmbasin kondid koiparraste vahele kerasse.

Kesk hommiku paiku ajas „Korentuse“ külje alla paat, sees kaks väsinud meest – kipper ja tüürman. Varsti saabus ka palgiparv.

Öisest joomisest pooles hinges tüürimees oli haagi peal, meil Aleksiga käsivints, millega palgid ükshaaval ruumi tuli hiivata. Jäi kokal keedust aega üle, pidi ka tema meid aitama. Kokk oli viisteist, mina kuusteist ja Aleks seitseteist aastat vana ning kolmekesi pidime kogu selle ligemale 5000-puudase lasti merest üle kõrge „Korentuse“ parda tõstma ning laeva lastiruumi viirama. Ohtuks olid peopesad villis, kondid nagu puruks pekstud. Tundsin kehast, et pole see rannasõidu-meremehe eluke palju parem ühti kui töö sauetõngis.

Kuid alles järgmisel hommikul tuli see päris häda: liikmed ei tahtnud sõna kuulda. Kohe mitte kuidagi! Kõik jätkukohad löid otse tuld. Esimene töötund läks ranga valu ja endasundimise varal. Pärastpoole lihased soojenesid ja hakkasid taas painduma. Onneks kestis see üle jõu käiv vändatöö kõigest kolm päeva, siis olid laeva ruumid täis, tekilast kohal.

Pärast viimast palgitroppi käisime kipriga kaldal „Korentust“ välja klaarimas ning järgmisel hommikul kell neli tõstsin ankru ja seadsime laeva teravama otsa Tallinna poole.

Seisin kaptenivahis. Kui rooli Aleksilt üle võtsin, puhus tuul täiesti tagant, üks kahvelpuri ühest, teine teisest küljest väljas. Kliivritest säärasel juhul mingit kasu ei ole, laperdavad niisama tühja. Niisugusel kahtekäppa laskmisel peab aga rooliga väga ettevaatlik olema, et purjesid mitte üle lasta. Võib poomi puruks lüüa ja on nendega koos mehigi üle parda läinud. Seekord polnud aga tuul heitlik, püsis kogu vahi ühest august, mißtõttu andis koosi pidada veerand rumbi piirides. Kella kaheksase vahivahetuse ajal kuulsin kiprilt kiidusõnu: „Sa, Kusti, lased jüst nagu nõori mööda!“

„Ega ma pilvede või kajakate järgi koosi pea,“ vastasin nii ükskõikselt, kui suutsin. Mu nägu läks aga Villemi silikarva sõnadest tulipunaseks ning kartes, et keegi mu kiidumaiust märkab, jooksin pärast rooli üleandmist ruhvi ja heitsin silmili koisse. Mõtlesin küll, et pikutan veidi ning lasen end jahtuda, kuid jäin väsimusest, poolunetust ööst ja eelmiste päevade raskest rassimisest magama nagu laintest randa aetud ront.

Kui kokk mind raputas ja sööma kutsus, mõtlesin, et ootamas on hommikukohv. Kuid päike oli juba suures lõunas ning Saarnal kella kaheteistkümnene supp jahtuma tõstetud. Pärast kausitait koostakeedust ja leivakäraakat jälle vahti. Neli ja neli, ööd ja päevad. Niisugune oli merevaht kõikidel rannasõidulaevadel.

Kui ma taas rooliratta taha asusin, olime juba Kõpu otsast mööda jõudnud, purjed pakpoordi üle lastud ja laev tegi vähemalt kuus miili tunnis. Veel pisut, ning olimegi aurikute ja teiste suuremate aluste sõiduvees. Silmapiiril kümmekond laeva, peaaegu pooltel neist suitsu ajavad torud peal. Üks Inglise „Verikäpp“ ajas meist mööda, korstnavöödile maalitud punase käe sõrmed harali. Soome poolt purjetav kajakvalge parklaev pidas beidevindis koosi Vilsandi poole. „Teeääre oma,“ arvas kipper. „Laualastiga Kotkast, leheb Kihelkonnalt söomakraami vetma.“

Nüüd oli meri lai ja sügav ning vett igas ilmakaares nii palju, et „Korentuse“ kiil võis olla hooletu. Laeva muretus kandus üle ka kaptenile. Algul istus vanamees kajutilaele keritud trossipuntrale, pärast vajus selle taga röötsakile ning ainult vaikne norin tunnistas, et seal kinnitusotste, tagavarapurjede ja muu kolu hulgas ka keegi elusolend viibis.

Olin nüüd ainus ärkvel hing kogu „Korentuse“ viieliikmelisest meeskonnast, sest ka kokk Saarna oli lõunase nõudepesu ja õhtuse tuletegemise vahel leidnud tunnikese unele varastada. Röögatu pikkade mastidega kaljas kogu oma purjede, poomide ja pardal leiduva sadu tuhandeid maksva palgilastiga oli usaldatud minu valitsuse alla. Võisin ta keerata vasakule, paremale või hoopis Saaremaa poole tagasi. „Korentus“ oli mu roolirattale kuulekas nagu ohjaerk hobune. Tundsin häbi oma eilsetest mõtetest, nagu poleks rannasõidulaeva elu kübetki parem tõngitööst. Seal olid käed-jalad ja mõttelendki kinni nagu sitkes savis, töö üksluine ja tuim. Siin oli avarust. Kujutlesin „Korentust“ luikvalge parklaevana, purjetamas laotatud tiibadega albatrossina mööda Lõuna-Ameerika metsikut kallast põhjalaiuste poole.

„Ära sa, Kusti, selle paari villi pärast peopesas veel virisema hakka!“ noomisin ennast. „Küll sügiseks on su kämmaldes talla-

nahk ja lihased toorkummist, sest iga mööduv päev ja kuu viivad sind lähemale täismeheele, iga aasta lisab rammu.

Laev ruttas ja aeg lendas. Äkki kargas kleenuke kipper püsti ja vaatas ehmunult ringi. „Mes kisa see oli?“ küsis ta minult ning tema unesegased silmad olid suured ja ümmargused.

„Pole siin peale kajakate keegi häält teinud. Nägid paha und või?“

„Neh, jüst nagu Roosi oleks paadiga laeva äärde sõudnud ja tekile tulles vette libisenud ning õilama kukkunud: „Villem, Villem!““

„Võib-olla sõidabki praegu vankril, jäi tukkuma, kukkus üle kartsa maha ning hüüdis appi,“ seletasin ma une ära.

„Tööst, see võis nonna olla,“ jäi Villem mõtlema, aga ärritus siis uuesti. „Et ta ainult viga poleks saand! Ta ju praegu vehe teistmoodi...“ Kipper jäi äkki vait. Küllap taipas, et tema keel ja suuvärk olid pisut-pisut mõistusest ette jõudnud, ning kiirustas tegema teist juttu. „Näädsa, Tahkuna juba siisamas... Palju see kell siis...? Vaada aga vaada, kudas aeg... Anna, ma öite isi... Sa aa mihed koist välja, varssi neli.“

„Roosi seal, Roosi siin, Roosi unes, Roosi ilmsi. Roosi oma-moodi, sedamoodi ja nüüd on ta teistmoodi. Mis su altari eest läbitalutatud Liisu sellest arvaks? Ja kõik need pisikesed Vokk-jalad, kellel nüüd poolvend või -õde oodata on?“ Säärased mitte küsagile viivad mõtted peas, äratasin tüürmani, Aleksi ja ka Saarna, kellel samuti oli juba aeg õhtuse kartulikeetmise peale mõtlema hakata.

Öösel jätsime ahtrisse Osmussaare, Pakri ja kell neli hommikul olime Suurupi kohal. Paljassaare juures tuli sadamapuksiir „Tutti“ ja tahtis otsa. Küsis kümme rubla. Mida lähemale me purjede all Põhjakantsi muuli majakale jõudsime, seda madalamaks langes hind. Viimaks lubas vedurlaev selle töö ära teha juba viielise eest. Nüüd sai „Tutti“ otsa ja meie tema abiga trossid Kaupmehe kai lõppu kinni.

Hädavaevu jõudsime hommikuse silguleiva kohviks kutsutud sigurikeeduveega alla loputada, kui juba olidki kohal Sinissovi kontori plaanvankrid, lühikeseks lõigatud lakkadega hobused ees. Algas jälle see tüütu vintsiväntamine. Taas kolm päeva üles-alla, ergutuseks tüürimehe sõnapiits: „Eluga, poisid! Hobused ootavad!“ Ohtul polnud isegi enam niigi palju võhma varuks, et oleksin ära käinud kas või „Talurahva Võerastemajas“ vanu tuttavaid vaatamas. Kella kuue ajal, kui lossijad olid läinud, pesin, sõin ja siis olid selle päeva tegemised tehtud. Heitsin koisse, võtsin kontide tänu vastu ning ei ärganud enne hommikut.

Laev tühi, anti tundi kaks toidukraami muretsemiseks. Supp keedeti küll ühiskatlas, niisamuti tee ja kohv, kuid või, liha ja leib peeti igamehel eraldi. Ja veel selsamal õhtul võttis „Tutti“ meid taas lõa otsa ja viis sadamast välja. Seekord läks sõit Kihelkonna lahte. Paar-kolm merepäeva kergemat elu ja jällegi sadamatöö. Kuid juba hakkasid peopesad vintsivändaga sõbraks saama. Villid tekkisid, purunesid, veritsesid ja siis parkusid kämblanahad nii paksuks, et ei jaksanud neid enam läbi kulutada ei raud ega teras. Vanusid ka lihased. Lakkas valu, üha vähem tekkis krampe. Kuid inimene jäi siiski inimeseks. Ta väsis, tahtis tugevamat sööki ja küllaldast puhkust. Mida rohkem toitu ja und, seda parem. Ent kumbagi ei jätkunud.

Kihelkonna lahte sissejooksmisel oli paras tagantpönts topseli-tuul, kuid sellele vaatamata ei tahtnud laev seda õiget pikasoodi kiirust kätte saada.

„Võlsandi otsast käib kõva jook, teeb Kihelkonna lahes tuuri ja oo niid meile vastu,“ seletas kipper, endal üsnagi teadja nagu peas. Ei osanud me temaga nõus olla ega vastu vaielda. „Ju ta siis nii on,“ võtsime tarkuse omaks.

Kui kella ühe paiku öösel ankrusse olime jäänud, ei keeranud laev laineloksesse vööriga, vaid seisis ahtriga vastu tuult nagu lehm. „Näate, ütlesin, et jook,“ õigustas kipper end veel kord. Jook siis jook – meie olime reisisit väsinud ning heitsime puhta südamega koisse. Sedasama tegid ka Villem ja Pärni, sest ilm oli kukupai, jaaniaegne öö nii valge, et isegi ankrulaternat polnud vaja taaki tõmmata.

Just esimese une soojast sülest äratas meid tagumine vastu par-rast. Läksime tekile, aluspükstes ja vandesõnad suus. Parda ääres seisis kiluvörgu paat, sees piirivalvur ja kaks kalameest. Nõuti kaptenit. Kuid juba oligi Villem ise kohal.

„Mes lahti oo?“

„Miskit äi ole lahti – kinni on,“ vastas üks kalameestest.

„Lakku täis või?“ sai kipper kurjaks. „Mes te jaurate?“

„Pole meitel ühtegi viga küljes, aga jo sol omal pea purujommis oli, kut meite võrgud Võlsandi otsast seie vidasid,“ läks hääl paadist valjuks.

„Sind ja sinu võrkusi!“ kirus kipper. „Pole mina neid näin.“

„Muidugist, oleks sa viitsind vaadata, poleks sa neid merelt seie hakand pukseerima,“ kostis paadist.

„Mes korrat sa...“ jäi Villemil sõna kurku kinni ja ta pöördus ahtri poole vaatama. Vaatasime ka meie. Nelja-viie sülla kaugusel roolilehest ujus korgitükist läbipistetud kepp. See võrgumärk oli „Korentusel“ linipidi tüüri külge hakanud ning püüsed laeva lohistada jäänud.

„Selle süü, kes püüsed-võrgud faarvaatri peale sisse pani. Mina äi tunista miskit!“ oli Vokkjala Villem oma õigust täis.

Kuni Villem paadis olijatega vaidles, saime meie nööri peale poots-haagi konksu taha ja tõstisime nii palju üles, et pääses noaga ligi. Siis hakkasid kalamehed oma paati liini mööda edasi lappama, et näha, kui palju nende püüdest on veel järele jäänud. Vedasid võrgud paati. Nüüd nägime, et „Korentus“ oli ka kalaparvedest läbi sõitnud. Meestel oli tegu, et räimi täis võrgulinu veest välja tõsta. Umbes tunni pärast jõudsid nad tööga lõpule ja tulid laeva juurde tagasi.

Polnud meilgi rahu koisse minna, enne kui kuriteo suuruse teada saime. Kipper sihtis kogu aeg kiikriga. „Neid saarlasi täab... Tõmmavad oma püüsed veelgi änam kaltsudeks ja sina maksa, et seda nagu jääd,“ polnud Villemil hingerahu.

„Kas kapten tuleb paati või vaatab niisama ülalt? Kümme-kond võrku tahavad küll üsna müttu pääva tööd, enne kui nad jälle ligusse kõlbavad lasta,“ hüüti paadist.

„Mes minul vaata, eks külamees isi tää, mes nendega teha,“ lükkas Villem kutse tagasi, nagu ei puutuks see üldse temasse.

Nüüd sai paadimees tõemeeli vihaseks. „Tuim elukas! Kas sa siis tööst aru äi saa, et kolm võrku tuleb sul puhtalt välja maksa ja peale selle seitsme püüse parandusraha.“

„Aga kui ma sind sitale saadan?“ proovis kipper kõva kõvale vastu panna.

„Siis istud sina oma käulaga siisamas kas või küünlapäävani. Igatahes niikaua, kunni raha lauda lööd,“ ei nõtkunud vastaspool karvavõrdki ja paadis hakati purje sättima.

„Nii püssi otsast äi saa!“ hüüdis Villem, kes ära nägi, et tema kirves oli sattunud kivisse. „Oo sool kodune koht ka või? Eks ma tule seda asja rääkima.“

„Küsi Kihelkonnalt Valgepanga Luup Aadut, küll juhatavad,“ kostis tõre vastus ja juba libiseski võrgupaat, purjenukk juures, kalameeste ja piirivalvuriga tagasi kalda poole.

Hommik oli käes. Magama minna polnud enam mõtet. Rüüpa-sime kohvitilga, hammustasime silku-leiba kõrvale ning läksime Aleksiga kiprit maale viima. Seekord läks vana ise paberitega piiri-valvesse. Meid jättis ta kordoni alla ootama. Kulus üle kahe tunni, enne kui ta uuesti nähtavale ilmus. Ent paistis juba kaugelt, et

tema tavaliselt ilusasti harki hoidvad vokijalad nüüd hoopis risti ja põiki käisid. Lähemale jõudes laiutas käsi just nagu vabandades:

„Murdja otsa juhtusi. Keigest korda kaks tõtsi kappa, jüba lade kohiseb.“

„Mis see õlletilk nüüd sinusugusele mehele... Eks ta ole enam magamata olek ja mure Luubi Aadu võrkude pärast, mis pea kirjuks võtab,“ pilgutasime Aleksiga teineteisele silma.

„Neh, jo see keik üheskoos!“ ohkas kipper ja tuikus paati. „Menge niid tasakesi aerusi liigutades alevi poole, ma lasse vehe silma looja.“ Ja kipri jalad libisesid sõudepiida alla, pea aga kukkus paraja kolksuga roolipinni kõrvale.

Seal ta nüüd norskas, vii kas või Papilau taha ja uputa ära. Muidugi olime Aleksiga aumehed ja ei hakanud me vanaga ühtki numbrit välja joonistama, vaid loksutasime paati pisitasa Kihelkonna koosis ja laskime kontidel hea olla. Vaevalt miili sõudmiseks kulutasime üle tunni. Leidsime lahesopist oja, millel müdises armetu vesiveski. Selle tammi all ajasime nina kaldale ja lõime vanamehele varbaotsaga ribide vahele. Kipper haigutas, sügas selga ja katsus tõusta. Kui ta aru hakkas saama, kus ja mis, vedas ta põlveotsad kägarasse kurgu alla ning tema silmalaud langesid taas kinni. Pomises poolunes: „Sa, Kadaste Kusti, mene öite isi ja otsi nee mihed üles, kis peavad laadima akkama, äi mina...“ Ning juba ta norskas jälle.

Vastu vaidlema polnud mõtet hakata ja nii ma siis läksin, kipri suusõnaline volitus tagataskus, Kihelkonna alevist neid õigeid mehi otsima, kes „Korentuse“ lasti lubaksid panna.

Seisin parasjagu mingi halli majamüraka ees ja mõtlesin esimeselt tulijalt küsida, kust otsast peale hakata, kui sealtsamast hoovivärvast keegi kaabut kandev noorepoolne mees välja tuli. Kergitasin viisakalt oma nokkmütsi ja palusin luba temaga mõne sõna rääkida.

„Olge heaks, olge heaks!“ oli mehe kaheraudne vastus.

Seletasin, et olen laevalt, mis reidil ankrus seisab, ja sooviksin teada, kust võiksin leida isikuid, kes meie lastimist peavad korraldama.

„Jah, seda võin ma teile küll ütelda, See tegelane elab siit oma kolmekümne versta kaugusel Kuressaares. Juba talle läkski ratsamees sõna viima, aga vaevalt ja enne homset jõuab. Kuid homme on pühapäev, laadimine jääb muidugi esmaspäeva peale.“

„Kui kapten mult pärib, kellelt need teated sain, mida ma võin talle vastata?“

„Olen Oskar Veide. Minu suguseltsist olete muidugi kuulnud?“

Miks ma Veidesid... Kuulus kaptenite ja laevaehitajate perekond. Jäin vist nii suure aukartusega tuntud nimega mehele otsa vaatama, et see minusuguse tekipoisi peale veel paar sõna raiskas.

„See häärber siin on mu naiseisa, parkel Toomi maja.“

Jah, ka tema äiapapa polnud sõnnikult riisunud, kui juba parkali ametit peab ja sihukeses üle alevi majas elab, mõtlesin.

Veel kord tänasin Oskar Veidet tema lahke seletuse eest ja tõttasin randa paadi juurde. Nägin juba kaugelt, kuidas Aleks Villemi üles raputas ja talle kamaluga merevett pähe valas. Kui sinna jõudsin, kuivatas kipper kuuekäisega silmi ja käsi. Küsis, mis ma maal käies olin kuulnud ja näinud. Vana oli juba peaaegu klaar. Uni ja külm vesi, millest muist ka krae vahele sattus, olid Villemi humalavihast võidu saanud.

Rääkisin, et selle laadimise asja pärast pole vaja enam kusagile minna. Juba kõik korraldatud. Mu jutt tõukas Villemi ühele teisele asjaajamisele, millele ta kohe hoo sisse lõi. Ta otsis taskust vanaaegse raamidega peenrahakoti ja hakkas oma müntisid kokku rehkendama. Sai rubla ja kuuskümmend kopikat. Vaatas siis nagu pisut mõtlikult meid ja küsis: „Poisid, ega teitel juhtu raha seltsis olema?“

„Mitte kristuse krossigi,“ raputas Aleks oma pulstunud juukseid, mis tal juba üle kõrvade ja kaela ulatusid. Minul oli aga kaasas kogu varandus: neli rubla ja kopikad. Hakkasin neid taskust välja laduma, kuid Villem tõstis käe: „Ooda-ooda!“ Varistas ka oma raha minu pihku ja käskis: „Mene otsi kuskilt tšetvertnoi!“

Vaatasime Aleksiga vanameest, mõlema pilgus üksainus suur küsimus: „Tolguseks läinud või? Kaks ja pool toopi viina!“

Villem sai meie silmavaatest aru. „See oo eileõhtuste võrgumeeste lepituseks. Soldatid, Luup Aadu isi ja küllap sõnna veel kõrisid kokku vajub, vehemaga äi maksa...“

„Kui nii, siis nii,“ ei pannud me asja enam imeks.

Vantsisin alevisse, leidsin viinapoe ja sain oma tšetvertnoi. Sellega paati jõudnud, kamandas kipper aerud tullidesse ja tüüris mööda liivast rannaäärt Valgepanga poole.

Luubi Aadu maadligi osmik polnud kaldast kaugel. Sealsamas võrgukuuri kõrval rippusid ka katkirebitud püüsed. Nende kallal olid ametis paar poissi ja terve kari naisi. Uid-kalasid nende käes välkusid nii nobedasti nagu vastu tuult vehkiva kalakajaka tiivad.

Püüseparandajate hulgas oli ka Luubi Aadu ise. Villem teretas koiki kättpidi ja soovis jõudu. Küsis: „Kas tööriistu jätkub? Tulime kah talgule.“

Peremehe üks silm sihtis tšetvertnoid, mille kael minu kaenlast välja vaatas, teine Vokkjala Villemi. „Küll uisid-kalasid leidub,

kui aga tahtmist teha on," võeti pakkumine vastu. Öisest tõredast toonist polnud Valgepanga Luup-Aadul enam raasugi järel. Jätkus sõnu koguni naljaks. „Talgurahvas oo koos, paistab, et me õhtul janusse kah äi jää, aga üks inimene oo ikka puudu – pillimees.“

„Ma ütles jo, et anna tööriistad! Vaada, mool sii Kadaste Kusti, anna taale kätte mängutoos missugune – tuleb küll valtsi, küll vinkirkat... Aga nää, sool pole pilli.“

„Siis saame akkama,“ arvas pleekunud kulmudega Aadu. „Käo saare Karla võõti soldatiks, korts jäi kodusse. Küll me selle Liisa kääst välja lanime.“

Sopsisime võrgusilmi niikaua, kuni kõik rebitud kohad täis olid kootud. Vähemalt suuremad. Seepeale tõi kõrskõhn, oravana väle perenaine sinnasamasse rannamätastele pahlal küpsetatud silku, katlatäie kuumi kartuleid, leivakannika ja hapupiimapütid. Pere-mehel oli järel veel lüpsikutäis kevadist mörraõlu ja meie poolt oli muidugi tšetyvertnoi. Peale talgutööliste sigines sinna veel paar-kolm piirivalve soldatit ja keegi tõi harmoonika, mis minu põlvele pandi. Kõik see kokku tõstis talgurahva tuju selle kraadini, et kohe ilma sõnu ette ütlemata lauluks läks. Kui siis veel küla pealt nooremaid küüdukandjaid sekka saadi, tuli mul pillilööts pikaka tõmmata ja perekonnavalsiga mehed-naised ning noorikud joogikappade, piimapüttide ja söögivaagnate juurest tantsima tuua.

Päike oli loojas ja polnud see kesköö kah enam kuigi kaugel, kui Aleks mulle ütles, et kipper on kuhugi ära kadunud. Jätsin pilli sinnapaika ning läksime oma Villemit otsima. Teab, kuhu kõndis ja millega hakkama saab, sest juba tunni-poolteise eest olid tal jalad jõuetud nagu vastsündinud vasikal.

Ei saanudki me kaua ringi vaadata, kui juba otsitu üles leidsime. Sealsamas mörrapaadi taga nad Aaduga istusid, teineteisel kaelast kinni, ja töötasid härdalt ning nutuga pooleks, et tänasest alates on igavesest ajast igavesti sõbrad mitte ainult Vokkjala Villem ja Valgepanga Luubi Aadu, vaid ühegi saarlase ega hiidlase vahel ei tohi enam ealeski olla santi sõna.

„Hüüa mind Sita-Aaduks, kui ma veel kas või poolest suust... Mes olnd, see olnd,“ kinnitas Valgepanga peremees.

„Veta kuub, veta mo püksid, veta kõgu „Korentus!““ nuttis Villem. Ajas end põlvedele ja kiiskus riided seljast. „Iialgi äi saa ma tasa oma suurt võlga! Vaada, Viireküla Vokkjala Villem oo so ees alasti põliti maas ja palub andeks... Käristada puruks ligimese poolt merre lastud püüsed... On kiski kuulnd ullemat patu-tegu?“

„Mes olnd, see olnd,“ sulas ka Aadu suures andeksandmise õndsuses ja pühkis kuuekäisega silmi. Varsti väsisid mõlemad. Üks

palumisest, teine andeksandmisest. Algul libises röötsakile Aadu, tema peale ristseliti purupaljas Villem. Kutsusime piirivalvurid appi kiprit paati viima. Aleks ja soldatid kandsid Villemit, mina kõndisin järel, kaenlas „Korentuse“ kapteni riidevara.

Poolal teel paadi juurde kipper ärkas, kuid nüüd polnud temal enam meeles Luubi Aadu võrgud, vaid hoopis midagi muud.

„Roosi! Roosi! Ära sa... Kuule, Roosi! Las tuleb ilmale... hünnib poiss, koolitame kapteniks... Tuleb tüdruk, toob vanuigi taarikapagi käde... Roosi!“

Virgunud oli vaid Villemi mõte, mis suu kaudu välja voolas. Keha viibis unekammitsais edasi.

Kipri õnnega paati saanud, pistis üks soldatitest piida alla pooletoobise. „Na pohmell jemu.“

Laeva pardale lähenedes hüüdsime tüürmanile ja kokale, et nad vintsivaieri ja tugeva tropi hakkama paneks – vaja kallis kaup üles hiivata.

„Kas manilla või vaieritropp?“ nõudis tüürimees täpsemat aru.

„Ei, presendist, see loomatõstmise oma!“ hüüdsime vastu.

„Otsite külast elus sea või?“ küsis kokk.

Kuid juba kuulsid nad norinast, kellega tegu. Tüürman heitis loomalaadimise tropi ja lossaagi alla.

Lõime presentpaela korda kaks kiprile ümber keha ja vints läks kolinal käima. Lõtv nagu lõngaviht, rippus Villem vähe aega mere ja taeva vahel, vajus siis tekile ning meil oli jälle kapten laevas, jumal taevas. Koisse me teda muidugi ei viinud, sest kart-sime, et purjus inimesel võivad söödud kalad-kartulid sooltes ära eksida ja kes neid koikodinaid pärast puhtaks küürida jõuab. Rullisime ta kajutilael grootpurje sisse ning jätsime mehe une hooleks. Sellelega olid ka meie selle päeva suuremad tööd tehtud, ning kui olime tüürimehele ja kokale veel maa-uudised ära rääkinud, heit-sime ööpuhkust pidama.

Pühapäeva hommikul äratas meid mingi laul, mis kostis nii lõbusalt ja selgelt, just nagu oleks siinsamas parda taga õõtsunud külakiik, istmelauad poisse-tüdrukuid täis. Tekilt nägin kaht inimlast paati otse meie poole sõudmas. Hommik oli vaikne, soe ja pilvitu. Paatide suured tragipurjed rippusid nagu kuivama pandud palakad, aerulabadelt langesid vikerkaarvärvilised vee-helmed.

„Korentus“, ahhoi!“ hüüti esimesest paadist. „Sõidame Kihel-konna kirikusse. Kes tahab, võib kaasa tulla.“

„Meil käib kapten kirikhärra, köstri, jumala ja kuradi eest,“ hõikas tüürman vastu. „Mis meil Kihelkonnalt otsida?“

„Mis teitel siis, kõik omast käest!“ lööbiti vastu ja kärmete aerusammudega libisesid paadid laevast mööda, jättes ahtrisse pikad kiiluveevöödid.

Meie neliainus oli kajutilaelt kadunud, oli öösel kajutisse kobinud. Jälgi oli küll järel nii ohtralt, et pidime grootpurje päikese kätte kuivama tõmbama.

Hommikusöögi ajal kokalt kohvikruusi vastu võttes tuli mulle meelde pooletööbine, mille piirivalvurid olid meile „na pohmell“ kaasa andnud. Tõin ohurohu pudeli lagedale ning koputasin kiprikajuti seinale. „Villem, kui peaparandust tahad, siis aja hargid alla!“

„Kost sa sene said?“ kostis kajutist lausärkvel hää.

„Eile õhtul iseoma suu ja kõri kõrvalt hoitud,“ võtsin kogu selle ettenägelikkuse au endale.

„Rüüpa isi pealt ja saada pudel kokaga siia!“ kõlas kipri võimukas bass.

„Rüüpasin isi“, lasksin pudeli ka tüürmani, Aleksi ja koka käest läbi käia ning siis jäi pooletööbisesse arvata veel napilt sorokovka jagu. Valasin selle peekrisse ja läkitasin Saarnaga vanamehele. Varsti hakkas kiprikajutist kostma Vokkjala Villemi kõige armsam lauluots:

„Küll oleks ime, inime,
kui lammas süniks sinine,
äi poleks villa värvimist
ega naistel kuse korjamist.“

„Nüüd on paras aeg minna vana käest maalemineku luba küsima,“ panin meestele ette.

„Äi viitsi,“ haigutas tüürimees.

„Minge, kui tahate,“ ütles ka Aleks ning hakkas aegamööda ja hoolega vilkat keerama.

„Mina küll läheks!“ pahvatas kokk, kuid sealsamas langes ta minekuleek vaikseks anumiseks. „Aleks, ole mees ja soojenda lõunaks eileõhtune supp!“

„Saad vanalt loa ja paadi, küll me juba supist üle käime,“ ei hakanud Aleks vastu tõrkuma, ehkki säärane katlaga kolistamine käis vanemmadrusele nagu pisut au pihta.

Olime arvestanud õigesti. Kipri viinapehme keel ja süda ei saanud meile ära ütelda. „Menge, menge, aga vaatke, et te mool lautapanemise aaks tagasi olete!“ heitis Villem kergelt ja vastu puiklemata. „Vetke kott ka seltsi ja tooge moole Kõrtsi-Lassilt leesikakõrva leiba. Sääb noorik küpsetab sihukese, et suuntäis leheb kuhe hammastest mööda – kuuks kõhtu.“

Kaldale jõudnud, vedasime paadi kuivale ja tõttasime alevisse. Ilm oli suviselt soe ja selge. Heinacelne aeg pidas hiliskevadisi pidupäevi. Paistis, et Kihelkonnal oli hea hulk väljast sõitnud rahvast. Isäranis hakkasid silma linnakooli poisid, helkivad vasknööbid pintsakute ees, vormimütsid uhkeldavalt kuklas. Ka leidis seal siits-satsis preilnasid, kaasas läikivate jalutuskeppidega rohtu peavad noorsandid. Puudus polnud vanematestki inimestest, kes nooremate sagimist armuliku naeratusena pealt vaatasid.

Alevi lähedal Kasekopli olid üles seatud kompveki-, saia- ja limonaadiputkad. Päikesevarjuks tõmmatud palaka all pakkusid paar suslaite teed. Läksime Saarnaga sinna, kus suure kaharaladvalise tamme all oli laste laulukoor. Sirge kasvuga õpetaja lõi takti, poisid-tüdrukud laulsid. Saksakeelsetest sõnadest me suuremat aru ei saanud, kuid viis oli niigi ilus. Kui neil laulud otsa said, kostsid Kasekopli teisest äärest uued helid. Seal lauldi nagu vene keeles. Läksime sinna.

Koori juhatas vana hall mees, kelle udusulgjad juuksed ja kerge habe iga tema taktilööki kinnitasid. Käsil oli aeglane ja voogav laul, mis iga kuulaja kaasa võttis nagu merelained laeva. Aga siis tõmbas Habe oma vardaga õhus äkki põikkriipsu ja lapsed jäid korraka vait. Seepeale tõusid vanamehe mõlemad käed. Koori mitukümmend silmapaari otse rippusid pilkudega taktikepi küljes. Kepp langes ja laul plahvatas sinitaeva poole just nagu püssitorust. Oieti oli see küll venelaste tavaline „Petušok“, kuid sõnad seati moodi murtud ning naljakad.

Laulule järgnes pealtkuulajatelt säärane käteplagin, nagu oleks musttuhat hirmunud lindu korraka metsa alt lendu tõusnud.

Sel päeval nägime Kasekopli veel kotisjooksu, köievedu ja kurnimängu. Kõige enam huvitas meid aga seebiga kokkumääritud masti otsa pandud lõõtspill. „Kes toob alla, saab endale,“ seletas sileda välimusega linnamees ja kutsus poisse proovima.

„Oleks tööriided ja rautatud saapad, küll ma ta juba ära tooksin,“ arvas Saarna. Neid sõnu kuulis meie kõrval seisev poiss.

„Ärge lootke,“ laitis võõras poiss. „See mees on sellesama ridva ja harmoonikaga juba mitu aastat raha teeninud ning ikka veel leidub lolle, kes teistele nalja lähevad tegema.“

Päev läks lennates oma teed, ja kui päike koplikaskede varju hakkas kaduma, tuli meile meelde laev ja „lautapanemise“ aeg. Läksime ja ostime Kõrtsi-Lassi Liisalt kaks pätsi leiba.

„Ka mullu võtsid „Korentuse“ mehed oma leiva ainult minu käest,“ uhkustas perenaine. „Ega kiski teine siin alevis sihukesi kantis külgedega ja pikergusi küpsetada oska. Peaasi aga, et teen nad püüvaltsi alt tulnud jahudest ja sõtkun sisse kuuma veega.“

Tuleb välja justament nagu Tallinna linna keikse peenema pagari oma."

Küllap jutusoonele saanud perenaine oleks meile veelgi oma leivateo saladusi pajatanud, kui mitte tänavapoolse akna alt poleks mööda veerenud üks päris isevärki riistapuu. Kaks ratast all, nende vahel suitsu ajav ja podisev mootor. Otsas istus mees, kahe käega kinni härjasarvedeks koolutatud raudadest.

"Politseiülem oma mootorrattaga," seletas noorik nagu iga-päevast asja.

Autot olin näinud möödunud aastal Tallinnas. Hirmutas seal konkahobuseid. Ka jalakäijad kartsid teda nagu viimast peletist. Arvati, et küllap niisugune hirmuriist varsti ära keelatakse. Mootorratta kohta olin lugenud lehtedest, aga et see juba otsaga Saaremaale on jõudnud ja et ma teda just Kihelkonna alevis esimest korda pidin nägema... „Jah, peab ikka mõnel seda nuppu olema, kes sellised asjad kokku seab," arvas Saarna. „Mis rikastel laisa elu peal muud, kui mõtlevad välja igasugu värki," heitsin käega.

Tänasime perenaist ja kiitsime tema leivateo oskust. Läksime randa, lükkasime luubi sisse ning poole tunni pärast olime oma veepealses kodus tagasi.

Esmaspäeva hommikul kell kuus nägin tekilt rannas tuttavat askeldust. Naised vedasid hobustega paatidesse halupuid, mehed ajasid palke merre ja meisterdasid parvi. Varsti algas meil taas „hiiva ja viira", kuni kolmandal päeval sai pardale täislast „Sinisovi & Makarovi" kontori palke ning põletispuid.

Tuuled juhtusid valjud ja vastased. Alles nädalat poolteist pärast Kasekopli pidu tiris „Tutti" meid Kaupmehe silla äärde lossima. Hiiva ja viira, viira ja hiiva säärase tühimuseni, et ei tea, kui vana sa oled, rääkimata väsimusest ja kätevalust, mis algab õlgadest ning lõpeb sõrmede suremisega.

Tallinnast saime ühelt suurelt Taani aurikult umbes poole lasti kivisütt Narva viimiseks. Laadung hiivati „Korentuse" ruumidesse taanlase auruvintsidega, meil polnud sellega mingit tööd.

Tuuled juhtusid vedusad, mis oli kiire. Päeva poolteisega jõud-sime Narva linna alla.

Sealne sadamasild oli vana ja viltuvajunud, pollarid poolpehki-nud. Polnud pooltki seda korda, mis Tallinnas. Kuid selle-est oli vesi selge ja klaar, õhk suitsuta ning kerge hingata just nagu

Hüümaalgi. Nii näis mulle õhtul. Aga kui hommikul lastiruumi kuhveldama läksin, siis alles tundsin, mis on tolm. Pehmet Cardiffi sütt loetakse küll maailma kõige paremaks, kuid seda ei räägi mitte sadamatöölised, vaid laeva- ja vabrikuomanikud.

Tööpäeva õhtuks olime otse mustad kuradid, kuid õnneks pol-nud jões vee puudust. Soe ja soolata nagu kesksuvine jõevesi ikka. Nii kestis see kaks päeva ja kolmanda hommikul laskime laeva vaikse vooluga kuni Narva-Jõesuuni, kus ootasid laadimist Tal-linna vinceerivabriku kasepakud.

Seal seisis ankrus üks „Koralli"-nimeline Läti kolmmastjants, oleni valge värvi all ja laaditud nii sügavale, et yesi triikis tekki. Kui lätlased meie neegrinägusid märkasid, hõikasid vene keeles: „Kas teite söelasti otse Inglismaalt?"

„Mes ta pladiseb?" küsis Villem minult.

Mul tuli tõlgiks hakata.

„Ei, Taani aurikult Tallinnast," vastas meie kipper.

„Aidake ka meid! „Korall" kolmteist jalga maas, loots üle kahe-teistkümmne ei vii."

„Palju maksad? Alla kaht ja poolt ei võta. Ega mul lastist puudu ole," hüüdsin Villemi etteütlemisel vastu.

„Kaks!" tingis lätlane.

„Otsi lolli!"

„Kaks kakskümmend viis."

„Olgu! Haala poordi!"

„Klaarl" olid kaubad koos.

Varpisime lätlase kõrvale ja söe ümberlaadimine läks raginal lahti. Käiku läksid niihästi „Koralli" kui ka meie vints. Öhtu eel, kui arvata viie tonni osa oli veel võtmata, hakkas jõesuust sisse käima suur Soome lahe ummikas. Ei aidanud seal ei plank ega rullvendrid – kõik lõhkus puruks. Müutus võimatuks hoida kahte laeva parras pardaga säärases lainemängus. Ka tuul tõusis. Seitsme-pallise vesikaarega võtsime kliivrinuka juurde ja see viis meid vastuoolu üles linna poole, kuni vihmapiaks kõik tuled ja kalda-joone kinni mattis. Ööks andsime kaks rauda alla ja õigesti tegime. Ketid raksusid ja tammise ankrupeli vasksed poldid pidid viimase välja panema, et laeva kinni pidada. Et mehed saaksid järgmise päeva töö vastu välja puhata, võttis kipper vahikorra ainuüksi enda peale. „Suine särts, äi see koua..." arvas Villem.

Kipri ennustus läsksi täide. Hommikuks oli tormi selgroog mur-tud ja paar tundi pärast koitu andis juba ankrud põhjast üles korjata ning purje varal silda minna. Töölised panid imeks, kust me selle uue söelasti nii kiiresti jälle sisse saime. Vastasime, et kipril on vanakuradiga leping, hing ette ära müüdnud. Niipea kui

nina merre pistab, torm tagant ja paharet ise roolis. Kivid ja karid meid ei pea, maanukkidest lendame üle.

„Korall“ aga ootas lootsi järgmise lõunani. Meil oli last juba peaaegu lossitud, enne kui lätlane otsad kinni sai. Kohe pärast sildumist tuli üks Riia jantsi madrus „Korentusele“ ja rääkis, et tema tahaks võtta „Korallilt“ mahamaksu, aga kapten nõuab uut meest asemele. Küsis, kas meilt ei soovi keegi üle minna. „Korallil“ palk suurem ja toit kah laeva poolt.

Tahtsin küll, aga mis ütleb Villem? Läksin kipri juurde.

„Tolguseks läind või?“ vihasas Vokkjalg. „Suvehari, igasugune käula, mes vee väljatsepool peab, oo käikus, kost ma niid teese mihe veta?“

„Loots teadis rääkida, et Jõesuus olla torm heitnud randa isurlaste priki, millel nüüd pooled põhjaplangud puruks. Ei saavat sellest enam merele minejat. Ehk saan sealt mehe oma asemele?“ panin ette.

„Eks sa mene ja vaada, ega mina...“ nõtkus kipper.

Kauplesin lätlase enda eest vintsi vântama ja sõitsin ise reiskaatriga Narva-Jõesuhu. Mis õige, see õige. Torm oli tõesti ühe brigantiinirisu loeveega kaugele pervepealsele tassinud ja vaeseomaks tampinud, nii et selle põhjakaared nagu luukere roided veest välja vahtisid.

Avaristi juurde jõudes nägin tekil üht tedretähelise näo ja punakate juustega poissi. Kutsusin ta kaldale ja rääkisin, et linna all on tubli purjekas, millele läheks vaja madrust. Kõnelesin ka palgast ja söögist. Poiss käskis oodata.

Istusin kaldamättale ja vaatasin merd. Ilm oli jälle ilus ja vaikne. Päike loojus selgelt ja ehapuna ei seganud ükski pilveraas. Taevas kuulutas kaunist suvepäeva ka homseks.

Olin oodanud juba tundi poolteist. Poissi polnud. Juba hakkas pimedus kaldaluiteid kinni matma, kui üle võõrireelingu vupsas inimvari, kaenlas mahukas komps.

„Läki!“ kiirustas poiss sosinal ja vaatas üle öla tagasi. „Võtsin ühes ka aluskoti, et uues kois oleks pehmem magada,“ selgitas.

„Mis teie kipper ütles?“ pärisin.

„Ah, raha suuremat sees polnud, ei hakanud ma temaga õien-dama,“ heitis poiss hooletult ja sammus reipalt sadamasilla poole, kust viimane reisikaater varsti pidi välja sõitma.

Villem oli mehega rahul ja veel selsamal hilisõhtul kolisin lätlase peale üle.

Sottide tegemise ajal käis „Korentuse“ kipril rehnung peast nagu koolipoisil katekismus.

„Laevas olid kaks kuud ja viis päeva, see teeb kolmkümmend kaks rubla ja viiskümmend kopikat. Viis oled käde saand – järel kakskümmend seitse ja pool. Veta vastu!“ Ja väga tõsise, otse kirikusistuja ilmega kipper lükkas oma lauanukalt mu ette juba valmis loetud raha.

Vaatasin ta kassis silmi niisama tõsiselt ja küsisin: „Kas sulle miskit muud enam meelde ei tule?“

„Mes muud?“ kukkus Vokkjala Villemi lõug allapoole. „Pole mool änam...“

„Aga kelle raha eest sa Valgepanga Luubi Aadule tšetvertnoi ostsid. Sinu rubla kuuestkümnest selleks ju ei piisanud,“ kergitasin ma kipri tuhmunud mälult katte.

„Neh, õigus!“ ei hakanud Villem vastu vaidlema. „Õlleäguse pääga sai vöödud, unus ää.“

Sain kiprilt veel rubla kakskümmend kopikat ning jätsime kätt-pidi jumalaga. Muidugi ei teadnud me kumbki, et see oli meie viimane käeandmine. Kui ma pärast Esimest maailmasõda Ühendriikidest kodusaarele tulín, kuulsin, et „Korentus“ oli saanud järgmisel sügisel Kura ranna lähedal tormis hukka. Laevaga ühes läinud peale kipri veel tüürman Põllu Pärni ja ka Roosi, kelle Vokkjala Villem oli võtnud Riia reisile kaasa.

Läbi „Koralli“ lahedate luugiavade tõusis last kiiresti kaile ja juba paari-kolme päeva pärast viis loots meid merele. Jõesuust välja jõudnud, võttis purjekas kursi suurte laevade faarvaatrile, kaugemale kallastest, lähemale mu unistustele. „Delfiin“ ja „Korentus“ olid ainult trepiastmeks ookeanile pääsemiseks. Kuid kas oli „Korallgi“ muud? Räägiti küll, et möödunud talvel purjetanud ta Lõuna-Ameerikasse, kuid toonud sellega omanikele ainult kahju. Ei saanud ots otsaga kokkugi. „Korallil“ olevat ainult üks väike viga – nõrga pardaga. Sellepärast ei võivat talle praegu siinsamas Soome laheski topseilised näidata, kuigi tuult pole enam kui viis palli. Tõsi küll, laev on tühi, ballast puudub, kuid ikkagi...

Vedusa kirdetuulega saime teise päeva hommikuks kätte Aegna, õhtuks Osmussaare. Siis läks tee Hari kurgust Muhu väina ja Viirest välja Riia lahte. Sealt võeti juba kurss Daugava suudmesse, mille liivaluitelised kaldad paistsid kaugele merele. Polderaja bell-boi juures tõi suitsu ajav rataspuksiir lootsi, kelle juhatusel panime Talvesadamas otsad kinni.

Järgmisel päeval algas purjede altlöömine ja seilkoisse paigutamine. Lastiruumid olime juba merel puhtaks pesnud. Nädala pärast maksti meeskond maha. Mind koos mõne teisega jäeti aga värvimis- ja muudele remonttöödele edasi, kuid söögi eest pidime nüüd ise muretsema.

August jõudis kätte ja ööd läksid pimedaks. Ikka veel hõõgus mu südames pisike lootusesäde, et „Korall“ talvereisile läheb. Milleks muidu säärane remont vastu sügist? Võib-olla polnud reederitelgi veel õiget otsust? Igal juhul tõsteti laev dokki, pandi uued veeliiniplangud, värviti põhi. Kuid ühel päeval viidi „Korall“ kuhugi Daugava jõekääru tupikusse ja kinnitati ankrukettidega kalda külge. Nüüd oli selge, et see purjekas ei lähe enam sel sügisel sõitu. Laevale pandi lätlastest vahimees ja meil lubati astuda kas lõuna, vesikaare, põhja või ida poole.

Sain ühe eestlasest lesknaise aadressi, kes elas Karabelnaja tänavas majas nr. 10. Tema nimi oli Jõgi ja tema hoidis endal leiva laual kostiliste pidamisega. Mina läksin ainult öömajalisena – viisteist kopikat öö eest. Täidlane ja perenaiselik Jõe-emand oli asjalik ja lahke ning maja asus üsna Daugava pontoonsilla ligidal. See kõik sobis mulle.

Tol ajal elas Riias ka tuntud muhulane Veskimeister, kes meremeestele raha eest laevakohti muretses. See noorevõitu hakkaja mees oli abiellunud lätlanaga, kes endist madrust enam merele ei lasknud. Tema taks oli purjekale kaks, aurikule neli rubla. Leida võis teda peaaegu alati Svalingu kõrtsist, ehkki tast suuremat joomameest polnud. Istus lauas, kann kolkunud õllega ees ja ajas oma äri. Leidus seal veel teinegi eestlasest santsuandja, Jäägeri-nimeline vanamees, keda kutsuti puujala pärast Kõmpaks. Sellel oli tutvusi Läti ja Vene kaugesõidulaevadel, kuid hind kallim. Alla viit rubla ta sulle madrusekohta ei andnud. Veskimeister oli sõnapidaja mees, aga Kõmpa võis vahel ka petta. Sai raha ette ja unustas. Niihästi ühe kui ka teise juures panin oma nime kirja. Ent aeg läks vastu sügisele ja laevasaamise lootused muutusid iga päevaga kesisemaks.

Ühel hommikul trehvasin uulitsal omaküla meest Sooba Priidut, kes pikki aastaid juba Läti laevadel oli seilanud ja mitut keelt oskas. Tema rääkis, et oli saanud vanemmadruse koha purjekale „Anna Alviine“. Selle kapteni, Janis Volksonisega olevat ta ennegi sõitnud. Nüüd olevat sel kõik mehed käes ning juba homme minevat nad meremeestemajja munsterrolli tegema.

Soovisin Priidule pärituuli ja, meel tusane, läksin kaidele kolama.

Ekspordisadamas sildus suur aurikumürakas. Üleni valge värvi all, ahtris „Elisabeth – Bremen“. Seisin sadamasillal ja vaatasin, kuidas trossid maale anti, kuidas auruvints nad pingule tõmbas. Madrustel ainult käigukangi lükkamise ja ventiilikeeramise vaev. Muu raskema töö tegid masinad. „Millal küll, ja kas üldse kunagi, ka mina säärase peale saan!“ ohkasin ning, pea lootustest tühi, pöörasin laevale selja.

Oli juba pime, kui Jõe-mammi juurde tagasi jõudsin. Öösel nägin und, et olin muutunud linnuks ja lendasin lõuna poole. Kuid mida kauem ma lendasin, seda külmemaks läks. Ohtul puhkama lahkudes näen, et kõikjal laiub lumi ja jää. Mul hakkas otse lödi-semapanevalt külm. Küllap eksisin ja rändan nüüd hoopis põhja suunas, arvasin. Proovisin uuesti õhku tõusta, aga ei jaksanud. Surm! käis läbi mu pea ja ärkasin. Olin voodi kohal asetseva õhuakna lahti jätnud, sealt puhus nüüd kõle öötuul mulle peale. Tõmbasin akna kinni, kuid und enam ei saanud. Eelmise päeva mõttekillud liitusid ja andsid kokku üpris kurva pildi. Talv tuleb peale, rahad näitavad hända. Mis teha? Kuhu minna? Kõik lõngad mu peas jooksid lootusetult sassi, ei otsa ega aru...

Nagu paljudel teistelgi hommikutel varem, läksin ka sel hommikul Svalingu kõrtsi. Varase aja tõttu polnud seal kedagi peale ühe Hiiu kipri, kes pudeli õllega oma eelmise päeva viinaviha peast välja ajas. Ostis mullegi keelekastet. Saime jutule. Rääkisin temale oma loo.

„Tule, viin sind töö eest Tallinna! Oled talve kodus ja eks kevadel vaatad, mis ja kuidas,“ soovitas kipper, kelle sassis juustega kupli all liigutas oma kombitsaid vanema mehe ettevaatlikkus.

Muidugi oli tal tuhat korda õigus, kuid nüüd koju isa-ema laualt leiba minna kerjama... Kümnest rublast, mis neile suve jooksul saata suutsin, suurt pidu ei pea.

„Vii kodukanti terviseid ja ütle neile, et enam ei tule mult ühtki sõna ega tähte enne, kui olen Ameerikas!“ vastasin kuraasitades.

Kipri naer paljastas tema piibupigikollased hambad: „Ameerikasse tahad küll, aga külmad siinsamas Riia linna turupeldikus! On sinusuguseid sealt ennegi leitud.“

„Kui muidu ei saa, pistan punkris Inglismaale ja sealt edasi,“ tekitas joodud õlu mu pähe julged plaanid.

„Sa ei oska ju dšonide keelt!“ jätkas kipper mu kiusamist.

„Kuni selgeks saan, ajan läbi käte-jalgadega,“ ei jäänud ma vastust võlgu.

Pärastlõunal läksin meremeestemajasse, kus Sooba Priidu täna „Anna Alviinele“ pidi munsterdatama. Jõudsin just õigeks ajaks.

Kohal oli kogu purjeka meeskond ja ootas kaptenit. Peale „Anna Alviine“ komando leidis kontori ootetoas veel kümnekond minusugust pommi ja töötasa varitsevat meremeest, kes nagu varblased end tuvide läheduses hoidsid.

Lõpuks kapten tuligi. Noor kiire astumisega mees, kõvakübar peas, must habemekrants ümber päikesepruuni näo. Mapp kaenlas, läks ta kontoris, kuhu mõne minuti pärast kutsuti ka „Anna Alviine“ mehed. Kedagi võõrast kaasa tulla ei lubatud. Kuid teab millele lootes, hoidsin ma end Sooba Priidu külje alla ja pääsesin tema varjus kah leti ette, kus hakati mehi ükshaaval välja hõikama ja kirja panema.

„Gustav Laksts – tüürimees, Richards Krevs – pootsman, Priidu Sooba – vanemmadrus, Peters Tselve – stjuuard-kokk, Peters Oasolaps, Franz Plominski, Leons Keisers...“

Selle viimase paberitele jäi ametimehe pilk peatuma. „Sündinud ühe tuhande kaheksasaja kaheksakümne seitsmendal aastal. Peab talvel nekrutiks minema!“

„No ei lähe ikka küll, kui laevaga merel olen,“ vastas paragrahvitudja madrus.

„Aga mul ei ole luba sind välja lasta,“ ütles munsterrollikirjutaja ning pani oma kulunud varrega sullepea laksudes lauale.

Kipri kulmud kerkisid. „Kuule, Keisers, nüüd sa keetsid mulle küll paraja pudru kokku! Kell juba kaks läbi. Stokholmi laev läheb välja kella nelja ajal. Ütle, kust ma nii äkki sinu asemele korraliku mehe saan? Esimest uulitsajoodikut, kes vastu tuleb, ju kaasa ei võta!“

Priidu pilgutas mulle silma. Sirutasin end varvastele tõustes vähe pikemaks.

„Härra kapten,“ ütles Priidu. „Ärge muretsege, siin on üks varuks.“

Mitte üksi laevajuht ei mõõtnud mind, vaid ka kõik teised. Kellelgi polnud ükskõik, millise mehega sind ühe koorma ette rakendatakse.

„Nooruke nagu veel,“ kõhkles kapten. „Roolida oskad?“

„Olen juba sõitnud kaljasel, jantsil ja raalaevaski,“ tõstsin pisut luiskamisi oma marki ning vaatasin sealjuures laevajuhile ausalt otsa.

„Vana sa siis õige olid, kui merele läksid?“ imestas kapten.

„Nelisteist,“ vastasin ja mu nägu ei pilkunud.

„Paberid?“

Lõin oma sõidutunnistused lauda. Ka selle, kus Vokkjala Villem mulle koha lubas ja kus allkiri oli enam oksahunniku kui „moonakrahvi“ moodi.

„Kõigest seitseteist!“ nurises meremeestemaja munsterrolli tegija mu sünniaastat nähes ning vaatas otsust oodates kaptenile. Üle mu higiseks läinud selja voogasid kordamööda kuumad ja külmad lained.

„Sina vastutad, Priidu?“ pöördus laevajuht omakorda Sooba poole.

„Poiss on naaskel!“ kiitis Priidu ja niimoodi see kaalukauss minu kasuks langeski.

Munsterdamine läks edasi. August Värt – madrus. Viisteist rubla kuus, laeva söök. Siis tulid eritingimused. Kõikide kohta käis punkt: teenistuse tähtaeg – Balti merest Balti mereni. Kirjutasime alla. Seejärel pitsatid ja templid. Sadamakail, Rootsi reisilaeva „Odin“ juures kästi olla ühes oma kraamiga kell pool neli.

Otse tuulesammul jooksin Jõe-mammi juurde oma asju võtma. Koikust tekki kahmates nägin, et õhuaken oli jällegi lahti ja mulle meenus öine unenägu. Eks ma nüüd siis lenda sinna lõuna poole... Kuid algul Põhja-Rootsi, Härnösandi, kus laev seisab. Ütle veel, et unenäod miskit ei tähenda!

Kui „Odini“ juurde jõudsin, oli enamik mehi juba seal. Varsti saabus voorimehetroskal ka kapten, saatjaks lillelise kübaraga abikaasa. Meid juhutati vaheteki ja täpselt kell neli anti otsad lahti. Riia sadamas olid mul selleks korraks asjad klaarid. Mis edasi, seda näeb, mõtlesin lähematest tulevikumuredest vabanenud inimese kergusega ning läksime Sooba Priiduga puhvetisse santsuliiku jooma.

Nii head und kui sel ööl Riia ja Stokholmi vahel polnud ma enam kaua maganud. Ei seganud mind see, et külje all oli ainult raudkülm vahetekk (kosisid kolmanda klassi reisijail polnud), ega minule kui purjelaeva mehele harjumatu masinamüra. Olin pääsenud töötaolu tupikust, ees ootas kindel leib ja ammuigatsetud ulgumeri, selle taga Uue Ilma kullamaa.

Hommikul äratas Priidu mind Rootsi randa vaatama. Tekile tõustes läksime mööda baarist.

„Kas teeme silmad selgeks kah?“ näitas Priidu pudelite poole.

Mis mul selle vastu ikka võis olla. Tegime paar troppi köömneviina ning läksime üles. Laeval oli lootsilipp juba vahetaagis, Rootsi kõrged kaljuskäärud otse ees. Triibulise purjega paadilt ronis üles loots ja edasi läks sõit saarte ja laidude vahele. Mõnikord paistis, et laev kihutab vastu kallast, et edasipääsu enam ei ole, aga sealsamas tekkis sinna kitsas väin ja, mäed üle mastide, sõitis kiirekäiguline „Odin“ mööda kiirakääralist sõiduteed. Vesi vaikne ja sügavsinine, hallid, tummad kaljud. Suurematel saartel männimets. Üle kogu selle ilu kastemärg hommik, süld maad

silmapiirist kõrgemal hilissügisene päike, pisut väsinud naeratus näol.

Stokholmi lõunakai ääres otsad kinni saanud ja passidel tollitemplid sees, läks kapten maale kuulama, kuidas edasi põhja poole pääseb. Tuli varsti ja teatas, et alles järgmise päeva hommikul sõidab siit „Nyvästerbotteni“-nimeline aurik Botnia lahe sadamatesse. Viisime oma kotid-kirstud trepi otsas tööd ootavale kärumehele ja käskisime meremeestemajasse toimetada. Ise sammusime summas järele. Minna polnud kaugele. Sealsamas mäejärsaku all punastest tellistest hoones see asus. Öösel saime magada voodis, öhtul ja hommikul anti kapteni poolt kinnimakstud sooja sööki. Tundsiime end otse härrasmeeste moodi. Ümberringi puhtus ja kord, lugemistoa laudadel koguni kirjaümbrikud, paber, sulepead ja tiit maksuta tarvitamiseks. Veekarahvinid ja klaasid igamehel oma käega võtta.

„Oleks meil Riias või Tallinnas niimoodi, tehtaks seal küll paari päevaga puhas töö,“ arutasid mehed, nähes kõike seda küllusest ja aususest kõnelevat külalislahkust. Toidu kandsid ette toasussides neiud, kelle samm oli vaikne ja käratu nagu kassil. Kui nad sulle midagi pakkusid või ulatasid, ütlesid nad alati „vasekuu“!

Reis Põhja-Rootsi võttis enam aega kui Riias Stokholmi, sest „Nyvästerbotten“ oli ainult poolreisilaev, laadis-lossis ka väiksemates rannasadamates. Härnösandi jõudsiime alles kolmanda päeva õhtuvidevikus. Siin oli tunduvalt külmem kui Riias. Lumelaigud maas, sadamaveel jääkirme.

Kohvrid-kirstud käe otsas, meremehekotid õlal, läksime läbi linnakese poolhämara tänavate kapteni kiiluvees, kuni kusagilt sadamasopist hakkas paistma valge korpuse ja mustade reelingutega barkantiin. See oli „Anna Alviine“. Esimastis raad, kahes tagumises soome kahvlid.

Laevale lähemale jõudes nägime, et purjekale laaditi juba teki-lasti, kuid nagu selgus, polnud pardal ühtki meest peale kapteni, kes pidi laeva Volksonisele üle andma.

„Anna Alviine“ ruhv oli samasugune nagu meeskonnaruum igal teiselgi suuremal purjekal. Eespool fokkmasti, mõlemas seinakoid, pikk söögilaud nende vahel. Riidekapid kahe peale. Kuid ruumi olid eelmised mehed puhtaks pesnud, isegi lambiklaas paistis läbi, õlitoos petrooleumi täis. Ainult magamisasemetel puudusid madratsid ja kaasavõetud aluskottidesse polnud sel öhtul kusagilt põhku võtta. Ka puudus ruhvis ahi. Sooja pidime saama läbi kõrval asetseva kambüüsi avatud ukse. Niisiis oli meie esimene mure puude saagimine-lõhkumine ja kambüüsipliidi alla tule tegemine. Varsti hakkaski eluruum köögisoojast hubasemaks muutuma, ja kui

pootsman õhtupoole meie elu-olu kontrollima tuli, jäi tal üle ainult kiita, eriti kokka, kes oli endale koguni valge kitli jõudnud selga tõmmata.

Pootsman teadis rääkida, et meie „Anna“ lõpetavat laadimise ühehommese paiku ja purjetavat siis Newcastle'sse. Seal sütega Lõuna-Ameerikasse. Nii oli meil ka see kõige tähtsam teada.

Sel öhtul saime leiba, võid, suhkrut ja teed. Igamees otsis välja oma kausi, tassi ja lusika. Sööginõusid polnud ainult Franz Plominskil. Tema leidis kapist vana kõrvata kruusi, mis asja ära ajas. Muide, see Franz, nagu pärast selgus, oli ühe poola inseneri poeg. Ta oli lõpetanud gümnaasiumi, rääkis poola, vene, läti ja prantsuse keelt. Merel polnud ta enne sõitnud, küll aga jõelaevadel. Roolida oskas, kompassi tundis. Rääkis, et tahab pärast seda reisi astuda merekooli. Franz oli minuga ühevanune, kasvult aga peajagu pikem. Kuid ta oli nõrga ja peene kondiga, nagu need rikkama rahva lapsed harilikult ikka. Plominski erines meist küll mitmeti, kuid see ei takistanud teda olemast kambajõmm kohe igat kanti, nagu hiljem välja tuli.

Kui pärast esimest ööd uues leivalaevas ärkasin, oli ruhv alles päris pime. Kusagil lähedal huikas ja kolistas manööverdav vedur, küllap see oligi mu nii varases virgumises süüdi. Ka Priidul polnud enam und. Kõlgutas koi äärel jalgu ning popsis piipu. Vähe aja pärast tirises koka äratuskell. Varsti tuli pootsman ning lõi kõigile jalad alla.

Pärast hommikueinet olid meil käed-jalad tegemist täis. Proviandi ja vee võtmine ning otsade klaarimine nagu igal teiselgi laeval enne pikemat reisi. Öhtul aga jäi siiski niipalju aega üle, et jõudsiime linna lähedalt maalt aluskotipõhku hankida.

Järgmisel päeval löime laeva seilide alla. Püüdsin raapurjede omamoodi asetust ja barkantiini taglast hoolsalt meelde jätta, et tulevikus mereöödel midagi segi ei läheks.

Oppisime ka tundma oma uusi ülemusi. Kaptenist ja pootsmanist võis juba teisel-kolmandal päeval ütelda, et nad polnud seda hullemat sorti. Volksonis oli kaaluka ja kindla sõnaga mees, kes enne mõtles ja siis ütles. Ka pootsman polnud enam poisike, ligemale kolmkümmend aastat vana, taskus koguni rannasõidukipri paberid. Mis aga hülgevuntsidega tüürimehesse puutus, siis oli too tahutud hoopis pahemast puust ja päris kirvetöö. Diplom pidi tal muidugi olema, kuid kool ei tee inimest ümber ega tule elutarkus igale mehele ühes habemega. Juhtus keegi tegema, mis tüürmanile ei meeldinud või oleks võinud paremini olla, saatis ta süüdlase otseteed sinna, kuhu on võimatu minna. Osatas ja tänitas

kogu pika päeva. Kõige enam sai võtta Franz, kes läti keelt rääkis pehmel poola murrakul.

„Tša-tša-tša! mis sa podised! Mis kuradi pudru sa suust välja ajad!“ Poiss läks ähmi täis ja hakkas kogeleva. Sellest sai tüüri-mehe veelgi hoogu juurde. Ka mina kartsin teda, sest niisamuti nagu Franzul polnud minulgi läti keel veel suurem asi. Olnuks Laksts mõni mereveest läbiligunenud ätt, oleksime tema tigiduse aastate arvele võinud kirjutada, kuid selle mehe turjal võis olla vaevalt veerandsada. Kuulu järgi polnud ta jõudnud veel pruutigi tanu alla viia.

Olgu kuidas oli, kuid õhtuks saime purjed alla löödud ja teisel hommikul, viimased plangutropid paigale tõstetud ning tekilast kinni soritud, viisid puksiir ja loots meid Härnösandi sadamast välja. Mul ja Priidul ei vedanud – meid määrati tüürmani vahti.

„Anna Alviinel“ oli kõrraga vahis kolm madrust. Üks roolis, teine bakil „auskikkis“, kolmas setsis vajaduse korral purjesid või tegi muud tööd. Mu esimese roolivahi ajal ei seisnud tüürimees mujal kui kompassi kõrval ning jälgis kursijoont. Ent nähes, et laev läheb nagu nõõri mööda ja kusagilt kinni võtta ei saa, tüdines ning edaspidi peatus ta pilk mu koosipidamisel vaid haruharva.

Puhus paras aitaja kirdetuul, mis meid varsti Botnia lahest välja viis. Juba teisel päeval olime Balti meres ja võtsime kursi Gotlandile. Kolmanda merepäeva õhtuks jõudsimme Taani väina, kus kaupmeeste paadid meid sisse piirasid. Neilt sai osta head tubakat „Mossroos“, akvaviiti, igat sorti veini ja proviant. Kaupa võis vahetada ka vanade manilla- või tõrvaotste vastu. Kõlbasid purjeräbalad, rauakola ja, mõistagi, kõikide maailmariikide raha, oli see siis paber, vask, hõbe või kuld.

Taani väinast saime kaasa järelhoovuse ning ööpäeva pärast oli meil ahtrisse jäetud niihästi Kategat kui ka Skagerrak. Põhjamerele aga tegi nii kõva kagutuult, et topselid ja ulgukliiver tuli ära korjata. Ja siis keskoisel vahivahetusel kliivrikoristamise ajal see juhtus.

Õõ oli kottpime, puri paukus ja plagises, kuid alla tulla ei tahtnud. Tüürimees arvas, et seili mahatõmbamise ots, nn. neerhaaler, on kliiverpoomi taha takerdunud ja käskis mind minna pükspriidile seda lahti päästma. Kuid teadsin, et viga oli hoopis saalingus, kus valli pleissitud koht plokist läbi ei mahtunud. Ütlesin seda tüürimehele, ronisin üles ja aitasin ühe dusekoha üle ratta. Puri libiseski maha. Tüürmani süda aga sellega ei leppinud, et tema mulle alla jäi. Oli pooles vandis vastas ja kahmas mul kõrist kinni. Tüürimehe kämmal oli tugev ja kõva nagu raudklamber, pitsitas nii, et mu hing kippus kinni jääma. All paarkümmend jalga lagedat kuk-

kumist... Tüürman ajas oma hülgevuntsid otse mu näo vastu ja kahises:

„Ma sulle kuradile! Või oma tarkust näitama!“

Ta suu haies viinast. Sääraselt mehelt võis oodata kõike. Siin polnud pikka arupidamist. Sain tal hammastega sõrmest kinni, lasksin teise käe lahti ja andsin mehele rusikaga vastu nina. See aitas. Mu kõri pääses vabaks. Püüdsin kõrgemale ronida, kuid tüürimees sai mu jalapöiast kinni ja väänas. Lasksin nüüd kätele rippu ja äigasin vaba jalaga. Hüüdsin appi. Ei näinud pimedas, kuhu tabasin, kuid teist jalga mul lahti ei lastud. Kaks meest olid grootmastis topselit kinni panemas, Priidu kliiverpoomis. Noorest ja kiitsakast Franzist ma tuge ei lootnud. Jalapöial oli juba pool keerdu peal, kederluu otsekui tules. Veel hetk ja lendan... Kuid siiski oli see Plominski, kes riskis appi tulla ja tõmbas tüürimehe käed mu jalast lahti.

Purjed kinni pandud, läksime, nagu kord nõudis, pumpa proovima. Selle juurde pääsemiseks oli tekilasti sisse sügav auk jäetud. Töötasime just nagu kaevus. Ülal vastu taevalaotuse kuma märkasime augu kohale kummardumas tüürimehe varjukogu. Otsis jalgadele tuge, et alla tulla. Tegi ta meelega või juhtus see tõesti kogemata, kuid tüürimees sadas Franzile otse selga. Mu pumba-kaaslane kukkus, oli aga varsti jälle jalgadel ja siis läksid rusikad kaiku mõlemalt poolt. Ka mina aitasin jõudumööda kaasa. Nüüd kisas juba tüürimees. Ei jätanud me enne, kui Priidu käratas vene keeles.

„Dovolno užel!“

„Naverna,“ vastas Franz ja laskis tüürimehel minna.

Löksutasime pumba lentsiks ja lõpetasime vahi. Ruhvi lambivalguses kompas Franz pead ning vaatas sõrmi. Verd polnud, küll aga oli tal keset lagipead tüürimehe saapakontsa löögist suur, sarvehakatus moodi muhk. „Vähevõitu,“ lausus Franz rahulolematult ja otsis välja terava otsaga malspiigi. Andis selle Priidu kätte.

„Ole täitsa, löö mulle sellesama sarve sisse poolviltu haav!“

Priidu ei julgenud. Ka mina ütlesin ära, vabandades, et harjumatu töö.

„Õige mul teid vaja!“ lausus Franz. Pani malspiigi teraviku vastu paistetanud kohta ja lõi tõmbi otsaga vastu uksepiita. Mööda mehe meelekohta alla kaelale nõrgus juustest punane verenire. Seepeale jooksis Franz ruhvist välja. Võtsin peeglitüki ja hakkasin uurima oma nägu. Polnud mul vaja miskit juurde aidata. Kaelal sinkjad sõrmejäljed ja neli veritsevat küünekriimu. Ka lõug oli punavalge-vöödilise, nagu oleks sellest linahari või luuatüügast üle käinud.

Tuli pootsman ja küsis Franzi.

„Või me tema karjased!“ vastasime. Siin ta jooksis, pea verd täis. Küllap juba Issanda karjas...“

„Kes talle siis tappa andis?“

„Oli keegi joodik, ka minule kippus kallale,“ näitasin pootsmanile oma nägu ja kaela.

„Otsige Franz üles ja kiiresti ahtrisse – kapteni käsk!“ lõpetas pootsman meie mõistukõne. „Priidu kah!“

Kuid sealsamas tuligi Franz ja missugune! Pea ümber valged aluspüksid, mille alt ja vahelt tolknesid välja verekorpas juukse-salgud. Pöördus ehmunud pootsmani poole: „Aita, jooksen verest tühjaks!“ Hääli oli tal tõesti mineja oma ning jaladki jõuetud, käisid vinta-vänta.

„Lähme kohel!“ võttis pootsman vaeseomaks tehtud Franzil kae alt kinni. Mina kõndisin järele omal jõul. Kaptenikajutis tuli meil aga oodata, sest esmaabi sai parajasti tüürimees, kel olid huuled lõhki, nina jäme ja sinine ning vasak silm täiesti paistetunud. Lakstsi nägu määriti joodiga kokku ning pärast tohterdamist paistis, nagu oleks tema pea paraadpool suurikuga üle tupsutatud.

Seepeale peatus kapteni pilk Franzil, kes parajasti pootsmani toetusest hoolimata kajutinurka maha vajus. Tõstisime vaeseomaks tehtud madruse pingile.

„Säärase haava võib tekitada ainult kirves või nuga!“ ehmus laevajuht.

„Ei tea, millega!“ oigas Franz. „Kaotasin meelemärkuse. Kui ärkasin, trampis keegi mu otsas saabastega. Sain surmahirmus kuidagi jalad alla ja hakkasin rusikatega vehkima. Pimedas ei näinud, kellega tegu. Lõpuks märkasin, et tüürimees. Jätsin siis kohe järele.“

„Millega sa mehi peksid?“ nõudis kapten tüürimehelt ja sellest halastamatust küsimusest lõi kogu kajut kõmama.

„Vöörast ahtri poole minnes libisesin – pime aeg, tekk märg –, kukkusin pumbaauku. Küllap siis ikka saapakand ta pead riivas,“ seletas tüürimees, silitades sõrmeotstega oma üha enam paistesse minevat nägu.

„Kuidas sina seda nägid?“ küsis kapten Priidult.

„Paljuks mina seda nägin või... Öö aeg... Teate ise, härra kapten, kuidas see pumpamine – eespidi kõveras, silmad maas. Aga matsakat kuulsin küll, kui Franz kukkus. Vaatasin siis ja nägin ka, kuidas mingi mehekogu alla ronis,“ rääkis Priidu tões ja vaimus.

„Tähendab, Franz oli juba pikali, kui sina üles vaatasid ja tüürimeest alla tulemas nägid?“

„Jah,“ tõendas Priidu kindlalt.

„Aga sina, Laksts, ütled, et libisesid pumbaauku ja kukkudes löid madrust kogemata saapakontsaga,“ seadis kapten tüürmani sõnad kahtluse alla.

„Komistasin algul tekilasti peal. Võib-olla langes mõni lauaots alla ja siis alles mina,“ puterdas tüürimees.

„Kurat sust jagu saab!“ kirus kapten. „Pootsman, mine too need pudelid, tead küll...“

Pootsman jooksis välja ja oli silmapilgu pärast tagasi kahe viinapudelliga, üks täis, teine poolik. Kapten pesi Franzil haava, pani klambrid peale, tegi uue sideme. Seepeale tuli järg minu kätte.

„Ja sina, Masas?“ (Et meid oli kaks eestlast, siis kutsus kapten Priidut sageli nimega „Vätses“,* s. o. vanem, ja mind „Masas“** – väiksem, noorem.) „Miks sina tüürimehele vastu hakkasid?“

„Ainult elupäästmiseks, muidu oleks ta mind mastis ära kägistanud ja üle parda heitnud,“ näitasin ma kaptenile oma kaela. „Mõrtsuka sõrmejäljed on siin.“

„Ai-ai!“ kõlas kapteni hoiatav, isegi ähvardav laetus tüürimehele. „Kõigest paar merepäeva seljataga ja juba meestel kõri kallal!“

Siis Priidule: „Millest see Masase asi algas?“

„Tüürimees käskis teda minna püksipriidile ulgukliivri neerhaalelt lahti päästma, kuid poiss teadis ise paremini, kus viga. Läks masti ja tõmbas valli pleisikoha plokist läbi. Seepeale Laksts vihas- tas ja...“

„Selgel!“ lõi kapten käega. „Sa, Masas, pese oma nägu ja kael viinaga puhtaks! Kõõnehaavad võivad muidu pahaks minna.“

Kui tagasi ruhvi jõudsime, oli Franzil jällegi jõudu ja kuraasi küllalt. „Ma sellele tüürimehele veel näitan. Inglismaal lähme konsuli juurde. Istuma paneme. No trahvi maksab ta igal juhul!“ Vaatas end peeglis. „Ega teil, poisid, raskeks lähe, kui ma, ütleme, päeva paar kois pikutan?“

„Oigus! Kui juba, siis juba,“ olime nõus.

Ülejäänud öö oli väljas kogu aeg kapten ise. Kuid kella kaheksast tuli Laksts taas tekile, valge side üle silma. Hoidus kõrvale nagu peksa saanud peni. Suuremat tööd ta meile ka ei leidnud.

Roolis olime kordamööda Priiduga, sest puudus Franz, kes tüürmanile suurema südamevalu sünnitamiseks kois lamas ja oigas, pea kätte vahel.

Juba oli sellest lööma- ja tohterdamisööst möödunud päeva viis. Tuul polnud liiga vali, puhus õigest august ja andis kogu aeg kurssi pidada. Franzil tervis oli tagasi tulnud. Tüürimehe silm säras küll veel vikerkaarvärvides, kuid huuled ja nina olid peaaegu

* Läti k. vecais.

** Läti k. mazais.

endised. Küllap kokk, kes kõikidel maailma laevadel vööri ja ahtri vahel uudiseid edasi-tagasi kannab, oli tagapool grootmasti ära rääkinud, et me tahame asja konsuli kätte anda. Ega's Laksts siis muidu oleks ühe roolivahi ajal mu käest osanud küsida: „Olete muidugi oma kaebekirja juba valmis kirjutanud?“

„Ajame asja suusõnalgi ära,“ heitsin hooletult, nagu räägiksime mõnest pisiseigast, mis õieti kumbagi tõsiselt ei puuduta.

„Pole te veel seal!“ ähvardas tüürimees.

„Kui kavatsete laeva põhja lasta, siis peaks paari sõnaga kapteni hoiatama,“ hoidsin sedasama tooni edasi.

„Ah, ma niisama,“ nõtkus mees ja sinna see jutt seekord jäi.

Järgmise päeva hommikul hakkas läbi hõreda rannaudu paistma Inglise kallas. Kusagilt ilmus ahtri taha rataspuksiir, millelt lootsi pardale saime. Seesama vedurlaev võttis meilt ka otsa ja tiris Tyne'i jõe suudmest sisse. Õhtuks olid trossid kai küljes kinni.

Newcastle'i sadama kord nägi ette, et ainult tekilt lossivad maatöölised, ruumlasti aga annavad üles laevamehed. Kui tahtsime konsuli juurde minna, pidime seda niisiis tegema kohe saabumisele järgneval päeval, mil aega enam käes.

Läksime hommikul kaptenilt luba küsima, kuid see soovitas omavahel ära leppida ja asja mitte võimude ette viia. Küllap ta kartis, et kumu reederifeni läheb ja kus siis selle häbi ots – laeval puudub kord! Kutsus sealsamas tüürimehe ning püüdis olla vahe-meheks. Ent Laksts oli jõudnud endal juba varahommikul pudelikuraasi üles kruvida ning saatis meid kõiki, kapten kaasa arvatud, heasse ja paremasse kohta.

Nähes, et lepitusest ei tule midagi välja, lükkas laevajuht söimleva tüürimehe uksest välja ja andis meile koguni konsuli aadressi.

Võtsime voorimehe ja sõitsime sinna. Vene keiserlik konsulaat asus keset linna, suure kivimaja teisel korrusel. Ootasime veidi, siis pääsesime jutule. Meid võttis vastu keskealine, pikk ja kõhn mees, kes kuulas meie jutu ära. Sekretäri käes krabisev sulg pani kaebuse kirja. Siis sehkendas konsul ka ise mõned sõnad paberile, sulges ümbrikusse ja käskis viia kaptenile. Lõpuks lausus: „Homme kell kolm pärast lõunat tulge ühes tunnistaja Priidu Sooba ja tüürimehega. Kaptenile on kirjalik kutse.“

Teisel päeval olime määratud tunnil ja minutil kohal. Kapten jõudis pisut hiljem. Puudus ainult tüürimees. Konsul kuulas üle ka Priidu ja kõneles kapteniga, kes Laktsi heaks pooltki sõna ei ütelnud, vaid rääkis nii, nagu meie temale asja ette olime kandnud. Lõpuks tüürman siiski ilmus. Käed mantlitaskus, „oktoober“ parema halsi peal, viskilõhn juures. Sisse tulles unustas tervituse, selle asemel ühmas: „Ah, niisugune see Vene konsulaat siis ongi!“

„Teie mees?“ küsis konsul ja noogutas Laktsi poole.

„Jah, seesama, kellest jutt,“ vastas Volksonis.

„Oelge talle, et austagu keisri pilti ja konsulaarasutust, võtku müts peast maha!“

Laksts sai vene keeles lausunud sõnadest aru ning kahmas kübara kaenlasse. Seepeale kutsuti ta laua äärde ja loeti ette protokoll.

„Võtate omaks?“ küsis konsul.

„Aga mis ma pean siis tegema, kui sõna ei kuulata?“ vastas tüürimees konsulile kontraktsimusega.

„Keegi ei tunnista, et mehed oleksid mässanud või midagi tegemata jätnud. Küll aga selgub, et olete oma meestele kallale tunginud ja neile tekitanud kehalisi vigastusi,“ väitis konsul.

„Mis sa siis mõtled mu'ga peale hakata?“ sinatas Laksts kõrget ametikandjat.

„Seda saate kohe kuulda,“ põrnitses konsul tüürimeest atkulmu ja pöördus minu poole: „Teie nõudmised?“

Lüga äkiline oli see küsimus. Jõudsin paar korda neelata, enne kui pea jagama hakkas. Ütlesin siis:

„Nõuan ühe Inglise naela. See on tema süü läbi üle parda läinud mütsi ja katkirebitud riiete hind. Seaduserikkumise eest aga kandku ta karistust nii, nagu määrate.“

„Kõik?“

„Jah!“

Franzilt küsiti sedasama. Tema nõudis kaht naela ja karistust paragrahvi järgi. Kapten lubas nõutud summa tüürimehe palgast maha arvata ja meie arvele üle kanda. Sellega polnud aga konsul rahul.

„Mis on määratud siin, olgu ka sellesama laua ääres makstud!“

„Sul raha on kaasas?“ küsis kapten tüürimehelt.

„Ainult enda jaoks,“ vastas süüdlane väljakutsuvalt.

„Arvasin juba,“ lausus kapten ja tõmbas taskust palgaraamatu, mille kaanele oli kirjutatud Gustavs Laksts. „Pane nimi alla, et oled kolm naela Inglise rahas kätte saanud.“

„Mitte kristuse krossigi!“ vastas tüürimees läti keeles ja näitas kaptenile kahe esimese sõrme vahelt pöidla otsa. „See on väljapressimine!“

„Mis ta räägib?“ küsis konsul.

Kapten tõlkis.

„Kes pressib?“ plahvatas seni rahuliku häälega rääkinud konsul ja tema põsenukid löid punetama.

„Ega ta teie kohta... See oli enam minule,“ rahustas kapten

aupaklikkusega harjunud ametimeest. Lakstsile aga: „Nüüd kirjuta kohe alla!“

Tüürimees arvatavasti taipas, et asi võib võtta hoopis hullu pöörde, ja kahmas laualt sulepea. Kuid konsul tõstis oma valge, kondiste sõrmedega käe. „Ei, nüüd juba kolmele naelale juurde viisteist šillingit konsulaarkulu ja veel kaks šillingit tunnistajale, Priidu Soobale. Kokku kolm naela ja seitseteistkümmend šillingit.“

Tüürimehe käsi värises, mis ta värises, kuid alla kirjutas. Seal samas luges kapten raha lauale. Meil jäi üle ainult lepitustasu tasku pista. Lahkumisel küsis konsul kaptenilt: „Ja säärase tüürimehega kavatsete minna Ameerikasse?“

„Pean reederitega nõu,“ põikas kapten vastusest.

„Kes vastutab, et ta uuesti mingi tükiga hakkama ei saa?“

Laevajuht kehtitas õlgu.

„Gustavs Laktsi dokumendid on teie käes?“

„On küll, kuid laeval,“ ütles kapten.

„Homme tooge mulle tema diplom. Märgin peale, et kui veel midagi taolist peaks juhtuma, võivad sadamavõimud temalt sõidu-paberid hoopis ära võtta.“

Olime nüüd raha- ja õigusemehed. Läksime esimesse kõrtsi ning laskime asjale punkti panemiseks pool tosinat „Black Strongi“ lauale kanda.

Õhtul kutsus kapten Priidu enda juurde ahtrisse, kus neil, aja järgi otsustades, päris kenake pikk jutuaamine oli. Tagasi tulles polnud mu nagunii juba jutuvaene kaasmaalane uudistega kuigi helde. Vaid niipalju talt pudenes, et kapten uurinud, kas me mõtleme ikka pärast seda janti laevale edasi jääda või salaja sääred teha? Priidu andnud ausõna, et reisi läheb. Ka mina mõtlesin seda asja küll üht-, küll teistpidi. Laev oli priima. Purje- ja taglasevärk kerge, ei lekkinud kuigi palju, toidu üle nuriseda ei saanud. Ainult see Laksts... Aga ehk võttis nüüd õpetust ja hakkab meheks? Pealegi läks reis Ameerikasse... Seal aga ei pea mind enam tuli ega vesi!

Lätlasest Petersist ja Kotlepsist oli küll näha, et need mehed Newcastle'ist kaugemale minna ei kavatsenud, igatahes mitte „Anna Alviinel“. Saanud teada konsuli juures väljamõistetud rahast, pakkusid nad meile oma asju müüa. Franz sai Petersilt kümne šillingi eest tubli karuse kraega poolpalitu, mina ostsin Kotlepsilt kuuepennise meremütsi.

Pärast konsuli juures käimist oli mõni päev lossimistööd ja siis pukseeriti „Anna Alviine“ Firth of Forti silla alt läbi North-Alvasse sütt laadima. Algul tuli asuda lastisaamise järjekorda, sest enne meid olid seal kraanade all Rootsi nelimastkuunar ja norra-

laste parklaev. Saabumise õhtul läks kogu meeskond, ka kapten, laevatarvete poodi merevarustust muretsema. Priidu ostis endale ülepõlve säärttega hollandi saapad, vihmariided, villase teki jms. Ka mina panin oma naela mängu ja sain selle eest õlijaki, veekindlad püksid ja süüdvestri, mida oli Kotlepsilt ostetud meremütsile märja ilmaga hea peale tõmmata. Lätlane Peters võttis kaherealise saksa „Ohneri“. Arvatavasti selleks, et kaptenil ja tüürmanil, kes meiega kaasas olid, jääks mulje, nagu poleks tal miskit sala-kavalat nõu.

Tol ajal oli vana meretava, et kõik, mis madrus sadamas ostis, võeti niikauaks juhtkonna hoole alla, kuni laev avamerele jõudis. Nii ka meil. Tüürimees ja pootsman ühes Petersi ning Kotlepsiga läksid varustust laevale viima, meie kapteniga jäime sinna tema ostetud jahipüssi, padrunite ja muu kraami sissepakkimist ootama.

Tagasi laevale jõudsimise tunni poolteise järel pilkaspimedas. Tugevaks paisunud tuul lennutas lumelõrtsi. Aitasin kaptenil pakke kajutisse kanda ja läksin ruhuvi. Meeskonnaruum oli tühi. Küllap maal ja teevad ostuliikused, arvasin. Kuid märkasin siis, et Kotlepsi ja Petersi koidest vahtisid alasti põhilauad ning nende kapis polnud ühtki riidehilpu. Selge oli, et kui nad juba aluskotidki kaasa võtsid, ei saanud nad kaugele minna. Küllap hüppasid siiasamasse norra parklaevale, kus oli lätlasest pootsman ja mehi vaja. Muidugi, seal maksti madrusemehele nelikümmend viis krooni kuus ja anti priisööök, mis Vene rahas tegi välja ligemale viiskolmat rubla.

Telse päeva pärastlõunal saime kraanade alla. Laadisime kuus-sada tonni sütt Briti Guajaanasse New Amsterdami sadama jaoks. Kapten käis Glasgow's ja tõi sealt puuduvate meeste asemele sakslase Max Elbingi ja Lääne-Indiast pärit pigimusta neegri, nime poolest Pierre Solwing. Nii saimegi valge Peetri asemele musta. Mõlemad uued mehed rääkisid inglise keelt. Franz sai Pierre'iga jutule ka prantsuse keeles.

Pärast lasti kättesaamist löime „Anna Alviinele“ taas purjeehted peeletpuude külge ja ühel kõledal novembrihommikul viis püksir-meid reidile. Lõpuks ometi seisis mul ees elu esimene ookeani-reis, selle lõpus kullamaa Ameerika. Mis mu süda tundis, arvake ise. Igatahes sõnadega ma seda edasi anda ei suuda.

Kolme päeva pärast jõudsimise inglise kanalis. Seal oli juba nii soe, et roolivahis olles võis kindad tasku jätta.

Arakaranud Petersi kaherealine jäi algul kaptenile. Laevajuht oligi päris hea pillimees, nagu nüüd teada saime. Kapten tuli ilu-matel õhtutel kajutilaele ja mängis. Noil hetkedel unustasid vaba-

vahimehed une, töö tundus kergena. Kord aga jäi pill kogemata tekile vihma kätte. Lööts läks liimist lahti, klaviatuur paisus nii ära, et nupud enam edasi-tagasi ei liikunud. Niisugusena kingiti see mulle. Parandasin löötsa, kuivatasin klahvid ja olin minagi esimest korda elus harmoonikaomanik.

Varsti oli meil kaks merenädalat seljataga, mul juba lendava kala uimed-tiivad taskuraamatu vahel. Šotimaast saati puhus paras kirdetuul ja ühel õhtul nägime mägist saart. Kapten ütles, et see on Madeira. Siitpeale saime kätte passaadid ja, kõik purjed juures, tegi „Anna Alviine“ keskmiselt 8–9 sõlme. Seati sisse inglise vaht ning nüüd polnud meil vaja keskpäeviti väljas olla nagu enne.

Nii need merepäevad läksid. Üks ja seesama sinine Atland, ühed ja needsamad lendkalad, mis öösiti tekile potsasid. Tahtis kokk neid niipalju püüda, et meeskond söönuks saaks, seadis ta vantide vahele valge lina või purjekanga ning selle taha tormilaterna. Säärased peibutised peale lendas neid tekile otse parvekaupa ja kambüüsikuningal polnud muud vaeva, kui kalad ämbrisse korjata.

Tüürimees oli õpetust võtnud: ei norinud meiega, ei sõimanud ega kippunud enam kätega kõnelema. Või tuli see sellest, et tema viinavarud seisid nüüd kapteni kapis. Igatahes oli Gustavs Laksts sel reisil süütu ööbik, kelle laulu kohta ei saanud keegi laitvat sõna ütelda.

Möödus viies merenädal. Juba hakkasime ootama Atlandi teist äärt. Ühel hommikul saatis kapten musta Peetri masti vaatama, kas kallas paistab. Ei jõudnud neeger veel poolde vantigi, kui hüüdis: „Shore! Palms!“

Nüüd ronisime üles kõik, peale kapteni ja roolimehe, et vaadata randa, mida enamik meist nägi esimest korda – Lõuna-Ameerikat.

Varsti paistsid palmitupsud tekilegi ära. Meie kõik olime ülemeelikult rõõmsad, et saame jälle kindlat maad katsuda, nagu Priidu ütles. Ainult kapteni nägu muutus murelikuks. Ta uuris kiikriga kauget kallast ja ütles enam iseendale kui teistele: „Vasakul on poolsaare nukk, paremal paistab uduvinest teine neem. Kõik peaks nagu korras olema, aga ma ei näe tulelaeva.“ Ta vaatas uurivalt vette, mis oli muutunud halliks ja sogaseks.

„Jõesuu see peab olema!“ sai kapten vee värvusest julgust. „Aga kus on ikkagi ujumajakas?“

Vaevalt sai kapten oma adressaadita küsimuse lõpetada, kui purjeka põhi jooksis millegi pehme peale kinni. Vantides naksus, kogu laeva läbis värin, just nagu oleks alus ehmunud ja tunneks hirmu.

„Lood!“ hüüdis üllatunud kapten.

Üle parda lendas jalamärkidega tähistatud liini otsa seotud tinapomm.

„Pietspatsmit!“ hõikas pootsman tekilt.

Mis tõsi, see tõsi, „Anna Alviine“ istus jõesuudme uhtliival, kuigi kaldani oli üle viie miili. Õnneks oli ilm ilus, laine pikk ja lauge. Laskime purjed alla. Et tõusuvesi ei kannaks meid veelgi halvema koha peale, andsime ankrur põhja. Paat viirati üle parda ning kapten saatis tüürimehe maalt lootsi tooma. Kaasa läksid ka Peeter, Max ja pootsman, juhuks kui purjest ei peaks piisama ning on vaja sõuda.

Varsti kadus pisike purjenukk neeme taha. Umbes tunni pärast hakkas valge paat metsase ranna tumedal taustal taas paistma. Nägime peagi, et nüüd istus püüadel viis meest. Lühikeste halssidega looviti laeva poole. Tuul oli aga vaiksevõitu ja sõudjad aitasid aerudega kaasa. Parda äärde jõudnud, ronis esimesena mööda tormitreppi üles pisike tõmmunahaline mees. Ta keha oli täiesti kastanpruun, juuksed läikivmustad ja käharad, peened jalad sirged ja tugevad. Ainsaks kehakatteks oli tal niuete ümber riidekalts, mille vahelt läikis pussitupe haljas ots. Raiskamata aega tervitusele, küsis ta kapteni poole noogutades:

„You captain?“

Teada saanud, et oli arvanud õigesti, jooksis käbe mehike pakile ja, nähes põhjaviiratud ankrut, lausus uuesti kaks sõna:

„Very good!“

„Aga kes siis teie olete?“ küsis kapten omakorda.

„I'm a fisherman and now will I take your ship in by and by,“ vastas tõmmu mees enesekindlalt.

„Olete ka enne seesugust tööd teinud?“ kahtles kapten kalamehe võimetes.

Seepeale mees solvus. „O, you may take another!“ hüüdis ta ja jooksis parda äärde ning tõstis käed üle pea kokku, nagu tahaks ta vette hüpata ja maale ujuda. Õnneks sai kapten poolpalja lootsi niudevööst kinni. „Kuhu sa, kurat, haid panevad su nahka!“

„Musta haid ei puutu,“ näitas tõmmu mees oma valgeid hambaid.

„Kus on tulelaev?“ viis kapten lootsi mõistliku jutujärje peale.

„Sadamas, punkerdab,“ näitas mees oma musta sõrmega maa poole. „Veel midagi?“ ja taas tahtis kalurist loots üle parda hüpata.

„Pea-pea!“ käratas kapten mehe vempudest vihaseks saades.

„Palju tahad, kui meid pärast lahtisaamist sisse viid?“

„Viis dollarit ja kuus naela kuivikuid,“ teatas mees kaljukindlalt.

„Well!“ oli kapten nõus. „Aga kas siin siis ikka pärislootsisid ei ole?“

„Milleks?“ imestas mehike. „Need paar suure mere söelaeva aastas toome ise sisse. Rannasõidualustel pole teiste abi vaja.“

„Teil sadamas pidi ometi teada olema, et „Anna Alviine“ on teel, miks nad, kõlupead, ujuvmajakat õigel ajal välja ei pannud?“ pahandas kapten.

„Enamikul laevadest kulub Inglismaalt siia tulekuks neliküm- mend ööpäeva, aga te tulite enneaegu,“ jäi mehel õigust ülegi.

„Napsi võtad?“ küsis kapten, kes paistis tahtvat musta mehega lõppude lõpuks head töövahekorda luua.

„Praegu mitte. Kui laev sadamas, siis...“ teadis isehakanud loots, millal mida võib.

Vastus nähtavasti meeldis kaptenile. Niisugust mõistlikku meest tuli arvestada. Ega ta muidu oleks küsinud: „Mida käsitate, mister pilote?“

„Võite puhkama minna,“ lubas loots. „Mulle aga andke näri- miseks kolm kuivikut ja nendega istun pelipakule. Hakkab kett liikuma, kutsun teid kohe tekile. Võtame ankru üles, purjed juurde ja läheme sadamasse. Hea, et juhtusite madalale ilusa ilma ja mõõ- naga...“ jättis mees meie endi arvata, mis vastasel juhul oleks võinud olla. Taipasime seda liigsete sõnadetagi.

Kapten laskis kokal tuua terve kamalutäie kuivikuid, aga must mees ei võtnud enam kui kolm. Ütles, et ta nagunii rohkem ära ei söö ja kaasavõtmiseks puuduvad taskud.

Kella kolme paiku pärastlõunal hakkas kogu aeg pelipakul istu- nud loots kisama: „She's clear!“

Tõstisime kähku seilid, hiivasime ankru ja poolpõiki tuules läks sõit jõesuudme poole. Kuid briis, ehkki aitaja, ainult paitas pur- jesid ning võttis kõva kolm tundi, enne kui kallaste vahele saime. Siis aga läks jõesäng üha kitsamaks, kaugemalt vaadates paistis, nagu puutuksid puude kroonid selle keskel kokku. Taas muutus kapten rahutuks. „Me ei pääse ju sealt läbi!“

„On läinud suuremad kui teie oma,“ rahustas loots. Kuid mõni minut hiljem sõitis „Anna Alviine“ lohinal liivale. „Paari tunni pärast tõuseb vesi jälle nii kõrgele, et edasi saame,“ oli loots oma asjas kindel.

„Kurat teie jõge! Üks istumine teise otsas!“ kirus kapten.

„Pole see veel jõgi,“ seletas loots. „Vasakul maa, paremal saar. Veel kord tuleb meri ja alles siis jõgi.“

Nii see ka oli. Kui vesi tõusis ja lahti pääsesime, jätkus poole miili osa merekitsust ning alles seejärel olime kaitstud lahes. Hilis- õhtu hämarikus jäime kõrge metsakalda alla ankrusse. Puude var-

jus oli mingi küla moodi asula. Inimesi polnud näha, kuid küll oli seal linnel! Need tiivulised metsaelanikud, keda me olime nähta- vasti unehaku pealt oma ankrukolinaga häirinud, lendasid musta pilvena üles ja hakkasid sädistama, kiruma ja söimama. Iseäranis lärmakad olid väikesed papagoi moodi linnud, keda loots kutsus parakitodeks. Algul püüdsid linnud kutsumata külalist „Anna Alviinet“ kisaga minema peletada, kuid nähes, et see korda ei lähe, hakkasid meid väljaheidetega ristima. Polnud kohta laeval ega ühtki meest, keda nad õhust poleks tabanud. Mõistes, et ka see ei aita, lendasid nad nagu komando peale kaugemale metsa. Ja kor- raga oli kallas vaikne, otsekui poleks seal ainsatki elavat hinge.

Kiiresti muutus pilkaspimedaks. Nii valgusetäi öid polnud ma veel kunagi näinud. Pime ja haudvaikus. Loots, kes ööseks laevale jäi, keeras end ruumiluugi presendile kerra ja seal ta põõnas. Hom- mikul kella kuue ajal tuli paati nõudma. Kuivikukoti oli ta juba õhtul kätte saanud, dollarite järele pidi minema kontoris. Nende väljamaksmise kohta oli tal kapteni kiri.

Franz ja Peeter läksid lootsi maale viima. Vaatasin talle järele ja imestas, kui vähesega võib inimene siin lõunamaal hakkama saada. Ei rahakulu riitele ega ole siin vaja ka sääraseid sooje maju kui meil. Kõik, mis teenid, võid kulutada söögiks-joogiks.

Varsti oli ka kapten väljas ja, kuulnud lootsi lahkumisest, kahetses, et polnud meeles küsida, kuhu siin võib jahile minna.

Pea olid Franz ja Peeter paadiga tagasi, kaasas valges kork- kiivris isanda moodi mees, kes esitles end kaptenile kui söe- kompanii agent ja laevatarvete kaupmeest ühes isikus. Vana viis võõra kajutisse ja varsti nõuti kokalt kohvi. Ka meie söime oma hommikueine. Kella kaheksa ajal hakkas kallas elama.

„Ship ahoy!“

„What's matter?“ hõikasime vastu.

Küsi, kas laeval on mister Harley. Sellele me vastata ei osa- nud. Saatsime koka kajutist küsima, kas kapteni külalise nimi on Harley. Pärast läks vana koos Harleyga maale, sõudjateks mina ja Max. Sakslasel oli Inglismaalt jäänud mõni šilling. Selle eest saime paki sigarette „Lord Salisbury“ ja kumbki paar pudelit musta õlut.

Kella üheteistkümnepaiku saabus kapten valgeks värvitud kanuul tagasi, kaasas mister Harley, mõned vormikandjad ning sõudja- teks kaks musta. Vana oli jõudnud osta ka endale korkkiivri ja uue jalutuskepi ning näis nüüd mitte vähem härrasmehena kui söekompanii agent. Algul mindi ahtrisalongi ja sealt saadeti kokaga käsk: „Pooltekile ritta kõik see mees!“

Vormikandjad tulid tekile, käisid rivi eest läbi. Priidul kästi näidata keelt, Maxil tõsteti silmalauge, teistele vaadati ainult otsa.

Küsi, kuidas me end tunneme. Saanud vastuse, et keegi millegi üle ei kae, öeldi: „Allright!“ ja mindi kajutisse tagasi. See oli laupäeval. Lossima lubati hakata alles esmaspäeval.

Kõik oli siin uus ja meelitatav, ainult kuumus kippus liiga tegema. Lamasin õhtupooliku kois purualasti. Mul oli Šotimaalt kaasavõetud „Magazine’sid“, mida vahetevahel lugesin ja inglise-vene sõnastiku abil tõlkida püüdsin. Jäi sõnaraamat lühikeseks, küsisin Maxilt või Peetrilt. Nendes ajakirjades oli palju huvitavaid lühijutte ja naljakaid lugusid, mis otse tõmbasid lugema, ja aeg lendas. Kuid ma ei sirvinud neid ainult ajaviiteks. Seal jäi ka midagi külge. See oli inglise keel, mille ma olin kavatsenud kindlasti selgeks õppida.

Lossimine algas esmaspäeva hommikul. Algas kella kuuest ning kestis seitsmeni õhtul. Kõige palavamal ajal, kaheteistkümnest kolmeni, pidasime lõunat ja puhkasime. Üks päev all lastiruumis söekühveldamist, teine tekil vintsis. Kiita töö polnud kumbki, sest peale kätevaeva piinas veel palavus, millega nii üks-kaks-kolm harjuda ei suuda. Ka pootsman oli meiega koos nii all kühveldamas kui ka vintsis. Tüürman oli haagi peal. Öövahi ametit pidasid kapten ja kokk. Koormat vedasime kõik, härrat ei mänginud keegi.

Pärast nädalapikkust higistamist jõudsimme laeva lõpuks ometi nii palju kergitada, et võisime süvise poolest kai äärde minna, kus aurukraana pidi ülejäänud sõed välja lossima. See oli järgmisel laupäeval.

Lõime paar kliivrit ja besaanpurje alla ning, kõrgvee surnud punkti ära kasutades, laskime „Anna Alviine“ üle lahe tugeva puitsilla äärde. Seal seisis kraana, tagaotsal väike püstjas aurukatel. Kraanast oli meil muidugi suur heameel, kuid ka siin ei saanud me pidada laisapõlve. Nimelt olime nüüd lähemal avamerele ning tõusu- ja mõõnahoovused andsid märksa enam tunda. Pidevalt pidi kaks meest valves olema, et vee languse korral kinnitusotsi järele lasta, tõusu ajal peale võtta.

Pühapäeval läksid maale tüürimees ja pootsman. Nead võtsid kaasa öövahi bērdanka. Ka kapten, seljas Inglismaalt ostetud kahe-raudne, laskis end Priidul lahesaarele sõuda ja käskis endale järele tulla, kui mõõnahoovus taltub. Kõigil maaleminejail oli lootus lasta metsast midagi söödavat.

Meie Priiduga seisime vahis. Vesi langes ja hakkas jälle tõusma, kuid kaptenit polnud näha. Olime saarelt kuulnud kaht pauku ja arvasime, et küllap vanal juhtus kopsakas saak ette, millega nüüd suurem tegemine. Kuid just siis, kui tõusuvesi hakkas sisse voolama, nägime kaptenit kaldal käega vehkimas. Priidul polnud

üks mõtet minna, sest ühest kätepaarist ei piisanud vastu säärast hoovust sõudmiseks. Tuli minna kahekesi.

Kaldale jõudnud, nägime, et laevajuhi jahikotist paistsid vaid kaks paari linnujalgu ja muud ei ühti. Vana polnud kuigi heal tuul. Heitis püssi hooletult, peaaegu vihaselt paadipõhja ning istus mornilt pärapiidale.

„Ega miskit halba ole juhtunud, härra kapten?“ päris Priidu.

„Vaata ise!“ viitas vana sõrmega püssile.

Ja nüüd nägime, et püssiraua mõlemad otsad olid umbes kahe tolli pikkuselt pragusid täis. „Küllap hommikul paadist välja minnes kastsin kogemata mudasse,“ arvas kapten. „Lasksin kaks kurge. Linnud sain küll kätte, aga püssist jäin ilma.“

„See annab parandada,“ trööstis Priidu. „Võtame torude otsast tükid maha, lükkame viiliga siledaks ja lasevad jälle. Niisama hästi märki muidugi ei võta kui enne, loobib haavlid liiga laiaks, aga vilunud küti käes ajab asja ära.“

Kuigi Priidu kaptenile just endist laskeriista ei lubanud, muutus vana tuju kuuldust siiski paremaks.

Kuid kipri püssiga juhtunud õnnetus ei pidanud meil sel päeval viimaseks äparduseks jääma. Otse meie silme all juhtus uus ja hullem: tõusuvesi viis laeva ahtri nii kaugele põiki hoovust, et trossid katkesid ja kraana taha sattunud kliiverpoom murdus pooleks. Ei saanud me paadist millegagi aidata, sest kapten ise oli hiljaks jäänud ja meid tõusuvee ajal endale vastu kutsunud.

Üldse ladus see pühapäev ühe ebameeldivuse teise otsa. Saarelt lastud kured käskis kapten kokal puhastada ja keeta ning keeduvee puljongina lauale anda, kured aga täita tangude ja pekiga ning praeahjus moorida. Kokk pani kured katlasse. Tunniajalise vaaritamise järel muutusid nad küll palju väiksemaks, nagu oleks neist rasv välja keenud, kuid jäid sitkeks otsekui kummipallid. Käidi kaptenile näitamas, see soovitas edasi keeta. Podisesid siis veel tükk aega, aga paremat ei miskit. Lõpuks küsis kapten Priidult, kes oli meister iga asja peale:

„Kas sa kunagi kurge oled lasknud?“

„Olen,“ vastas Priidu.

„Oskad säärasest pikajalgsest ka toitu teha?“

„Kah mõni kunts!“ oli madrus endas kindel.

Kokk sai käsu kambüüs ja kured Priidu hooleks jätta. Madrus pani nüüd, nagu kaptengi oli soovitanud, kured tangu ja pekitükke täis ja lükkas kogu selle kupatuse tulikuuma praeahju. Laskis prael enam kui tunni moorida. Siis olid tangud ja pekk küll tulehirmu saanud, kuid kurekered endiselt kõvad nagu kaks kautšukijunni. Teisel päeval näitas pootsman kurgede seljast kitkutud sulgi

töölistele. Need seletasid, et sedasorti raipesööjad kullid elavad kuni kakssada aastat ja ükski pole neid siamaani veel keeta proovinud, söömisest rääkimata.

Kuid oli veel üks, keda see pühapäev pärikarva ei silitanud.

Kui Priidu pärast untsuläinud kurekeetu ja moorimist õhtul püssiraudade otsast tükke maha saagis, vana ise viiliga juures, saabusid pisikeses kanuus laevale kaks meest ja üks naisterahvas. Mustad soovisid näha kaptenit. Mehed rääkisid, et päeval hulkunud kaks selle laeva valget meest püssiga metsa vahel, kus nende õde (vaat, seesama naisterahvas) oma kolmekuist vasikat karjatanud. Valged mehed tulistanud nende õe vasikale laengu jämedaid haavleid taguotsa. Veisehakatis polevat veel surnud, kuid elulooma tast kah enam ei saavat. Õde oli just oodanud sellele vasikale ostjat, mõelnud saadava raha eest õmblusmasina osta. Aga kes nüüd säärast poolturnud sõrakandjat enam tahab. Mehed jäid mornilt põrnitsema, naine puhkes nutma.

„Tapke ära ja müüge liha maha,“ andis kapten nõu.

„Mis ma tast siin saan – kolm penni tapakaalu naelast!“ halises naine käeseljaga pisaraid pühkides. „Georgetownist tulnud ostja oleks niisama palju elusast peast maksnud.“

„Mis te siis nõuate?“ küsis kapten.

„Nõuan, et see mees maksaks mulle kaks naelsterlingit peo peale ja tehku siis selle hingeheitva vasikaga ise, mis tahab!“

„Kutsu Gustav siia!“ hüüdis kapten kokale, kes kambüüsiukse vahelt oli juttu pealt kuulunud, ehkki ta ingliskeelsest kõnest suu-remat sotti ei saanud.

„Kas seesama mees laskis su vasikat?“ küsis kapten naiselt, kui tüürimees tekile ilmus.

„Justament seesamune!“ kinnitas naine.

„Mis ütled sina selle kohta?“ nõudis laevajuht oma paremalt käelt selgitust.

„Mis mul ütelda,“ kehtas Laksts õlgu. „Ma linnamees, mõtlesin, et põdralehm...“

„Newcastle'is läks su palgaraamat mängu kahejalgsede pärast, siin oled sa ülekohut teinud veisele,“ tõgas kapten tüürimeest. „Ise tahad Riiga jõudes naist võtta. Mille eest sa pruudile sõrmuse ostad ja pulmad teed? Kogu teenistus kulub trahvideks.“ Võttis seepeale niihästi hagejad kui ka kostja endaga kaasa kajutisse. Nagu kokk pärast rääkis, seal viinaklaasi taga küll kümme šillingit alla tingitud, kuid poolteist naela ikkagi tüürimehe palgast välja makstud.

Ühes mustadega läks maale ka Laksts. Tagasi tuli ta samal õhtul, kaasas valge linaga kaetud raske kandekorv. Teisel päeval

sai vasikapraadi. Küllap kapten siis lõpuks ikka parema liha laevaproviandiks ostis, jättes tüürimehele vaid naha ja rupskid. Mis neist sai, ei läinud isegi kokal korda välja nuhkida.

Aga sellesama päeva õnnetused polnud ikka veel lõppenud. Meie Peeter oli purjuspäi maal kelmide kampa sattunud, kes pumpasid algul ta rahast tühjaks ja pärast andsid kere peale. Lõpuks jäi ta politsei kätte, areteeriti ja saadeti sõna kaptenile. See ajas keskööl püksid jalga, viis võimumeestele poolenaelase meeleheaks ning sai oma musta madruse enam-vähem elusana tagasi.

Nii oli sel mälestusterohkel pühapäeval juhtunud viis õnnetust, kuid ükski polnud siiski nii suur, et oleks rikkunud madruste järgneva öö unerahu. Kui mitu korda aga kaptenikajutis ja tüürimehe murkas teist külge keerati, seda ma ei tea.

Hommikul, kui pootsman meid harkidele ajas, saime teada, et öösel olla lahte tulnud üks Vene lippu kandev kolmemastiline kahvelkuunar, võib-olla koguni lätlane. Läksime vaatama ja nägime teispool abajat tõesti ankrus purjekat, mille pikkadest tengidest võis ära tunda Riia või Heinaste meeste jantsi. Priidu oskas aga koguni laeva nime ära ütelda, teadis sellest seilajast meile muudki rääkida.

„Näe, tõmbi ahtriga, see ju lätlaste „Esmeralda“! Omaniku metskapteni paberitega poeg juhiks, kaugesõidu diplomiga mees tüürmaniks. Aga mis tüüril – ta üle kuuekümne vana ja puujalaga, kust ta paremat kohta ikka saab.“

Ka ahtris oli selgusele jõutud, millise laevaga on tegu, ja seal saamas tuli pootsman käsuga kiires korras paat valmis panna. Kapten tahtvat minna kaasmaalast vaatama. Teisi mehi ei saanud lossimise juurest ära võtta ja nii läks sõudjaks pootsman ise.

Sel päeval pidime sõeruumis ainult kolmekesi toime tulema. Priidu oli ametis murdunud kliiverpoomi mahavõtmisega, Franz õõvahi õigusega kois, pootsman aga, nagu öeldud, kaptenil sõudjaks kaasas. Algul olime aurukraana üle õnnelikud, et pääsesime vintsi vāntamisest, kuid sellist sauna kui esimesel päeval kai ääres polnud me „Anna Alviinel“ varem saanud. Kraana tõstis kiiresti. Vaieri otsa haagitud täis korv kadus nagu must välg üles ja niisama kiiresti oli ta tühjalt lastiruumis tagasi. Ole mees ja jõua masinaga võidu! Töösoojale lisaks lõomas troopikapäike otse luugiavast sisse. Ei vähimatki tuulehingust, ainult lākastamapanev tolm. Õhtuks oli sark higisoolaga nii läbi pargitud, et kuivanult seisis mehetagi püsti. Ei jaksanud me tööpäeva lõpul süüa, rääkimata maaleminekust. Poolturnutena vajusime koidesse. Kuid ka uni ei tahtnud tulla. Kogu ihu värises ja lõdises veel tagantjärele.

Ent „Anna Alviinel“ leidis ka neid, kes selle päevaga täiesti rahul võisid olla. Eriti Priidu. Tema oli oma kliiverpoomijäänuste mahavõtmisega keskhommikuks valmis saanud, uue tegemiseks kohast puud aga veel polnud. Tagavararaa, mis tekil seisis, kõlbas ainult hädaasjaks, sest see oli kummaski otsast peenemaks hõveldatud ja seda võis merel ka vaja minna. Maalt sai osta ainult tuhandejõnksulisi lehtpuupakke, mis aga olid nii vastuhakulised, et sülitasid kirveterale tuld. Saledaid männi- või kuusepalke nagu meil, et ainult võta ja pane paika, seal ei tunta. Küll oli Priidu rõõm suur, kui paat „Esmeraldalt“ tagasi tulles enda järel küünal-sirget kliiverpoomipuud pukseeris. Kuidas kapten selle välja oskas kaubelda, sellest jutustas pootsman.

Seda puud olid nad „Esmeraldale“ minnes kohe märganud. Reelingupostide külge soritult oli ta kaasas arvatavasti juba Riist saati. Pärast kajutis napsiklaasi taga öelnud meie vana teisele kaptenile nagu muuseas: „Kahju, et te varem siia ei jõudnud, oleksime koos jahile läinud. Üksi on kuradima igav mööda metsa luusida.“

„Aga miks sa kedagi oma laeva meestest kaasa ei võta?“ küsinud teine laevajuht, seesama omaniku poeg.

„Pole teist head püssi.“

„Meil aga pole laevas ühtki paugutegijat,“ kurtanud kolleeg.

„Pole püssi!“ hüüdnud meie kapten. „Teadsid, et siia tuled ja ei ostnud laskeriista! Ise oled reeder, peaksid väga hästi taipama, mis tähendab tasuta saadud toidulisat. See pole ainuüksi sport, vaid ka leitud rublad. Siin võib lasta tetri, kurgi, isegi põtru.“

„Lähed siit Mehhiko Lagunasse, seal pole nagunii midagi küttida, müü püss mulle! Palju tahad?“ hakanud „Esmeralda“ kapten kauplema.

„Sihukest belgia kaheraudset nagu ei tahakski õieti ära anda – maksin selle eest Newcastle'is tervelt kolm naela – aga olgu! Sõbramehe poolest,“ lubanud meie vana.

„Oleks mul raha, lööksin selle summa laksti lauda, muidu mõtled veel ümber,“ lausunud noorustuline „Esmeralda“ kapten.

„Rahast nüüd... Lepiksin selle palgiga sealt tekilt, nagunii ta sul jalus,“ pannud meie vana ette.

Niimoodi see kaup käinud ja kaks läti kaptenit, kaks head sõpra, lahkunud sooja käpistusega ning teineteisele kõike head soovides.

Veel kolm päeva söetolmu neelamist ja higi ning siis ühel õhtul saatsime viimased korvitäied koos kühvlitega üles. Lastirütm oli tühi. Selsamal pärastlõunal sai Priidu ka uue kliiverpoomi paigale.

Kui siis kapten teejoomise ajal tagasi tuli ja kõik korras leidis, saatis ta kokaga meie kõrvaga savipudeli, milles vulksus ehtne hollandi džinn.

Kui välja saime, oli taas laupäev. Lootsiks jälle seesama must kalamees. Seekordseks sihtsadamaks Mehhiko Laguna, kus pidime laadima punast puud Euroopa jaoks.

Kurss pandi peaaegu otse põhja. Tuuled polnud valjud ega vastased. Kogu aeg andis viiratud soodiga joosta ja kolmandal hommikul olime juba Orinoco jõe suudmeveed ja Trinidad saare ahtrisse jätanud. Öösiti roolivahis tekkisid mu pähe ootamatud mõtted. Mis siis on õieti vahet siinsel rannasõidul ja Muhu väina haluvel? Uue ilma kallastel näed palmisid, mäekünkaid ja suurte linnade suitsuvinesid, seal lamedaid laidusid ja saari, millel kalameeste õlgatustega majaässid. Siin on aga sadamates rassimisele lisaks ka veel kuumus, mis viimase rasvaraasu su kehalt maha sulatab, tööisu ära lämmatab ja toidulegi higisoola maitse annab. Raha aga saab kogu selle mässamise eest kõigest mõne rubla rohkem kui Vokkjala Villemi „Korentusel“.

Ent nüüd läheb sõit iga tuulepuhanguga, iga soodinaginaga ühendriikide poole, sinna, kus „kuked söövad kulda, haned haljasta hõbedat“, nagu „Kalevipojas“ seisab.

Lagunast kirjutan ma Käokaatsi Iidale. Kus võiks Iida praegu olla? Küllap läks talveks koju Hiiumaale ja plaanitseb järgmise suve teenistuskoha. Võib-olla, et mõtleb minulegi? Kahetseb, et see kõik nii läks, sest Laadiku-sugusele mehele on ta kindlasti vaid seniks-kuniks... Minule aga... Küll ta mõistab oma mõttetut tegu nüüd ka ise. Kahetsegu! Las saab aru, mis tähendab, kui armastus lõrri läheb! Kirjutan talle Lagunast. Tingimata!

Mõtted läksid veelgi kaugemale. Lõpuks olen otsaga Ameerikas. Ka inglise keelest hakkab iga päev ikka enam ja enam aru saama. Lagunas lasen jalga. Siis kunagi viie, võib-olla koguni kümne aasta pärast lähen tagasi Eestisse, kuldhambad suus, taskud täis dollareid. Patsutan Vokkjala Villemile õlale: „How do you do, old boy? Mäletad, kunagi sõitsin sinu käulal, mis selle nimi nüüd oligi, mad-ruseks?“ Hah-hah-haa! Emale viin elevandiluust kammi, isale...? Jah, seda peab veel mõtlema, mida isale. Käokaatsi Iidast aga kõnnin mööda, käed taskus, sigar suus. Ei tee nägemagi. Kui just ise tuleb ja kahetseb, siis... Mis siis? Ka selle üle peab veel aru pidama.

Juba oleme merel olnud üle nädala. Saared ja saarekesed, mandrikallaste mäed-künkad. Kapten ütles, et minna olevat rohkem kui läbi sõidetud. Pärastpoole saime vaikset ja vastast ja nii olimegi lõpuks purjetanud tervelt kaksikümmend kaheksa päeva, kui Tampico lähedal asuvasse Laguna de Tamiahuasse jõudsime.

Linn polnud suurem asi. Kitsa suudmega lahe viimasesse soppi päris metsase kalda servale olid mahutatud laevasild, vajalikud ametiasutused ja paar kõrtsi. Silma hakkas veel mõni korralikum maja ja kobar neegrihurtsikuid. Päevase palavaga ei näinud me seal ühtki valget inimest. Töölised, kümnikud ja lastilugejad – kõik mustad. Kuid õhtujaheduses võis sadama lähistel näha jalutamas ka heledanahkseid, küll üksikult, küll paarikaupa.

Laguna de Tamiahuast saatsin kodustele kirja. Isa nimele. Mitte sellepärast, et memm oleks mulle vähem lähedane olnud, kuid mis mõistab üks naisterahvas mereelust, laevadest, tuultest-tormidest ja raskest sadamatööst? See nagu enam meestejutt. Kirjutasin isale ka tülist tüürmaniga, „Anna Alviine“ kapteni jahionnest ning sellest, kuidas Laksts põdra pähe mulrika maha kõmmutas. Ei teinud saladust sellestki, et siin ära mõtlen karata.

Saatsin sõnumi ka Käokaatsi Iidale Aldreka külla tema kodukoha aadressil. Nuputasin kaua, kuid lõpuks sain ikkagi read paberile.

Laguna de Tamiahua, 2. märtsil 1909

Väga austatud preili Iida Käokaats!

See Kadaste poiss, kellega kunagi Vokkjala Villemi „Delfiini“ peal tuttavaks saite, on nüüd Ameerikas. Siin on harukordselt soe maa ja ilus loodus. Ookeanireis oli huvitav. Töö on mul kerge ja palk väga hea. Kavatsen mõneks aastaks jääda siia Ameerikamaale. Võib-olla astun siin ka merekooli. Ripub mõningatest asjaoludest. Kindel on aga see, et sel juhul saab mul olema iseenda laev, mille peal siis juba sõidan kaptenina. Pole võimatu, et ostan koguni auriku. Igatahes mingi tolmuse veskiloguga või jahude paristamisega ma tegemist teha ei mõtle. Arvatavasti tulen kunagi vaatama ka oma pisikest kodusaart.

Aadressi ma veel Teile anda ei saa, sest pole veel täiesti selge, kuhu saatus mu viib.

Kõige suurema lugupidamisega –
August Värt

Kui silmad lahti tegin, istus mu koi ääres väike Tom, küljega minu poole, ja luges mingit paksu raamatut. Otsaesine mõttekipras, tumepruunid siiljuuksed turris. Tüürimehe õpilane Tom oli mulle imekombel tuttav, aga kõik muu täiesti võõras. Kuidas sattusin siia, ühemehekajutisse? Mu pilk eksis koipardast kinnihoidvale käele. See polnud ju ometi minu oma! Sooned, kondid ja nende peal läbipaistev sinkjas nahk. Liha ei ollagi. Proovisin kätt tõsta, kuid see oli raskem kui kümnenaelane kaalupomm. Kus ma olen? Mis on minuga juhtunud?

Mu liigutuse peale tõstis väike Tom pea.

„How do you do, my friend?“

„Allright!“ vastasin ja korraga kadus eesriie mu eelse ja tänase vahelt. Kargamine „Anna Alviinelt“ parklaev „Ivernale“, mis sõitis inglise lipu all. Ühendriikidesse ma algul jääda ei julgenud. Kartsin, et mu puudulik keeleoskus veel maal töötamiseks mõõtu välja ei anna. Laevasõit nagu omasem, purjed-vallid vanad tuttavad.

Ka nelimastpargal oli algul raske küll. Erilist õppimist nõudsid jooksva taglase üksikosade nimetused. Varsti aga harjus kõrv nendega ning juba mõne merenädala pärast oli kõige hullem seljataga.

Reisid „Ivernal“ polnud kiiremat sorti. Esimese otsa tegime Austraaliasse. Loksusime ookeanil tervelt neli kuud. Sada kaksikümmend päeva taevast ja merd. Seitseteistkümmend nädalat soolaliha, herneid ja ussitanud kuivikuid. Kolmandik aastat – neli tundi mastiakrobaatiat ja teine neli oota kois pootsmanni vilet: „Tekile kõik see mees! Särts tuli peale!“

Tagasi tulime Santa Rosaliasse. Sadamas sain sealsetest puuviljadest mürgituse, mis peaaegu kogu meeskonna siruli võttis. Ka mul tõusis palavik ja nii lollkõrgele, et võttis teadvusele musta koha sisse. Sellest ma nüüd siis ärkasin.

„Tom, kas ma kaua juba niimoodi...?“ Mu kurk oli roostes, hääli vaid piiksumine.

„Terve nädala, aga arst ütleb, et jääd elama. Selle tõvega olla nii, et kes kolmandast haigusepäevast jagu saab, seda surm ei võta,“ seletas väike Tom.

„Kuidas teistega? Miks ma ruhvis ei ole?“

„Siia üksikkajutisse toodi sind kapteni käsul. Teised saatis ta haigemajasse. Kuid arst käib ka sind vaatamas. Iga päev. Meil paistab, et läheb hästi. Suri ainult eestpoolt masti rootslane Ivar. Saksa laevalt aga, mis päev pärast meid sisse tuli, on surnuvanker juba üksteist meest ära viinud.“

„Ja tohter ütles, et jään elama?“ tahtsin, et Tom seda lootust andvat lubadust veel kordaks.

„Jah,“ vastas väike praktikant tõsiselt ja võttis termomeetri. „Aeg on kraadi panna.“ Asetas mulle klaaspulga kaenla alla ja vaatas ise kella.

Väike Tom oli umbes minuvanune šoti poiss. Ka polnud ta minust palju pikem. Tüürimehe õpilasi oli meil tervelt kuus, kuid kõige enam meeldis mulle just seesama väike Tom, nagu teda laeval kutsuti. Ta ei pidanud end uhkeks ega hoidnud madrustest eemale. Rassis merel meiega ühes tööd rabada, öises vahis pistis roolimehele salamahti pihku messist näpatud saiaviilaka või tüki juustu.

„Normaalne,“ kuulutas Tom kraadi vaadates. „Süüa tahad?“

See küsimus ärataski mu isu. „On sul midagi head?“

„Arst ei lubanud esialgu muud kui kanapuljongit.“

„Too siis seda,“ nõudsin.

Tom läks ja tuli, kaasas kruusitais auravat keedust ja klaas portveini. Aitas mind istuma. Klaasi ja lusikat suu juurde tõsta jaksasin siiski ise. Sain seestpoolt mõnusasti soojaks.

„Tom,“ küsisin pärast viimast lusikatäit. „Miks kapten mind haiglasse ei lubanud viia?“

„Ütles, et kui nad seal Augusti ära lasevad surra, kes siis temale järgmisel reisil juukselõikajaks, kingaparandajaks ja pesupesijaks on? Teised neid töid ei oskavat.“

Jah, olin tõesti reiside kestel kaptenil karvu kärpinud, tema lagununud slipperkingadele pooltallad alla löönud ja tuhat teist pisitööd ära teinud. Nüüd siis andis ta mulle erikajuti, tellis arsti, pani praktikandi põetama. Täitsa vana!

Pärast söögipealset und oli juba õhtu käes. Sain Tomilt mingi pulbri ja nüüd tekkis mul säärane reibas tunne, et hakkasin tõesti oma ellujäämisest uskuma. Koos elujõu kasvuga ruttasid mu mõtted minevikuradadelt tulevikku.

„Ütle, Tom, kui palju on vaja koolis käia ja õppida, et saada tüürimeheks või kapteniks?“

„Kuidas keegi... Mina lõpetasin reaalkoolis üheksa kursust ja siin paistab, et kisub veel neli-viis aastat, enne kui eksamile lubatakse. Mõnel läheb kauem, mõnel veidi vähem. Ikka nii, kuidas kellelgi pead ja püsivust.“

„Mida seal reaalkoolis kõige enam õpitakse?“

„Ah, igasugust prahti! Pressitakse muidugi matemaatikat ja füüsikat. Trigonomeetria, küll tasapinnaline, küll sfääriline. Logaritmid.... Aga laeval, teadagi, purjed, navigatsioon, meresõidu astronoomia...“

Et ma Tomi säärast jutust palju targemaks ei saanud, küsisin lihtsamaid asju.

„Palju sa palka saad, Tom?“

„Silling kuus.“

„Kuidas šilling?“ mõtlesin, et väike Tom teeb minuga nalja.

„Tõsi!“ kinnitas praktikant. „Inglise mereseaduses on niisugune punkt sees, et palgata meest ei tohi laeval pidada. Et sa aga selle šilingi sajakordselt tagasi pead maksma, selle vastu pole ükski paragrahv.“

„Tagasi?“

„Nojah, söök, riided, õppetasu tüürimeestele ja kaptenile ning ka laevakompaniile.“

„Palju see kuus või aastas kokku teeb?“

„Kust mina seda nii täpselt... Taat maksab.“

„On su isa rikas?“

„Oh, ei! Nooremast peast oli mereväes ohvitser, nüüd erus. Pisike mõis Šotimaa kolkas, kus suved veedab. Suurema osa aastast elab oma linnamajas. Üldiselt – peost suhu.“

Tom, tubli poiss, ei saanud kunagi teada, et tema rahulikud ja ükskõiksed sõnad mu elu ühe lootuse jäädavalt maha matsid.

Austraalias olin saanud kirja isalt ja ka lidalt. Olin neile Lagunast pärast „Anna Alviinelt“ ärakargamist aadressi saatnud.

Taat kirjutas kohaostu raskustest ja muudest muredest. Isal olid muidugi omad sõlmed, lida aga:

Lugupeetav härra August Värt!

Nagu kirjutasite, jookseb Teie elurada hästi ja sirgelt. Saate suurt palka ja varsti olete rikas mees. See on väga meeldiv kuulda, sest nii toredasti ei vea mitte kõikidel meiesugustel. Hea seegi, kui leivasuutäis laual ja hilp ümber.

Palmse mõisa ma enam ei lähe. Kauplesin end siiasamasse Hiiumaale Pärsmäe küllasse ühte peresse aastateenijaks. Ei tulnud ma suurelt maalt mitte ära seepärast, et töö seal nii väga raske oleks olnud – seda peab ju tegema igal pool –, kuid inimesed ei ole need mis Hiinus. Iseäranis meesterahvad. Kui sa nendega miskit tegemist teha ei taha, siis räägivad nad su peale tühjasid juttusid ja ei tea mis asju külge poogivad. Üleüldse mõilen, et enam ma kodust nii kaugele ei lähe. Lihtsalt ei tõmba.

Kui ükskord kapten olete ja oma laevaga siiakanti ilmute, siis saatke ka mulle sõna. Tahaksin nii väga Teie uhket aurikut vaatama tulla.

Austusega –
Iida Käokaats

Kirjutas just nagu mõnele teretuttavale. Teietas, otsekui polekski me... Või nägi ta mind läbi ja pilkas? „Tahaksin nii väga Teie uhket aurikut vaatama tulla!“ Ükskõik, aurikuga või aurikuta, kuid igal juhul mitte vaesemana kui Laadik! Jälle seesama – pole tõsi, pole tõsi, pole tõsi! Miks ta seda taas kordas, ehkki seekord ridade vahel? Tahab mind uskuma panna, et on endiselt ingel? Aga kui talle minu uskumine või mitteuskumine tähtis on, siis pole ma temale ükskõik kes või mis. Mida enam mõtlesin, seda enam rappa jõudsin.

Santa Rosaliast purjetasime Port of Oregoni nisu laadima. Üleminek kestis ligemale kolmkümmend päeva. Ehkki mu tervisel polnud enam nagu suuremat häda, oli jõud visa tagasi tulema. Kui tüürmani käsul ruumis ballasti peal tekialuseid plaate värvisin, lõi ülespoole vaatamine mul kõik silme ees mustaks ja kukkusin. Sõin küll tublisti, aga ei saanud ega saanud õiget rammu kontidesse. Ei julgenud minna masti ega ronida kliiverpoomile. Alles Port of Oregoni jõudes tundsin, et endine kehakergus ja töötahe hakkasid nagu tagasi tulema.

Seal lossiti ballast välja ja hakati nisu laadima. Kuid minul polnud kavatsustki enam reisile minna. Igal juhul mitte „Ivernal“, sest merel paisub rahakott liiga pikkamööda ja tuleb kaua oodata, enne kui hakkab üle ajama. Leidsin, et nüüd on mu tiivad küllalt tugevad selleks, et Uues Ilmas õnne proovida.

Kohtasin Port of Oregonis üht soomlast, kes oli sõitnud „Russian-Finn Navy“ aurukuunaritel, mis kurseerisid peamiselt AlaskaNome'i, Port of Oregoni ja Svetloje Dagorna vahet. Temalt kuulsin, et madrused-tulemehed olla seal enamasti soomlased ja leiduvat ka eestlasi.

Üks neist kuunaritest laadis parajasti tsementi Nome'isse. Soomlane tahtis pääseda sellega Alaskasse kulda otsima. Rääkisin siis temale ka oma ärakargamise plaanist ning tegime seal paugupealt otsuse minna kullamaale üheskoos. Ainus mure oli, et meil polnud kuigi palju raha.

Kogu see tutvumine ja jutuaajamine sündis sadamalähedases kõrtsis. Kolmanda viskini jõudnud, hakkas rahamure vajuma ja peatse rikkuse rõõm üha enam südamesse tõusma.

Siis möödus meie lauast üks mees, keda oleksin nagu kuskil enne näinud. Jäi kuulatama, vaatas mulle otsa ja küsis sulaselges maakeeles: „Eestlane või?“

Vastasin, et see tõesti nii on. Murdsin pead – kes, kus, mis olukorras olen ma seda meest enne kohanud? Ja siis korraga koitis! „Kas te ei olnud seitsmendal aastal Vösul?“

„Olin.“ Tema pilk muutus naaskelteravaks.

Jah, siin polnud enam kahtlust. Seesama ronkmust lakk, kanti kiskuv tõmmu nägu, pikk ja tugev kasv. Nagu haamriga tagusid mu pähe lida sõnad: „Pole tõsi, pole tõsi, pole tõsi!“ Nüüd pean saama selgust!

Tegime Laadikule meie laua ääres ruumi. Tellisin ringi topeltviskit.

„Omal ajal oli teil seal Vösu kantis vesiveski ja muud värgid. Äri läks kohe laias kaares,“ alustasin kaugelt ja laugelt.

„Kust sina seda...?“

„Oli minulgi tol ajal seal pisike tööots.“

„Jah, eks sai seal pisut neid mõisnike ja teisi ärisaksu tüssatud küll,“ võttis Laadik mu tunnustuse tagasihoidlikult omaks. „Nii kaua mängisin miljonäri, kuni võlgu anti, pärast lasksin kasudega jalga.“

„Maal või merel praegu?“

„Kuidas ütelda... Ühe jalaga siin, teisega seal. Enam ikka kuival.“

„Rahade või elamise poolest?“

„Soola sulle keele peale! Kustkandi mehi? Saarte murrak nagu...“

„Õige, olen Hiiu-Kadastest. Aga tol ajal, kui sina Vösul äri-meest mängisid, töötasin mina seal Palmse mõisa telliskivivabrikus.“

„Muidugi oled hiidlane,“ naeratas Laadik. „Jutust kuulda. Mis nõu te siis selle soome pojaga peate?“

Soomlane seletas Alaskasse mineku plaanist.

„On teil siis nii palju raha?“ imestas Laadik ja rüüpas klaasi põhjast viimase. Viipasin kelderile. Laskin viskiraundi korrata.

„Oma tuhat dollarit saame ehk kokku,“ luiskas soomlane.

„Vähe,“ vangutas Laadik pead. „Olen seal käinud. Alla viit mehe kohta ei maksa minna proovimagi.“ Ta hakkas meile ette lugema, mis maksab Kullamaal gallon petrooleumi, kui mitu koerarakendit on vaja osta, palju võetakse toiduainete eest. „Siit ju kõike kaasa ei võta, seal aga kooritakse iga tühise asja cest kümnekordselt,“ lõpetas Laadik.

„Miks kõikidel mu suurematel plaanidel juba eos jalad alt maha niidetakse?“ küsisin endalt. „Vist on mu elul siis ikka vundament liiga nõrk niihästi hariduse kui ka vara poolest. Niisamuti pole mu kokkuhoidlikkus ja püsivus suuremat väärt. Midagi raskemat neile ei ehita,“ leidsin ka vastuse.

„Kuidas su regi siis siinsel maal ka libiseb?“ pärisin Laadikult.

„Ah, pisitasa... Pean koosneritöökoda, väike pudi-padi pood ja juhuslikud otsad, mis jalgu jäävad...”

„Raha jookseb?”

„Mis ta jookseb, aga ega ma nälga ka just pole näinud. Kui viltu veab, meri päästab.”

„Võlad maha, kasud kaasa?”

„Umbes nii see käib jah, kallid kaasmaalane,” ei hakanud Laadik vastu vaidlema. Talle hakkas jook nähtavasti juba latva tõusma. Tellis omakorda viski kolmele ja tema hää muutus samasuguseks kärisev-sügavaks põrinaks nagu tol ammusel jaaniööl, mil ta Käokaatsi Iida kambriakna taga sisselaskmist nõudis. „Õigus! Võlad maha, kasud kaasa! Arusaajate meestega võib alati klaasi tõsta!”

Soomlane jõi vapralt ning januselt, mina aga loksutasin oma klaasitäied laua alla, viskasin üle öla põrandale või lasksin suupühkimisel taskurätti. Põhjamaa poeg, kel ennegi tubli last pardal, mõirgas lõpuks korda kaks laulu „suomen verest” ja „kauhhava rauast” ning libises siis ülekoormuse tõttu vaikselt ja käratult laua alla.

„Kanapea!” laitis Laadik ja ei tellinud enam klaasikaupa, vaid käskis kelneril terve pudeli šotlast lauale tuua. „Ja nüüd, hiidlane, vaatame, kes peale jääb, kas saarte või põhjaranna mees!” sai Uue Ilma põhimõtted omaks võtnud maarjamaalane tormipurjed peale ja õige võidusõiduhoo sisse.

„Nõus!” ei hüpanud ka mina alt ära.

Automaat mängis nurgas pennimuusikat, purjus meremehed löid keset põrandat tantsu. Ölgadest laiad ja tüvitugevad meeskelnerid jooksid leti ja laudade vahet. Kogu seda sagimist jälgis läbi joogiruumi ja tagatoa vahelise vaskvõre kõrtsiomaniku kaine ja valvas pilk.

„Saksa ja Prantsuse baarid on paremad. Seal pole naistepõuda nagu siin,” tegin asjaliku märkuse.

„Ah, ei nende nälga jää kusagil, jätkuks aga dollareid,” teatas Laadik. „Tahad, juhatan?”

„Ei hooli,” haigutasin ja lisasin nagu muuseas: „Saaks mõnega tuttavaks, kes ainult armastuse pärast, siis jah...”

„Vagad soovid! Ega sa Eestis ole, kus sind tõsiselt võetakse.”

„Just nagu Vösul, kus räägiti, et Laadikul iga sõrme otsas kümme. Oli see tõsi ka või?”

„Hah-ah-haa!” naeris vara- ja naistekütt meelitatult. „Kõik sa ka ära tead!” Siis tõsisemalt, kississilmi meenutades: „Jah, seal oli mul tõesti neid leegior!”

„Ega sa juhuslikult mäleta – tol ajal oli Palmse mõisas suiliseks

Käokaatsi Iida? Ilus, tõmmukas, mustade kräsujuustega Hiiumaa tüdruk.”

„Ee-i mäleta,” püüdis Laadik meelde tuletada. „Oli neid seal igat karva, küll siledalakalisi, küll kräsupäiseid, küll tõmmuverelisi, küll valgeid. Silma peale heitsid, loogus maas, muudkui ole poiss ja võta!”

„Kas sa siis tõesti ei mäleta, kelle kambri akna taga sa seitsmenda aasta jaanilaupäeva õhtul käisid ja kes sind sisse ei lasknud?”

„Hiidlane, kurat, sa tead must enam kui ma ise. Võib-olla mäletad ka seda, miks ta mulle ust lahti ei teinud?”

„Seepärast, et Iida teki all olin mina juba ees!” lõin oma kaardid lahti.

„Noh, kaksteist meest ja surnukirstud! Näed, kus juhtusime!” Laadik lõi oma klaasil põhja püsti ja kukkus nii südamest naerma, et hulk aega pärast silmi pühkis.

Minust oli aga nali üpris kaugel, kaugemal kui kunagi varem.

„Ja sina ütlesid ära minnes, et... eile lasksid sisse ja täna ei... Et kümnet korda paluma ei hakka... Et jäägu peale see üks õõsis vahele.”

Laadik polnud veel nii purjus, et ta mu sõnades hingevärinat poleks märganud. Jäi tõsiseks. Vaatas mulle teraselt otsa. Selles pilgus oli arusaamine ja koguni kübeke kaastunnet.

„Ja sina uskusid habemega võllanalja? Sihukest labast võtet, kuidas poissi-tüdrukut seepool kambriust tülli saab ajada? Sääraseid sõnu sai vahel ühe ööga kümne akna taga suust välja aetud. Ole päris rahul! Pole mina seal ühelegi Iida-nimelisele tüdrukule liiga lähedale saanud.”

Hüppasin laua äärest üles, kahmasin viskipudeli kaelast ja lõin vastu põrandat pihuks. Oli see ootamatust rõõmusõnumist, äkkvihast või muust-kolmandast, ei tea... Enne kui Laadik midagi taibata suutis ja enne laiaõlgsete kelnerite kohalejõudmist olin iga-tahes juba tänaval ning tõttasin jooksuvalu sadamasse.

„Pole tõsi, pole tõsi, pole tõsi!” laulis raekoja tornikell. „Pole tõsi, pole tõsi, pole tõsi!” sosistas merelt tulev tuuleõhk.

Veel selsamal ööl kirjutasin Iidale kohtumisest Laadikuga. Palusin andeks. Töötasin tulevikus mitte kunagi enam mõelda temast paha. Ütlesin, et armastan teda. Lubasin aasta paari pärast tulla Eestisse ja ta naiseks võtta. Ning kirjutasin tõetruult, kuidas elan. Et mul on raske töö, et suurt raha ei aja kokku ka välislaevadel. Troopikas läbipõetud haigusest. Et kogu mu endine jutt suurtest palkadest oli vaid hooplemine, et kaptenidiplom ja oma aurik on ning jäävadki ainult unenägudeks, sest selleks puudub mul vastav

algharidus ja jõukus. „Küll aga loodan oma teenistusest nii palju üle jätta, et ilusad pulmad ära peame, merekaldale osmiku ehitame, mootorpaadi ja merepüüsed ostame,“ ei teinud ma lida ees tulevikku ka mitte täiesti mustaks.

Kirja sai mitmele leheküljele. Hommikul viisin posti.

„Ivernalt“ ärakargamise plaani heitsin selleks korraks nurka. Olin nii palju targemaks saanud, et ega maagi palgad palju suuremad olnud. Tuleb aga maksta korteri, niisamuti söögi eest. Ka riided peavad olema paremad. Pole meresõidu kogumisnädalaid. Kõrtsid-poed iga päev käe-jala juures. Äri ja seiklused nõudsid dollareid, neid aga veel polnud.

Nisulastiga jõudsin Belfasti täpselt selsamal ajal, mil uus vägev reisilaev „Titanic“ dokist alla lasti ja talle esimeseks ookeanireisiks lõpulihi hakati andma. Sellest enneolematust ulgumehiiglasest rääkisid kõik laevale saabunud – lootsist laevatarvete kaupmehe jooksupoisini. Kõigile oli teada selle reisijate arv, tonnaaz, mugavused, raadio, masinate võimsus, suurim kiirus ja mis peasi – uppumisohutus.

Oli „Titanic“ nii suur ja võimas kui ta oli, kuid lida kiri, mis mind Belfastis ees ootas, kaalus minu meelet enam kui kogu hunnik terast ja rauda, millest see rõõgatu laev ehitati. Mis luges mulle Atlandi ületamise sinine lint, mille Inglismaa nüüd prantslastelt lootis võita, kui mängus oli mu enda saatuse.

Kirja ümbrikust välja võttes värises mu süda palju enam kui siis, mil unnaugust oma esimese kümnenaelase havi välja tõmbasin.

„Pärast seda Palmse jaanilaupäeva nutsin palju,“ kirjutas lida.

„Peast käis läbi igasugu mõtteid. Ükskord tahtsin minna koguni Laadiku enda jutule, et see läheks, su üles otsiks ja oma laimujutu valeks tunnistaks. Aga kartsin, et ta mu välja naerab ja kogu valla täis pasundab. Kirjutasin Sulle, kuid ei saanud vastuseks ühtki sõna. Ootas ja ootas. Lõpuks kui sain selle Ameerikast saadetud sõnumi, kaotas viimase lootuse. Oleksid Sa selles kirjas ometi kohe tõtt rääkinud, oleks mul sädegi hõõguma jäänud. Et oleme ühesugused leivasuutäit teenivad inimesed, meil on ühed ja need samad mured-rõõmud. Just nagu siis, mil Sina olid Võsu sauetõngis hobusepoisiks ja mina Palmse mõisas peennarohija. Kuidas võisid Sa ometi uskuda sihukest jampsi!

Eluilmaski poleks ma Laadiku-sugust üle oma kambriläve lasknud. Ka mitte siis, kui oleksin teadnud, et tal arm südames ja naisevõtuplaanid peas. Sest mul oli ja on kindel vaade, et naine ja mees olgu üheväärsed. Teenin mina endale ülalpidamist kümne

küünega, tehku seda ka mees. On minul paari minnes üksainus särk, ei tohi teispoolel olla neid kaks. On meile saatuse poolt määratud saada vara-rikkust, olgu see muretsetud ühiselt. Muudu tuleb ütlemist ja üks vaatab teise peale ülalt alla.

Siis kui kirjutasid, et enne Eestisse ei tule, kui oled kapten ja Sul on oma laev, mõtlesin: küllap on Augustil selleks ajaks ka proua võetud, kel kaasavaraks kümme talu ja rahatuhanded.

Nagu Sulle kirjutasin, sain Pärsmäe külas aastateeni koha. Kui siis ühel õhtul naabritalu sulasepoiss mu lakaluugi pihta koputas, käis mu peast läbi: mida või keda sa, lida, enam ootad? Aeg tõttab edasi iga kellatriktsi tiksuga, elu variseb päev-päevalt nagu sõmerjas liiv.

Mees tuli tõsise jutuga ja meist sai paar. Imetan juba oma esimest poega ja ehitame mõisalt saadud moonakakrundile osmikut.

Oh, August, August! Oleksid Sa mind ometi uskunud! Oleksid Sa omast elust kohe tõtt teatanud! Kõik oleks võinud ka teisiti olla. Aga ju see pidi nii minema!

Ära mulle enam kirjuta. Kes ütleb, et jälle hästi veab, nagu seekord, mil Su kiri kõige enne just minu enda näppude vahele sattus. Kui mitte muu, siis välismaa postmargid hakkavad igaühele silma.

Ela hästi! Jää jumalaga!
lida.“

Pärast seda kirja ei saanud ma kinni enam ühestki mõistlikust mõttest. Must sai kõige meeletum laevamees, kes merel ootab sadamat ja seiklusi, linna all aga uut alust ja merd. Ränkrasketel reisidel kogutud naelad, dollarid või peesod jäid kõrtsmiku kassasse, libisesid ühe öö lõbulaste riidevoltide vahele.

Kuid säärasena peeti must lugu. Ruhvikaaslastele olin laskäia kambamees, naistele üleprahi öökaaslane, kes õhtul ega hommikul ei koonerda. Vastik olin ainult iseendale.

„Ivernalt“ läksin üle ühele Inglise aurikule. Seal maksti mind peagi maha joomise ja kakluse pärast. Vahetasin laevu nii sagedasti, et vaevalt ma ühe paari tööpükse ühel ja selsamal alusel ära jõudsin kulutada.

Meri, sadamad ja laevad. Laevad, sadamad ja meri. Meri, sadamad ja taas uued laevad. Vähe on mulle sellest meeletuse kuudest-aastatest mälestusi jäänud. Ookeanil kuigi palju uut ei ole, kaldal varjutas viinaaur kõik muu.

Kuid juhtus ka hetki, mil ma kogu oma elu üle päris tõsiselt järele mõtlesin. „Metsniidi Kusti, mis sust niimoodi saab? Oled sa mees või tormirebitud leht, millel nüüd oma kurssi polegi?“ küsisin endalt. „Aeg on hakata meheks! Kogu raha, aita isal koht päriks osta! Kord on sinulgi seal vanas eas kindel aadress.“

Säärased mõtted löid mulle pähe eriti selgelt siis, kui kord pikemalt peatusin Montevideos. Otsustasin minna Lõuna-Georgia saarele Grytavikenis Larssoni vaalapüügi kompaniisse, kuhu parasjagu töölisi värvati.

See üksik ookeanisaar asub Kap Hoorni neemega ühel ja samal laiuskraadil, kuid hea tüki ida pool. Miks just sinna? Olin kuulnud, et direktor Larsson olevat baptist ja viinavastane. Seetõttu puuduvat tema saareriigis kõrtsid, rahaahned üheöö-naised ja muud patuga tegelevad isikud ja asutused. Otsustasin kohe töega hakata inimeseks.

Tegin kaubad maha. Puusepaks. Reisilaev viis mind kompanii kulul kohale. Ilus saar. Mäed ja mäed, nende vahel palju järvi. Larssoni kompanii oli seal tõesti just nagu eraldi riik, kuningaks direktor. Temal olid omad alumiiniumist rahad, omad seadused, politsei. Vägev sadam ja otse muuli taga vaalad – ole mees ja püüa kinni!

Sattusin algul barakitegijate kilda, kuid kuu paari pärast hakkas vaalasid laevadel nii lujasti sadamasse tulema, et tündersepad vaaditegemisega järele ei jõudnud. Polnud, kuhu rasva panna. Tünnitegijate palk oli puusepa omast poole suurem. Ka mina kauplesin end sinna. Algul võttis aega – kuidagi ei tahtnud välja tulla see õige kumerus, uurded lasksid läbi. Kuid pärast paarinädalast harjumist ei andnud ma enam kriipsugi alla neile, kellele see töö oli eluaeg olnud leivanumbriks. Jah, enne polnud ma peale emale tehtud piimapüti ja võirasja ühtegi õõnsat asja valmis meisterdanud, aga siin tuli vorpida nii suuri tünne, mis oleksid jaksanud Kadaste külade kogu aastase võisaagi vastu võtta.

Lõuna-Georgia saarel töötasin neliteistkümmend kuud, ligemale kaks püügihooaega. Raha tuli, kulutada polnud kuhugi.

Lepingu aeg oli ammu täis. Ühel päeval tundsin, et elu siin on siiski liiga üksluine. Võtsin lõpuarve ja sõitsin Buenos Airesesse, kus laevakoha sain. Ka seekord ühele Inglise aurikule.

Kalendrikaas näitas juba 1914. Olin 22 aastat vana. Ühel pimedal augustiööl Tyne'i jõe suudmest sõelastiga välja jõudnud, ajas selle külje alla sõjalaev, kust hüüti:

„Where are you bound for?“

„Hamburg.“ vastasime.

„Declared war against Germany! Take course for London!“

Thames'i peal saime korralduse viia sõed Havre'isse. Hakkasimegi sellest ajast peale vedama sütt Cardiffist Prantsusmaa sadamatesse. Sattusime päris mitu korda Saksa veeluse suurtükile alla, kuid algul vedas. Alati õnnestus meil neist lahti rebida, sest meie kiirus oli tavalise allveepaadi omast suurem. Torpeedot ei hakanud nad meie söekasti peale raiskama.

Kord põgenemisel lõhkes šrapnell otse silla kohal ja kapten jäi kurdiks. Teinekord kaotas esimene tüürimees kaks sõrme. Ühel rootslasest madrusel viis mürsk püksitagumiku ja tüki pehmet kohta minema. Poisid pärast naersid, kuidas pihta saanud rootslane tekil lihatükki nähes ehmunult küsinud: „Är de min?“*

Kuid ühel pilvisel sügispäeval tuli meil selle hüva ja enam-vähem õnneka laevaga siiski jumalaga jätta. Läksime Inglismaalt sütega Bordeaux'sse, kui allveepaadi hall vaalaselg otse meie kursil ja nii lähedal veest välja kerkis, et põgeneda polnud enam kuhugi.

„Paatidesse!“ kamandasid sakslased ja meile suunatud suurtükitorud andsid käsule vajaliku kaalu.

Ei aidanud seal midagi, laskime päästepaadi alla ja jätsime laeva Atlandi armule. Paatidest käsutati meid allveelaeva tekile. Suures saginas olime unustanud laevale kapteni koera, kes seal nüüd, esikäpad reelingul, ulus ja niutsus.

Siis võtsid sakslased kaks pommi, need olid nagu kümnenaelased suhkrupead, millel sangad peal. Kolm allveelaeva madrust asusid paati ja viisid pommid meie mahajäetud auriku masinaruumi. Minutit viis pärast meeste tagasijõudmist käis plahvatus, mille mürin mereavarused kõmama võttis. Auriku pikk korsten lendas kõrgele taeva alla, murdus seal mitmeks tükiks ja langes Biskaia laugete lainete vahele. Raskes lastis laev vajus kiiresti. Agaralt klõpsusid Saksa ohvitseride fotoaparaadid.

Sõja algpäevadel ja -kuudel olid sakslased viisakad mehed. Ainult kapteni aadressil tehti ülbeid märkusi. Nimelt oli meie vana enne laevalt lahkumist endale kütja mütsi pähe pannud ja näo tahmakriimuks määrinud, et teda ära ei tuntaks. Kuid kogenud sõjamehed nägid selle triki läbi. Säärase ümmarguse kaptenikõhu taga ei saanud ju ometi olla tulemees. Allveelaeva komandör muias: „Kartsite, et Saksamaale vangi viime. Meil on neid muidu-sõojaid juba teietagi seal liiga palju.“ Ja ei tea, mis tähtis kuju ongi mingisuguse söekongi kipper!“

* On see minu oma? (Rootsi k.)

Meid kamandati paatidesse tagasi ja pukseeriti, kuni Iirimaa kalda metsaviir paistma hakkas. Hüüti: „Auf Wiedersehen!“ ja heideti puksiirtou lahti.

Sõjaaegsed sadamad, mineeritud mered, käigutuledeta laevad. Nähtavasti olin õnnejumala lemmiklaps, sest rohkem aluseid minu alt põhja ei lastud. Teisel sõjasügisel sattusin maamuna julgema poole peale, New Yorki. Otsustasin jääda sinna pikemaks ajaks.

Algul peatusin eestlasest meremeestemaja pidaja Priidu Saare juures. Seda öömajakohta kutsuti ka Saare Pritsu boardinghouse'iks. Seal kohtasin Hiiu maalt pärit Pähkli Peetrit ehk, nagu teda kõik tundsid, Hiiu Peetrit, kes töötas sadamapraamid. Ta lubas ka mulle sinna kiprikoha muretseda. Peeter pidas sõna ja nii olingi varsti praamikontoris, kus mind leiva otsa kirjutati.

Praamikipri amet polnud raske. Seisad kusagil kanalitupikus, kuhu laevad oma tuha ja muud jäätmed veavad. See praht laaditakse praamile, ja kui täislast on käes, viib puksiir selle merele. Kipri töö on avada põhjaluugid ja kogu see kupatus ära uputada. Seejärel taas uut täit ootama.

Tegevusetusega kaasneb igavus. Kui raha oli, viskasin viina, kirves taskus, lugesin raamatuid. Aga kaua sa üksi ikka jood või loed. Ära tüdinesin ka sellest. Kevad jõudis kätte ja minu isu vahelduse järele muutus iga päevaga suuremaks.

Praam seisis kaugel, sealt käis ainult väike reisikaater linna vahet. Lahkuda praamilt oli mul lubatud ainult häda korral ja sedagi tunniks-paariks. Teisi mehi peale minu säärasel ujuvabinõul polnud. Tuli riskida. Hakkasin õhtuti käima New Yorgi äärelinna kõrtsipugerikkudes, kus raha peale kaarte mängiti. Sealt tuli uus häda, sest ka mulle hakkas see haigus külge. Varsti olin ilma koguni parematest riistest ja kõhuski vaid tühjus.

Võib-olla, et oleksingi hakanud puha pätitegusid tegema, kui mitte üks asi, mis ka mitte päris aus ja süütu polnud, mind ei oleks suure nälja küüsisist päästnud. Nimelt oli mulle kontori poolt antud õigus praami kinnitustou rebenenud või liiga kulunud silmuse asemele uus pleissida. Kõlbmatu manillatrossi osa, mis seal juures maha tuli lõigata, võisin lisatöö tasuks ära müüa ja raha tasku panna. Kui siis soolikad sees üsna lamenti hakkasid lööma, võtsin käsile kinnitustrossid, lõikasin vanad silmused maha ja tegin uued asemele. Vanad manillat osteti kaalu järgi ja selle eest maksti head raha. Nii muutusid mu praami kinnitusotsad üha lühemaks ja varsti polnud sealt enam midagi võtta. Millegi varal tuli ju ometi ka kai ääres püsida.

Ühel ilusal hiliskevadisel päeval mul näkkas. See juhtus Läti

klubis. Käisin vahel seal odavaid hapukurke ja kapsasuppi söömas. Lähen sisse, kõrts poolpurjus lätlasti täis. Ühes nurgas käis kaardi-mäng päris korralikkude panuste peale.

„Mis sa vahid, raha sul nagunii pole!“ hüüdis mulle keegi mängijatest. Ta pidas mind vist kohalikuks, et inglise keelt pakkus.

„Yes,“ püüdsin järele aimata jänkide aktsenti. „Küllap vist enam kui sinusugusel!“ hooplesin ehtameerikalikult.

Läkski pokkerimänguks lahti. Nemad olid kõvasti vintis, mina aga purukaine. Tehti kaup, et kes poti võidab, teeb välja kahe ja poole kvardise kannu õlut. Mängiti siis, joodi humalamärga ja vahetevahel käidi viskit vahele võtmas. Proovisin bluffida ja pea-aegu alati see õnnestus. Kord tuli mulle neli üheksat. Kellelgi kaas-mängijaist võis olla koguni „volle Haus“. Mis asja sa, hing, teed! Kuid purjus poisid mängisid juba laias kaares. Üks lõi välja viis dollarit, järgmine teist niipalju. Kui kord minu kätte jõudis, panin kümme juurde. Minust järgmine mees maksis juba viisteist. Seejärel viskas keegi oma lehed lauale ja teatas, et tema enam edasi ei lähe. Teine vaatas ja uuris oma kaarte ning pani ikkagi juurde. Kui ring jälle minuni jõudis, oli meid järel kõigest kolm. Heitsin veel kümnelise. Juba otsisid lätlased abi oma „välnsidelt“: „Mis tal, kuradil, võib käes olla?“ pomises teine järelejäanud vastastest. „Nalja pärast ta nii paljuga ei riski!“ Lõi kaardid kokku. Mina ei teinud väljagi, et nende lätikeelsest jutust aru saan, ja hoidsin oma üheksate peotäit nagu taevaannet, et keegi sinna jumalapärast pilku ei saaks heita.

Viimane pani veel viisteist juurde. Ka mina maksin lisa. Nüüd ei pidanud lätlase närvid enam vastu ja ta viskas kaardid lauale. Ka mina avasin oma peo ja korjasin rahad. Vaatab, mul puha üheksad, temal „täismaja“.

„You son of a bitch!“ kirus lätlane.

Tagasi praamile ma enam ei läinud. Olin oma palga sealt paari päeva eest kätte saanud ja kinnitustoude otsast polnud kah enam midagi lõigata. Ööbisin ühes oma musta südametunnistusega South Streetil nr. 25, New Yorgi kõige kallimas meremeestemajas, kus tavaliselt peatusid vaid kaptenid ja tüürmanid. See oli enam hotell kui öömajakoht. Või mis luges mul tol õhtul maksta 75 senti toa eest, kui taskus oli ligemale kolm- ja poolsada dollarit, küll kullas, küll paberrahas. Oma parema mina, mis mind noomis, vaigistasin viskiga maha.

Lennult püütud dollarid olid niisama sulgjad tuulde tõusma. Olin varsti jälle paljas poiss. Kuulsin, et Waferpoolis asuv „Shover Manufactory Company“ vajab töölisi. See vabrik valmistas pad-

runeid, šrapnelle ja muud kergemat sõjavarustust. Läksin minagi selle vabriku kontorisse tööd küsima. Öeldi, et vajatakse valajat. Mul oli vähe suust sisseläinud julgust ka juures ja selle najal ütlesingi, et valaja ma just olen.

„Kus te varem töötasite?“ küsiti.

Kus? Kus? ei osanud ma paugupealt valetada. Siis lõpuks tekkis mu keelele vastus: „Sheffieldis“.

„„Sheffieldis“? Seal on ju terasevalu.“

Ots oli käes ja nüüd läks vale libedalt ja lõbusalt, nagu lüaskmine mööda esimest jääd. „Mõtlete, et nii suur tööstus ilma vasevaluta toime tuleb? Tuhandeid vasest pisidetaile vajatakse seal juba oma sisemiste vajaduste katteks. Või arvate, et need lastakse valmistada väljaspool oma tehast?“ vastasin kindlalt.

„Well! Vaatame, mis te oskate. Kell neli pärast lõunat olge tagasi siinsamas. Sõidate bussiga valukotta, ja kui teile seal meeldib, küll siis juba öeldakse, millal on vaja tööle hakata,“ kõlas vastus.

Olin õigel ajal kohal ja mind sõidutati valukotta. Vahel ikka räägitakse maisest põrgust, ja see valukoda oli tõepoolest üks vanasarviku kerisepealne. Kõikjal tuled, küll sinised, punased ja oranžkollased. Ühes kohas jookseb sulametall, teisel matab hõljuv suits kõik enda alla ja raske on aimata, mis seal sünnib.

Keegi presentrõivais mees, kellele nähtavasti mu tulekust oli ette teatatud, laskus esimeselt platvormilt alla ja ütles, et mind olevat määratud kella kaheksaks õhtul vahetusse. See, kelle asemele jään, tulevat kohale tööd üle andma.

Otsustasin proovida ja kell kaheksa olin platsis. Ma olin lootnud, et olen mõni abivalaja, aga nüüd selgus, et olin end otse chief-caster'iks kaubelnud. Küsisin siis oma tulevaste abide, nõest mustade meeste käest, kust ma võiksin peavalaja leida.

„Vaata, seal prahikasti all, saaparauad paistavad,“ vastati ja keegi neist viitas roobiotsaga valukoja pimedaima nurga poole. Tõesti, sealt hakkasidki silma kellegi jalad. Haarasin mehel koibadest ja lohistasin peitupugenu kasti alt välja.

„Who devil are you? What you want?“

„Mind saadeti siia valajaks,“ seletasin.

„Well, nad on juba ammu ähvardanud. Väimaks ometi! Ega sul juhtu tagataskus midagi peaparenduseks olema?“

„Kel siis uuele kohale tulles tasku tühi tohib olla?“ tegin asja endastmõistetavaks.

„Lähme nurga taha ja teeme tropid ära,“ oli mees kannatamatu ning lisas põhjenduseks: „Kuppel, kurat, otsas nagu puupakk, Eile oli üks vägevam võtmine.“

„Nurga taha läheme küll, aga enne näita, kuidas see värk sul siin liigub ja käib,“ kartsin oma eelkäijat liiga vara purju joota.

„Kas sa siis veel uute tulede peal valanud pole?“

„Nojah, selles see viga on,“ taipasin vastata.

„Endisel kohal olid sul muidugi vanad söe- ja koksituled?“

„Seda küll.“

„Ära karda, see on purulihtne värk. Palju kergem kui vanade tuledega. Anna siia, pistan poole pinti hinge alla, siis näitan.“

Andsin pudeli janukannataja kätte. Valaja heitis pea kuklasse ja kummutas pudeli põhja püsti. Ahnelt liikus kõrisõlm üles-alla. Järele ei jätnud, enne kui talt pudeli enda kätte tagasi kahmasin.

„Kauba sees oli pool pinti,“ tuletasin meelde.

„Well, kohe näitan,“ ei pannud mees mu omavoli pahaks. „Antonio, mitu minutit läheb, enne kui välja valate?“

Kõnetatu, kõhn ja tõmmu mees, vaatas käekella. „Three-four minutes.“

„Tore!“ kiitis üha energilisemaks ja jutukamaks muutuv peavalaja. „Võin sulle juba kohe ütelda, et see alumine ratas on kompresstuul, järgmine – põlev õli. Kompresstuul puhub tule nii valusaks, et potid lähevad punaseks. Siis kallutad poti koos keskmise platvormiga täisnurga all lehtrisse. Allpool on mees, kes vormid valmis seab ja lehtriotsa nende kohale paneb. Vormid on terasest, lehtrid terrakotast.“

„Mis asi see terrakota on?“ jõudsin tema jutule kiilu lüüa.

„Ah, mingi saviollus,“ lõi meister käega. „Seda pole sul vaja teada. Patent.“

Tuligi kätte valamisae. Algul suleti õlikraan, siis tuul. Tuli kustus. Nüüd keerati kolmandat ratast. Platvorm ühes sulamipotiga hakkas lehtri poole kalduma. Särinal jooksis sulametall.

„Vanematel pottidel on põhjas sihukesed sissesööbinud augud,“ seletas meister, kelle ameti mina üle pidin võtma. „Lähed sedasama redelit mööda astet kolm üles ja tõmbad roobiga tühjaks. Sinna ei tohi jääda tilkagi. Kõik on mõõdetud.“

Noogutasin ükskõikselt, justkui tahaksin ütelda: „See on mulle a ja b kordamine.“ Kuid meister oli sattunud hoogu ja laskis oma teadmistel voolata, nagu oleks tema suugi sulametalli pott, kuhu ei tohtinud ühtegi tilka jääda.

„Keerad, vaat siit, pott tuleb tagasi oma kohale. Nüüd paned sinna algul punase vase, seejärel tina ja metallijäätmed. Näe, need on seal platvormil välja kaalutud. Küll mehed kühveldavad. Kõige viimane on tsink. Vaata, et sa seda enne sisse ei pane, kui kõik muu juba keeb. Seda saab teha läbi poti terrakotast kaane ava. Pisut varem aga proovid vardaga, kas poti põhja pole jäänud sula-

mata tükke. Kas kõik on vedel ja keeb, saad aru sellest, kui pott hakkab värisema. Tsinkplaadi võtad tangide vahele, aga ära sa, jumala pärast, seda korraka potti lase! Pane ainult ots sulametalli ja las see keedab ja sulatab vähehaaval. Kui tükiviisi potti lased, purskab üles ja annab tolmu nagu tuisklumi. Seda on küll magus hingata, aga pärast hakkad verd köhima. Mul ongi juba pisike viga küljes ja seepärast... Nojah, see lume moodi tolmu, mis siis alla sajab, on õieti tsinkvalge värv."

Nii mu peavalaja töö algas. Abilised olid vanad harjunud hundid. Polnud mul neid vaja suuremat kamandada. Käisin, käed taskus, nagu Kadaste mõisahärra. Töö aga läks. Esimese vahetuse lõpul tuli mingi vanamees, vist insener, ja kiitis:

"Näha kohe, et uus luud. Endine pole kaheksa tunniga nelja tsükliki saanud, aga sul juba viis valmis ja kuues käsil."

Normaalpalk oli viis dollarit päevas, kuid iga tsükli pealt anti kümme protsenti preemiat. Nii teenisin koos lisatasuga seitse kuni kaheksa dollarit päevas. Säärast raha polnud ma oma töö eest veel kunagi saanud.

Valajameistri ametit pidasin päris pikalt. Harjusin asjaga ja hakkasin sellest tööst lugu pidama. Püüdsin end töö ajal kaine hoida ja seetõttu oldi ka minuga rahul. Itaallastest abivalajad olid heatahtlikud ja sõnakuulelikud mehed. Möödus sügis, möödus talv. Jällegi oli käegakatsutavas kauguses kevad. Ja siis see juhtus.

Muidugi olid meil seal ette nähtud näokatted, mis tuli valamise ajaks pähe panna, et kaitsta kopsusid mürkaurude eest. Kuid läbi maski oli raske hingata ja tavaliselt me neid ei kandnud. Kõik läks niikaua hästi, kuni mu tsingihoidmise tangid jäid vanaks. Siledaks kulunud tangide vahelt libises tükk tervelt potti ja mürGINE pilv lämmatavat lund tuiskas sulametalilt mulle vastu. Pärast seda hakkasin köhima verd.

Haigemajas viibisin nädalaid. Kopsud küll paranesid, kuid endise ala peale arstid enam tagasi minna ei lubanud. Soovitasid mõnd kergemat tööd. Mind viidi üle valtsimisosakonda. Seal mulle aga ei meeldinud. Õhk oli küll puhas, kuid ruum tundus kuidagi pimedavõitu ja liiga vaikne. Seal töötasid eranditult neegrid. Ka mu ülemus oli must. Temale nähtavasti tegi suurt lõbu, kui sai käsutada valget meest.

Pidasin vastu kõigest kaks päeva ja siis läksin uuesti arsti juurde ning kaebasin, et mu uus tööruum on ikkagi liiga kinnine, raske hingata. Meedik lautas käsi: "Ei oska ma sulle muud nõu anda, kui et katsu endale vaadata mingi töö väljas täiesti värske õhu käes."

Lähedal ehitas leivakompanii „Skovel Manufactory“ uusi vabrikuid, kus üleminseneriks oli Alandi saarelt pärit Hjalmar Peterson. Viimane armastas käia õhtuti kohaliku võõrastemaja allkorrusel piljardit mängimas. Ühel pärastlõunal panin endale kõige paremad riided selga ja läksin sinna. Oli minulgi see mäng käe sees, sest piljarditoad kuulusid ka iga suurema meremeestemaja juurde.

Mul oli õnne. Tal polnud kedagi kaasas ja otsis partnerit. Tegin ettepaneku proovida minuga. Insener oli nõus. Ehkki ta polnud suurem mängumees, lasksin tal partii võita. Ütlesin:

„Inseneriks õppisite ülikoolis, aga kust olete omandanud nii suurepärase kogemused piljardimängus?“

„Muidugi, säärast fakulteedi üheski õppeasutuses ei leidu, kuid ikkagi juhtub mõnikord teiesugune osav sell, kellelt võtteid varastada annab,“ ei jätnud insener komplimenti võlgu.

Nii saime jutule ja lahkumisel küsisin just nagu muuseas: „Olen kuulnud, et teie juhatuse all töötavad enamasti soomlased ja rootslased. Ehk saaks kah omameeste sekka?“

„Eriala?“

„Puusepp.“

„Mis siis ikka, tubli kirve- ja hõõvlimehe võin igal ajal juurde võtta. Kui saate, võite alustada juba esmaspäeva hommikul.“

Järgmise nädala hakul olingi Hjalmar Petersoni kontoris, kus mulle kümniku kaudu töökoht kätte näidati: vabriku peahoone neljandale korrusele aknaraame paigaldama. Värske õhk, töö meeltmööda ja lihtne. Kaastöötajaks tõsised ning sirge kursiga vanemad mehed.

Muide, kostil olin ühe saksa soost kirikuvöörmündri juures. Tema hoole alla usaldatud pühakoda oli niihästi kirik, palvemaja kui ka klubiruum ilmalike olengute jaoks. Võttis mõni pansionil olija naise või juhtus olema mõni muu tähtpäev, peeti pidu kirikus, mille kivipõrandal siis küll valsse, küll polkamasurkasid poolvintis peaga maha sai vihutud. Vöörmünder oli mees alla keskiga ja tema naine, Käthe, veelgi noorem. Elamine-olemine lõbus ja sundimatu. Seal elas ka keegi Lihula mees Lobjakas, kellega vahel maakeeles juttu sai ajada.

Vabrik valmis, hakkasin jällegi valajaks, sest tervis oli parem ja sealne palk puusepa omast märksa kõrgem. Nüüd oli kogu tehase töö ümber lülitatud sõjaliste tellimuste täitmiseks.

Elasin ja töötasin Waterpoolis mitu aastat. Ega ma niikaua ehk ühel kohal oleks püsinudki, kui mitte mu teele poleks sattunud üks pisike Soome tüdruk Anna-Liisa. Ta oli pärit Vaasa lähedalt maalt. „Ison talon torpalta“, nagu ta mulle rääkis. Oli rikastes majades

teenijaks olnud, restoranis nõusid pesnud ja pärastpoole õppinud haiglaõdede kursustel.

Anna-Liisaga oli lõbus. Käisime tantsimas, mõnikord elavaid pilte vaatamas või istusime tema toapugerikus ja tundsim heameelt sellest, et olemas olime. Anna-Liisaga tundus kõik lihtne ja loomulik. Temal polnud ei mineviku kelku ega suuri plaane tuleviku jaoks. Iga päev hoolitses iseenda eest. Ainus viga mu elul oli ehk see, et töötatud kullamaa suur raha ja rikkus mulle kuidagi külge ei jäänud. Saatsin isale koha ostuks mõnisada dollarit, veidi õdedele kaasavaraks ja ülejäänul kulus peaaegu kõik enda söögiksoogiks-riieteks ning kadus kostiandja kaukas.

Muidugi ei taha ma ütelda, et mu palga juures otse võimatu oleks olnud vara korjata. Suurte rahadega läksid kodumaale need töörühmajad, kes õõbisid linnaserva vaeste inimeste pugerikkudes, korjasid töökohalt tühje pudeleid ja müüsid neid, käisid räbalais ja kaltsus, ei lasknud end peibutada ühelgi maksulisel meelelahutusel. Kõhus sool, leib ja vesi. Ent mina polnud nende mestist.

Seitsmeteistkümnendal aastal ja kaua aega hiljemgi veel kirjutasid Uue Ilma ajalehed palju Petrogradi riigipöördest, kuulutasid kommunistidele peatset lõppu. Kohalikud eestlased vaidlesid. Ühed arvasid, et nüüd on paras aeg kodumaale tagasipöördumiseks, et ega sealgi enam pikka pidu ole. Pursuidele sõit selga, mõisamaad sulastele ja pisiperemeestele, vabrikutest saadav tulu töölistele. Kuldne elu kõigile. Teised aga kahtlesid, pooldasid äraootamist. Vaadata, millega asi lõpeb, ja siis juba kindla peale...

Kodust saadud kirjadest lugesin välja, et eestlastel nüüd nime poolest küll iseenda vabariik, kuid selle eesotsas aga rikkad maa-mehed ja kavalad linnavurled, kes vaeselt veelgi enam makse nõuavad kui endine Vene tsaar. Parun minema pekstud ja mõis jagatud, kuid Kadastes kõik peaaegu endist viisi. Maad läinud punaste vastu sõdinud meeste kätte, teistel polevat sugugi kergem kui enne.

Otsustasin minagi ära oodata, „millega see asi lõpeb“.

Taas möödusid suved, möödusid talved, jällegi käis päike kõrgelt. Ühel päeval sain emalt kirja, milles ta teatas isa surmast.

„Olen vana, meeshinge majas pole,“ kirjutas ema. „Tule koju ja vaata, millest siin hakata. Oled ju mu ainus poeg.“

Kirja ülanurgal seisis 1921. Olin juba oma kaksteistkümmend aastat võõrsil viibinud.

Pärast memme kirja läbilugemist mõistsin, et ainus kindel pidepunkt elus on minu jaoks siiski Kadaste kruusakallas, et ainus inimene, kellele võin loota igal ajal ja igas olukorras, on mu ema.

Tahtsin koju, tingimata koju! Aga kuidas see reis ette võtta? Pilet Eestisse maksis rohkem, kui mul vara oli.

Hakkasin otsima mõnd Balti merele minevat laeva, et töö eest üle saada. Leidsingi USA-Taani segakompanii auriku, mis laadis Venemaa jaoks transiitkaupa Tallinna. „Delavare“ oli Oak-Islandi sõjaaegne kolmekümne kuue päevane ehitis: üleni õigetest, painutamata plaatidest, võõr ettepoole kaldu, kahurialused pakil. Sõitis USA lipu all. Sain sellele puusepa koha.

Anna-Liisa nuttis oma nutu, kuid ta oli arusaaja tüdruk. Olgu öeldud, et jumalagajatul polnud minugi silmad kuivad. Vahetevahel veel praegugi kriimustab see pisike „torpparityttö“ mu südant.

„Näe, see ju Metsniidi Kusti, otse Ameerikast!“ sosistasid küla-moorid ja näitasid näpuga, kui ma oma kohvriga koduvärvast sisse astusin. „See sumadan tal muidugist väljamaa rahasi täis.“

Ema räästas tilkusid rõõmupisaraid, nagu vist kõikidel emadel, kui nad üle hulga aja jälle oma last näevad. Noorem õde aga võõrastas, sest kui teda viimati nägin, oli ta säluas tütarlaps, nüüd juba ammust aega meheleminekuga hiljaks jäänud piiga.

Jälleenägemine jälleenägemiseks, rõõm rõõmuks, surm surmaks. Kalmulised kalmulistega, ilmalised ilmalistega.

Kaheteistkümmene aasta teenistusest säästa suudetud ja kodustele posti pandud dollarid, peesod ja naelad olid tsaarirubladeks vahetatud ja intresside peale viidud. Seitsmeteistkümnenda aasta poliitiline orkaan aga pühkis minema niihästi tsaari kui ka tema rublad. Kõik mu vara ja rikkus oli nüüd ülesõidul teenitud sadakond dollarit, lõõtspill, mõni pudel peeniviina ja paar karpi sigareid.

Olin kolmekümneaastane. Polnud mul veel kuldhambaid, ülejavat rahakotti ega õiget ülikondagi selga panna. Silmapiir seal Kadaste kandis paistis mulle hāgusem ja kurvem kui kunagi enne, seda enam, et olin tulnud maailma rikkaimalt maalt.

Mu õde pōdes raskekujulist nārvipōletikku, mis nõudis linna-tohtrite ravi. Oli lootnud Ameerikast saabuval rānkrikkale ven-nale, et see annab ehk raha hospitalikuludeks. Emast polnud enam tōōtegiat vanuse tōttu. Suvi kāega katsuda, naistel kedrused ket-ramata, kangad kudumata. Rāākimata meestetōōdest, mis majas lausa laokile olid jāānud.

Kõik kõneles selle poolt, et oleks vaja naine võtta. Aga tublit inimest ei leia üleöö. Ja selle mu tulevase kohta oli mul kaks peamist nõuet: esimene muidugi töökus ja teiseks – ta ei tohtinud varjutada teatud pühapilti, mille tahtsin säilitada endas elulõpuni.

Kuid naisevõtmine on lõpuks külmkröönulik toiming, millel pole üldse tegu sellega, et mu südame salakambri suletud ukse taga on peidus keegi teine, jõudsin otsusele. Töökatest tüdrukutest aga pole saartel ega mandril puudu.

Säärased mõtted ei küpsenud mu peas ühe päeva, nädala ega kuuga. Pärast kojutulekut võtsin esialgu talutöödel kahe käega sarvist kinni ja lootsin ilma kõrvalise abita toime tulla. Üksi kündsin põllud sulaks, viskasin seemne ja äestasin mulda. Heinaajal palkasin päilisi, sügiseseid rehede tegime talgutega. Kuid saak oli napp ja kogu talveks ei jätkunud lehmaheina ega perele leivavilja. Tuli juurde osta. Aga mille eest? Sealsamas Sääre taga kutsus kalameri, kaugemal laevade sõiduved. Kusagil oli ookeangi veel alles. Kuid kaheks end ei kisu.

See oli järgmise aasta märtsikuu algul, kui naisevõtu mõte mu peas kindla kuju võttis.

Lihavõtte eel peeti Saaremaal Leisi laata. Sõitsin minagi hobusega üle väinajää koos teiste põrsaostjatega naabersaarelt „sea seemet tooma“, nagu öeldi. Kaasa võtsin ka oma Ameerikast toodud viierealise. Laadal oli mu ümber inimurd ja viinapudeliga sunniti mind ikka uusi ja uusi lugusid mängima. Varsti selgus, et aeg oli Hiiumaale sõiduks juba liiga hiline ja tuleb ööseks Leisi jääda. Pealegi polnud mul veel ühtki seapoega ostetud. Rääkisin öömaja pärast küll ühega, küll teisega, aga kaubale ei saanud. Igamees oleks võtnud mind, kuid hobuse jaoks polnud neil kellelgi ruumi. Viimaks juhtusin ühe vanamehe peale, kel oli tütar kaasas. Rääkisin ka temale oma häda. Mehel seesama jutt: pole ulualust hobusele. Kuid sealsamas leidis tütar hea nõu.

„Misa nüüd, vana, kas jätame selle Hiiumaa mehe siia külma kätte? Küll see hobusekont meie küüninurka ka kuidagi ää mahub!“

„Sääl ju peksmata kaerad!“ hakkas isa vastu, kuid tütar kinnitas, et seda parem, siis polevat loomal kõhumuret.

Öömaja koht polnud alevist kaugel. Varsti olime kohal. Isa viis mind tuppa, tütar võttis hobuse eest hoolitsemise enda peale. Tragi ja kindla sõnaga tüdruk, mõtlesin. Oleks ta vähe vanem, kõlbaks naisekski. Suurem iludus ta küll polnud, kuid ilu ei sünni patta panna, nagu vanarahvas ütleb. Naist valitakse töökat tugevuse, näppude nobeduse ja silmavaate helluse järgi.

Tegin isaga naljajuttu. „Mul oleks säärast virka tüdrukut just tarvis. Ega sa oma Marit mulle taha anda?“

Isa vaatas mu viierealist bajaani ja välismaa päritoluga kummi-naapaid. „Kust sa sihukese vägeva pilli ja jalavarjud oled saanud?“ „Ameerikast.“

„Kuule aga kuule, või kohe Ameerikast!“ imestas vanamees. Küsis siis veel mu päritolu, mis töid oskan, ja koha suurust. Palju muudki veel. Vastasin ausalt ja otsekoheselt, sest mees polnud suurem naljavend. Rääkisin võõrastest meredest ja mandritest. Kuidas mujal ilmas elatakse. Lõpuks kõnelesin kohe tõemeeli, et ema on mul vana, õde haige, andku tütar mulle aastateenijaks-pere-naiseks. Pärastpoole vaatan, ehk saan temaga koguni naisekaupa. Tüdruk tuli tuppa. Küsisin ka temalt. Oli nõus. Isalt aga ma õhtul otsust ei saanud, ei antud seda hommikulgi. Lubasin tulla teinekord.

Järgmisel päeval sõitsin tagasi Hiiumaale. Varsti sain kirja. „Isa ei luba,“ kirjutab Mari. „Ütleb, et sihukeste põlevate silmadega poiss, väljamaa vigurid küljes... Joomamees pealekauba. Hirmutab mind, et lauluga lähen küll, aga ükskord tuleb nutuga ja kerjates koju tagasi, vääks käsivarre peal. Ma toitku ja katku! Kuule, August, mina oleksin küll nõus ükskõik mis kaubaga... Pea ise aru.“

Ega's midagi. Uuesti hobune aisade vahele, Mäealuse Karla kaasa isameheks, linnaviinad saanikappi ja kosja. Kui õhtu eeli kohale jõudsin, polnud kodus ei isa ega ema. Olid läinud Orissaare turule. Mari aga võttis meid vastu suu ja sülega. Küsisin, kas ta on nõus, kui mitte enamaks, siis kas või ainult suiliseks tulema.

„Pole sa siis mu kirja kätte saanud?“ imestas tüdruk.

„Ei,“ luiskasin. Andsin talle võimaluse asja ümber mõeldakaluda.

„Isa ei luba!“ nukrutses Mari.

Kuid sealsamas juba eite-taati tulidki. Nähes majas külalisi, ei avaldanud ka nemad meie vastu mingeid vaenumärke. Kui aga oma teenijajutuga lagedale tulim, ütles isa üsna kindlal toonil: „Mari oo veel liiga noor võõraste sekka anda. Ei sest tule miskit!“

„Sedamoodi, jah, küll mitte, aga kui naiseks, siis teine asi,“ andis ema teada oma vähe teistmoodi otsuse.

„Muidugi naiseks!“ leidis isamees paraja aja sekka lüüa. „Siin ta on – poissmees, ilus maja, maatükk, merepüüsed... Isa surnud, ema iga päev järele minemas, üks õde linnas, teine leplik inimene, haiglasevõitu pealekauba... Missugune see peigmees peab olema?“

Vanemad jäid mõtlema ja hakkas juba nagu kaubaks minema, kui emale äkki üks õige paha asi meelde tuli.

„Muidu, jah, kõik oleks justkui kombes, aga mul ju tütar veel leeritamata! Kaheksateist vana küll, aga jonnib kogu aeg, et mina pätadega altari ette armulauda saama ei lähe! Kust me need kingad võtame? Vaata, lugu on see, et aasta paari eest alles Hiiumaalt Prassi külast tulime. Vabadikud olime, kogu vara kotiga õla peal. Siin Joosep läks Parametsa mõisa moonakaks, paristab hobustega ja... Saime kõhu kõrvalt katuse peakohta. Võlga praegugi veel küll ja küll. Kust kohast see kingade raha peab tulema?”

Leeritamata last paari ei panda. See oli minulegi klaar. Teisel hommikul taas hobune ette ja Karja kirikhärra poole lõplikku selgust saama. Võib-olla läheb õnneks asja sirgeks rääkida?

Kevad hakkas talvel oma õigust nõudma. Juba olid jõeveed jäävabad ja jalaste all kriuksusid kruusakivid. Tuli pidada kiiret, et väina talitee ära ei laguneks, enne kui oma naisevõtu sabinasse selgust saan.

Karja kiriklas teatas teenijatüdruk, et õpetajahärra ei võta täna kedagi jutule. Lisas siis veel häält tasandades ja ümber piiludes: „Eile tuli vangist välja. Peksis hobusel vihmavarju otsaga teise silma välja – loomakaitse selts sai teada. Kohus mõistis kodulooma piinamise eest kolm kuud.”

Veensin jutukat, teenijapiigat veel kord minna pastorihärrat paluma, et ta mind tingimata ette laseks, sest mängus on kahe noore inimese õnn. Ja õpetaja, kes oli olnud halastamatu jumalast loodud neljajalgse vastu, võttis nüüd mu sõnumi südamesse ning lubas jutule. Kui aga hingekarjane teada sai, et ma tahan lasta oma pruuti juba järgmisel päeval niihästi leeritada kui ka loetada, tõstis ta tõrjuvalt kaks tööst kaugelolevat kätt, peopesad minu poole pööratud. Ta hääl kärises ja kahises.

„Kallis vend Kristuses, täna sul pruuti kaasas pole, homme tähtis püha – suur reede. Mul vaja jutluse peale mõelda ja... Üldse – üheainsa päevaga nii palju asju! Ei, mine oma teed ja oota! Milleks pidada kiiret? Las su pruut tuleb ühes teiste leerilastega, õpib selgeks, mis ühel vagal neitsil vaja teada, ja suvel teete pulmad.”

„Auväärt praost,” tõstsin ma ta tiitlit. „Neitsiga ma ei kiirustaks, aga kui ma pulmad suveks jätan, veerevad tagumised rattad sellest pühast talitusest ette,” tekkis mu suhu hädavale.

„Khm...” lõi pastorihärra vastuseis kõikuma, kuid ei murdunud. „Oleksin ma täiesti terve, siis veel, aga ise kuulete, kuidas lood on. Häälepaelad ei taha sõna kuulda, kehä haigusekuuma täis. Ennevanasti ostsid head viina, tegid kuuma punši, pugesisid sooja teki alla ja olid terve. Aga nüüd, sõja järel... Samagonni

ma ei taha... Mürk nagu tänapäeva tubakaski.” Ja püha isa hakkas tehtult kõhima, et ma ei hakkaks tema haiguses kahtlema.

„Mul on kaasas pisut väljamaa peenviina, ehk see aitab,” tõmbasin jopitaskust pudeli „Benediktiini”, mille seni alles olin jaksanud hoida. Panin lauale ka karbi „Bismarcki” sigareid.

„Jumal õnnistagu sind!” rõõmustas õpetajahärra. „Kust seenatsed helded anded siia Saaremaa hädaorgu on sattunud?”

„Otseteed Ameerikast,” teatasin.

„Ega te ometi ise nii kaugele ole saanud?”

„Ise ikka!” suurustasin.

„Kas teie seal ka üht Formani-nimelist noormeest kohtasite?”

„Kas ta on ligemale kahekümne viie aastaane? Üht umbes sellealast meremeest ma trehvasin seal,” tuli mulle meelde mingi Hispaania pisisadam, kus sellenimeline madrus naistelt saadud haigusega hospitalisse sundravile saadeti.

„Minu poeg!” heldis pastor ja pühkis õrnvalge batisträtiga silmi valgunud pisara. Vahepeal oli ta ka mu likööripudeli korgist jagu saanud, valas klaasi küpskollast vedelikku täis ja laskis endale hea maitsta. Mulle ei kallanud. Siis hammustas jumalasulane asjatundlikult sigari otsast tüki ja süütas tikust põlema. Puhus suitsupahvaka vastu lage.

„Teie poeg on ühel väga uhkel Ameerika laeval kapteni järgmine mees ja kõigi poolt suures lugupidamises,” teatasin isale suupärast uudist.

„Aga miks ta ei kirjuta?” oli õpetajahärra, hoolimata rõõmsõnumist, mures.

„Küllap tahab teid üllatada. Tuleb korraga ette teatamata, kaasas kastitüed kõige paremat konjakit, taskud rahast ja sigaritest pungil.”

„Lasku jumal omal sulasel selle õndsas päevani elada!” pani pastor käed rinnale risti ja tema vagad silmad vaatasid oma vastuvõtutoa suitsukollase lae poole. Siis võttis ta nagu toimeka ilme ja püha isa asus minu asja arutama.

„Kallis vend Kristuses! Sa oled mulle hinnalisi andeid toonud, sinu suust on tulnud väga häid uudiseid. Oleksin jumalakartmatu pagan, kui ma su südamest osa ei võtaks. Tule homme hommikul enne kirikuteenistust siiasamasse tuppa ja teeme kõik ühekorraga valmis. Panen ristikuju laua peale ja, nagu ütleb pühakiri, kus kaks või kolm tema nimel koos, seal võtab ta ise nende keskel olla. Aamen!” Issanda viinamäe töötaja valas endale veel teise klaasi ja pani pärast tõstmist tühjalt enda ette. Vaatas küsiva pilguga mulle otsa. „Et mul homme raske töö jaoks ihutervist jätkuks, jätke see arstirohi mulle tarvitamiseks.”

„Muidugi, pastorihärra! Ka sigarid tohterdagu teie häälepaalu,” lükkasin „Bismarcki” karbi mööda poleeritud lauda tema poole.

„Jumal õnnistagu sinu sissetulemist ja väljaminemist!” soovis jumalasulane mulle lahkumisel kõike head.

Teisel hommikul olime Mariga mõlemad varakult kirikuhärra kantseleis, kus öö jooksul tublisti kosunud õpetaja võttis meid vastu nagu vanu sõpru. Küsis vaid jumala kolmandat käsku ja rääkis midagi vagade neitsite lappidest, kust oli kunagi ei tohtivat otsa lõppeda. Õnnistas meid pruudiks ja peigmeheks.

Kui tasu järele pärsin, tõrjus pastor: „Kõik makstud, kõik makstud, kallid vend! Näete, mul tervis käes. See on teie poolt toodud arstirohu mõju ja muidugi ka jumala suur armutöö.” Soovis õnne ja laskis meid minna.

Pruudikodus leidis me tulevane äi veel väikese kivikese, mille ta mu juba veerema hakanud pulmavankri ratta alla tahtis panna.

„Kuidas siis nii? Juba enne laulatust tahad pruuti kaasa saada!”

„Täna-homme väinajää läinud ja või see paadiga tulemine kevad-tormide ajal nii lihtne on nagu taliteel saaniga. Ja kust mul kibedal külviajal enam mahti mööda Saaremaad naist jahtida,” lõin peotäie trumpisid lauda.

Leppisime kokku, et pruudi isa tuleb ka ise kaasa ja vaatab, et kõik, mis me rääkisime, on ikka klappis ja tappis. Viimati olen mõni petis või paadiälune.

Triiginalt Kadaste poole sõitsime kahel hobusel neljakesi. Onneks oli väin veel viss. Ainult üksainus kitsuke pragu läks pastist nukast Viire lahte. See ei teinud rahutuks. Mäealuse Karla ja äiapapa sõitsid ees, mina pruudiga järel.

Jah, jää oli veel kõva, kuid hullem oli udu, mis meid kõrvale viis, või oli see isamehe kompass, mida ta minu kätte ei usaldanud, sest peigmehe pea olevat pulki täis, nagu ta ütles.

Juba läks pimedaks, kuid ei Kadaste maad ega muud märki. Ühes kohas tahtis hobune küll teisale keerata, aga Karla raius rauda, et küllap tema teab. Pärast tuli ikkagi välja, et poolpurjus mees on kaine hobusest hea tüki rumalam. Kirdekoosi pidamise asemel hoidis Karla otse põhja ja nüüd ei läinud me üldsegi õigesse auku, vaid sattusime Kadaste asemel hoopis Saarnaki laiule. Seal siis õiendasime kurssi ja lasksime edasi. Läksime jälle pisut viltu ning sattusime nüüd Öunakusse. Seal saime mööda rannajääd lõpuks kodukalda laidude vahele ja kella kahe paiku öösel vahtuaetud hobustel Metsniidile.

Pruudi isa nägi nüüd ära, et mul on oma katusealune ja ka kõik muu, nagu rääkinud olime. Ei osanud ta midagi laimata ütelda.

Aga kogu see kiirustamine ja väinajääl valesti sõitmine ei andnud talle siiski hingerahu.

„Ega teitel siin heasti lähe – keik nii ülepeakaela ja siis veel see eksiajamine...” lausus ta ebausklikult. „Muidugist oli meil ka viinaviga, aga teite kompass või milleks seda hüütakse, oleks ikka pidanud midagist täadma.”

„Sellel ju ka piiritus sees,” pöörasin asja naljaks.

Pikapeale unustasime pahad ended ning veetsime äiaga lõbusa lihavõttepüha. Teisel hommikul asutas ta tagasisõitu.

„Ilm sula ja mis ma ikka ooda,” ei mallanud vanamees kauem mu külaline olla.

„Jah, Pastist otsa pragu, kui see laiemaks läheb, võid kergesti sõnnikuveo ajaks siamaile jääda,” ei osanud ka mina teda tagasi hoida.

Tütrest aga sai ühekorraga meie pere inimene. Tegin talle valgest purjeriidest ja althõlma saadud nahast kenad kingad. Papiselja Jaani, va parseldaja käest ostsin ennesõjaaegset batisti pruutkleidi jaoks.

Kui Pühalepa õpetajale Kokamäele laulatuse pärast läksin rääkima, lausus see: „Sa ju kuulus joomamees, jumalat ei usu, mis kasu on sellest, et su nime taevas abielumeeste kirja panen?”

„Kusagil peab ju mingit komejanti tegema, mis paarirahvas meist muidu saab,” ajasin peale, kuni kirikuhärra hakkas nõusse.

Sel pühapäeval oli kirikus kolm paari. Kaks Käinast, meie Mariga Kadastest. Kõige uhkemad pulmad, arvan, olid ikkagi meie omad. Samagonni lasksin ajada ligemale kolmkümmend toopi, tegin tõrretäie õlut. Kogu suur pulmapere oli purupurjus ja lõbu laeni. Suuremat tüli ega löömist kah polnud. Paar poissi üritasid küll rusikaid proovida, aga mu kaugelt sugulane, jäme ja tugeva kondiga Kerve Leena Suurevallast võttis kismameeste tukad pihku, virutas neile oma leivalasnasuuruse käega esmalt vastu üht, pärast vastu teist kõrva ja sellega oli rahu jälle majas.

Kõik oleks olnud kombes ja korrakohane, kui ma mitte korda kaks pulmalauas Marit purjuspäi jidaks poleks hüüdnud.

Enamjagu jutte lõpevad pulmadega, mis minagi enam... Aga olgu siiski veel paar sõna.

Jäin koduseks meheks. Aga siis põles elumaja maha. Kust võtta raha uue ehitamiseks? Kolisime sauna. Seal sündis Ludvig. Lootsin

kalapüügile, aga polnud mul õigeid püüseid ega paati. Ja kuhu uputab vaene õnnetu inimene omad mured? Pudelisse.

Mari ei pidanud vastu, läks tagasi isakoju. Viis aastat meie kooselu kestiski. Mu äi ei valetanud, kui omal ajal ütles, et see Hiiumaale mineku viltusõit oli paha enne.

Laps jäi mu ema hoida. Niipea aga kui Ludvig kaelakandjaks sai, põgenes ta kodust ja kadus. Ei kirjatähte ega suulist sõnumit. Küllap läks mõne roostekastiga Atlandil või mujal merepõhja.

Paar aastat enne Teist maailmasõda suri mu ema ja siis ei sidunud mind mu kodusaarega enam ükski niit. Müüsin koha ja kolisin Tallinna. Sain tööd „Voltas“. Ka okupatsioon tuli mul siin välja kannatada, kuna olin väeteenistuseks juba tol ajal liiga vana. Tikerpuud ega teisi „Talurahva Võerastemaja“ sõpru ma enam kohanud ei ole. Kas keegi neist veel elus on, ei tea.

Iidat olen ma pärast toda jaaniööd näinud vaid üksainus kord. See oli vist ülejärgmisel kevadel, kui ma Mari võtsin. Siis kui me Hiiumaa läänekaldalt Kits-Aadu Juhani käest kartuliseemet käisime toomas.

Sealne külatee, kohati kruusatatud, paiguti liivane. Kraavikallas-tele oli päike juba jõudnud välja meelitada haljad rohututid, mida mu laisavõitu astumisega hobune vargsi ahmis. Vana, kogenud Kolijalg teadis küll, et iga säärase peakoogutuse eest järgneb valu nähvakas, kuid kasu tasus kannatuse, sest esimene haljas suutäis on enam väärt kui talvine heinasületäis.

Ega ma hobust suuremat sundida ei märganudki, sest mõtted uitasid mujal. Need olid koduste tööde-talituste juures. Seal leidis kohe niipalju kokkusõlmimata otsi, et kuidagi ei osanud nende seast üles leida seda kõige hädalisemat, millest alustada. Mariga nõu pidada? Siin ta istus mu kõrval heinakotil, silmnäoga vankri taguotsa poole, seljaga poolpõntsakil vastu mind nagu sõidule võetud teeline. Ja kui tõtt ütelda, siis olime Mariga tõepoolest juhuslikult ühele vankrile sattunud rändurid, kel kummalgi oma mõtted. Me südamelöögid ei sattunud kunagi ühte. Mis luges siin altari ees antud sõna, ühine töö või laps?

Käänaku tagant logises välja vanker, ees niisamasugune hobusekont nagu meigi oma, ainult mitte kolijalg, vaid kõrb. Vankril istus üksik naisterahvas, kes püüdis paremat ohjahu pingutades oma sõiduriista rattaid sügavatest rööbastest välja juhtida, et teist teepoolt möödujale vabaks jätta. Sedasama tegin ka mina. Kuid nüüd olid hobuste suud teeäärsetele rohututtidele veel lähemal ja loomad kippusid lausa vägisi nende kallale.

„No kuhu sa... Just nagu poleks kolm päeva kõrt suhu saanud,“ siunas naine oma kõrbi ja sikutas ohje.

Seda häält kuuldes lõi mul välk läbi südame. Kolijala ergutamiseks murtud vitsaraag kukkus käest. Viirastusid sõnad aasta-ahela tagant: „Pole tõsi, pole tõsi, pole tõsi!“

Vastutuleval vankril istus väiksekasvuline talunaine, kelle kitsas tugev käsi püüdis asjatult hobuse pead rohest lahti rebida, sest kõrvil polnud, küllap kuulekuse ja vanuse tõttu, suuraudu. Kuid kevadine maiuspala muutis elatanud looma tõrksaks.

Seesama tumepruun päevitus, räti alt vaatavad käharad endiselt mustad...

„Iida!“

Pärast seda sõna polnud kõrvil karta enam ei vitsa- ega ohjahirmu. Seisid minu Kolijalaga kõrvuti, pead maas, suus varakevadise rohu maitse, nagu poleks neil kummalgi asja ei vankri, koorma ega pealistujatega.

„Jumal hoidku, August!“ lausus Iida poolihääli. „August!“ kordas ta veel tasem ja pruun silmapaar libises must aeglaselt, nii pikkamisi üle, nagu tahaks ta iga mu ajaadrast üleküntud näojoont, kogu mu olemust läbi näha.

Iida oli endiselt kaunis, nagu ei loeks aastad talle midagi. On seda sorti naisi, kelle ilu ühes ajaga muutub vaid küpsemaks, aga ei kao.

„Elad ikka edasi Päremaal?“ küsisin nagu pealiskaudselt tuttavalt.

„Jah, muidugi. Kadastesse minusugune ju ei mahtunud,“ kõlas hammustav-varmas vastus. Kuid pilk, mis neid sõnu saatis, oli täis valu. „See kõik oleks võinud ka teisiti olla,“ ütlesid need pilukile tõmbunud niisked silmad.

Hobused astusid edasi, kaugemate rohututtide poole. Tõmbasid vankridki endi järel. Taas veeresid rattad vanades rööbastes. Veel üksainus üleõlavaade ja oligi kõik.

Nüüd on see kõik vaid mälestus, nagu kauge tule kuma.

Херман Серго
ДАЛЕКОЕ ЗАРЕВО
На эстонском языке
Оформление: У. Роосвальт
Таллин, изд-во «Ээсти раамат»

Toimetaja H. Nigols
Kunstiline toimetaja M. Vannas
Tehniline toimetaja A. Merirand
Korrektorid E. Viise ja A. Kiho

Laduda antud 27. VIII 1974. Trükkida antud 28. II 1975.
Trükipaber nr. 2, 54×84/16. — Kohila Paberivabrik.
Trükipoognaid 9,0. Tingtrükipoognaid 7,56.
Arvestuspoognaid 9,41. Trükiarv 32 000. MB-01766.
«Eesti Raamat», 200090 Tallinn, Pärnu mnt. 10.
Tellimuse nr. 1588. Trükikoda «Ühiselu», Tallinn,
Pikk t. 40/42.
Hind 50 kop.

